HEINRICH BÖLL STIFTUNG

alternatif

Sayı 3
Nisan 2016

TÜRKİYE'DEN SİYASİ ANALİZ VE YORUM

TÜRKİYE

TÜRKİYE YOL AYRIMINDA (MI?)

Kürt sorunu nereye?

Demokrasi 27
Yedi talep, yedi öneri,
Ali Kenanoğlu

Dış Politika 40
Devletlerin çöküşü, toplumların çözülüşü,
Hamit Bozarslan, Söyleşi: Alican Tayla

İnsan Manzaraları 54
Futbolda bir devrim, Halil İbrahim Dinçdağ,
Söyleşi: Merve Erol

İçindekiler

3 Editörden

DOSYA: TÜRKİYE YOL AYRIMINDA (MI?) KÜRT SORUNU NEREYE?

4 Kürtler için mesele bir yerel yönetim meselesidir, Türkiye için de mesele bu olmalıdır, Tarhan Erdem'le söyleşi. Söyleşi: Merve Erol
8 Müzakere kültürü artık bir gerçekliktir, Vicenç Fisas
14 Şimdi ses çıkarmazsak, ne zaman! Nurcan Baysal'la söyleşi. Söyleşi: Filiz Karahasanoğlu
18 Yıkım ve ihya diyalektiğinde Suriçi, Fırat Genç

DEMOKRASİ

23 IŞİD ve PKK'nin nöbetleşe tırmandırdığı gerilim Türkiye'yi felç ediyor, Ruşen Çakır
27 Yedi talep, yedi öneri, Ali Kenanoğlu

EKOLOJİ

32 Alarm zilleri, Baran Bozoğlu

DIŞ POLİTİKA

36 Suriye Krizinin Gölgesinde Türkler ve Kürtler: Korkular ve tarihsel fırsatlar, Ferhad Ahma
40 Devletlerin çöküşü, toplumların çözülüşü, Hamit Bozarslan'la söyleşi. Söyleşi: Alican Tayla

KÜLTÜR

48 Denetim toplumunun grisi, İhsan Oturmak'la söyleşi. Söyleşi: Ayşegül Oğuz

İNSAN MANZARALARI

54 Futbolda bir devrim, Halil İbrahim Dinçdağ ile söyleşi. Söyleşi: Merve Erol

HBSD'DEN HABERLER

58 Kadına yönelik şiddetle etkin mücadele için kurumlar arası koordinasyon ve bütçe şart
Ekolojik toplulukların yapısal ve güncel "fotoğrafını" çektik

Heinrich Böll Stiftung Derneği - Türkiye Temsilciliği

"Müdahil olmak, gerçekçi olabilmenin tek yoludur." (Heinrich Böll)

Heinrich Böll Stiftung Derneği, Alman Birlik 90/Yeşiller Partisi'ne yakın, bağımsız ve açık görüşlü politik bir dernektir. Almanya ve 30'dan fazla ülkede, demokrasi konusunda farkındalığın, sosyopolitik duyarlılığın ve karşılıklı anlayışın yaygınlaşmasına katkı sağlıyor. Heinrich Böll Stiftung Derneği sanatsal, kültürel alanların yanı sıra bilimsel projeleri ve kalkınma alanındaki işbirliklerini de destekliyor. Ekoloji, demokrasi, cinsiyet demokrasisi, dayanışma, şiddetsizlik bizim temel değer ve referanslarımızdır. Heinrich Böll'ün siyasete aktif yurttaş katılımına olan inancı ve desteği dernek çalışmalarımız için model oluşturuyor. Sahibi ve Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: **Kristian Brakel**; Yayın ekibi: **Bahar Şahin Fırat, Menekşe Kızıldere, Semahat Sevim, Yonca Verdioğlu**, Çeviri: **Ayet Aram Tekin, Erkal Ünal, Fırat Genç, Funda Özokçu, Öznur Karakaş** Katkıda bulunanlar **Banu Yayla, Saynur Gürçay**
Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği: İnönü Cad. Hacı Hanım Sok. No.10/12 Gümüşsuyu İstanbul
Telefon: +90-212-249 15 54 Faks: +90-212-245 04 30 e-posta: info@tr.boell.org web: www.tr.boell.org
Editör: **Yücel Göktürk** İngilizce düzeltme: **Jennifer Petzen** Yayına hazırlayan: **Ender Ergün** Tarih: **Nisan 2016 Alternatif ücretsizdir, her üç ayda bir Türkçe ve İngilizce dillerinde yayımlanmaktadır. Ücretsiz olan dergimizi edinmek ve/ veya abone olmak için info@tr.boell.org adresine yazabilirsiniz.** Derginin tümüne veya dilediğiniz makaleye www.tr.boell.org adresinden de ulaşabilirsiniz. **Alternatif'de yayımlanan makalelerdeki görüşler yazarın kendisine aittir, HBSD'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.**

- Demokrasi
- Dış Politika
- Ekoloji
- Kültür
- HBSD'den haberler

Kapak fotoğrafı © Fırat Aygün / NarPhotos

Editörden

Arap isyanlarının başlamasından beş yıl sonra, Orta Doğu'daki çalkantılı dönem halen sona ermiş değil. Savaş, istikrarsızlık, mülteciler, belirsizlik ve krizler, yeni norm ve kalıcı düzen haline geldiler. Kabul etmeliyiz ki ufukta bölgenin sorunlarına derman olacak kestirme bir çözüm görünmüyor. Bugün bir bakıma gerek Türkiye'de gerekse Avrupa Birliği'nde -yanlış biçimde- bu krizin çabuk sona ereceği öngörüsünde bulunan karar vericilerin ektiklerinin siyasi sonuçlarını biçiyoruz. Türkiye, Esad rejiminin kısa sürede çökeceğini ve Suriyeli mültecileri kabul etmenin geçici bir önlem olacağını varsaydı. AB ise mülteci meselesiyle komşu ülkelerin başa çıkacağını ve çatışmanın tırmanması durumunda ABD'nin bölgesel güvenliğin garantörü olarak devreye gireceğini düşündü. Ne var ki, artık yeni zamanlardayız ve ABD kendisinden beklenenin tersine daha ziyade pasif bir gözlemci rolünü üstlenirken bölgedeki pek çok çatışma, Orta Doğu'yu dağılma tehdidiyle karşı karşıya getiren bir biçimde yayıldı. Bu zorlukların üstesinden gelmenin yolu hiç kuşkusuz hâlihazırdaki insan haklarına ihanet etme riskini taşıyan yaklaşımdan uzaklaşarak daha uzun erimli çözümler üretmekten geçiyor.

Alternatif'in bu sayısında bölgedeki durumun Türkiye için ne anlama geldiğine bakıyoruz. Kürt sorunu ve Suriye'de güçlendirilmiş bir Kürt hareketinin kuşkusuz Türkiye açısından bazı sonuçları mevcut. Peki PYD'nin politikalarına bakarak, iyimser olmak mümkün mü? Orta Doğu nereye gidiyor ve Avrupa bu gidişata nasıl tepki veriyor? Savaş Türkiye'ye nasıl yayıldı ve Güneydoğu'da bir sonraki çatışma ne olacak? Bu ve benzeri sorulara eğilmeye çalıştığımız Alternatif'in elinizdeki sayısında ekoloji ve demokrasi alanında gündemde olan diğer tartışmalı konulara da yer vermeye çalıştık. Tüm yazıları ilgiyle okuyacağınızı ümit ediyoruz.

Alternatif ekibi adına,
Kristian Brakel

DOSYA

Kürtler için mesele bir yerel yönetim meselesidir, Türkiye için de mesele bu olmalıdır.

Söyleşi: Merve Erol

AKP 1 Kasım genel seçimlerinden oyların neredeyse yarısını alarak ve tek başına iktidar kurarak çıkarken Cumhurbaşkanı Erdoğan memleketin gündemini hükümetten daha fazla işgal etmeyi sürdürdü. Çatışmalar ve Kürt illerindeki sokağa çıkma yasaklarıyla şekillenen bu dönemin nelere gebe olduğunu, tartışılamayan "demokratik özerklik" teklifini KONDA Araştırma'nın kurucusu ve Radikal yazarı Tarhan Erdem'le konuştuk.

Tarhan Erdem
Tarhan Erdem 1933'te Bartın'da doğdu. Uzun yıllar özel sektörde çalıştı, 1977'de CHP İstanbul Milletvekili seçildi, 1999-2000 yıllarında CHP'nin genel sekreterliğini yürüttü. 1987'de kurduğu araştırma şirketi KONDA'yla özellikle seçim dönemlerinde yorumlarıyla ön plana çıktı. Radikal'deki köşe yazarlığını sürdüren Erdem'in "Anayasa ve Seçim Kanunları", "Tıkanan Siyaset" gibi kitapları bulunmaktadır.

Bir söyleşinizde "ben 1964'ten beri özyönetimciyim" demiştiniz. Bugünlerde özyönetim, özerklik, demokratik özerklik gibi kavramlar bir kesim tarafından doğrudan ayrılıkçılık olarak okunuyor, halbuki bu meseleler Prens Sabahattin'den beri tartışılıyor. Siz 1964'te nasıl bir özyönetim yanlısıydınız, bugün nasıl bir noktadasınız?

Tarhan Erdem: Tabii 1964'teki tanımımda bazı teknik değişiklikler oldu. Yerinden yönetim sisteminin ilkesi, yerleşim yerlerinde oturanların o yerleşim yerini yönetmesidir, yöneticilerini seçmesidir. Yerleşim yerinin coğrafya ve nüfus büyüklüğü, bu ilkeye uygun olacak biçimde küçültülmelidir. Örneğin, 30 bin nüfuslu bir muhtarlık olmayacağı gibi, 15 km2'den büyük de köy olmamalıdır. Birbirine komşu yerleşim yerlerinin ortak sorun ve konularını görüşmek ve/veya yönetmek için ayrı meclis ve ayrı yönetim oluşturulabilir. Köy ve mahallelerden oluşan ilçeler, ilçelerden oluşan iller, illerden oluşan bölgeler ve bölgelerden oluşan ülke – Türkiye.

Kürt hareketinin demokratik özerklik talebi hiç uygulanamaz, ayakları yere basmayan, afaki bir tez mi? Çözüm süreci boyunca masaya yatırılan bu teklif bir savaş sebebi olabilir mi?

Yerinden yönetim sistemi, evrensel, her demokratik ülkede uygulanan bir sistemdir. Yukarıda özetlediğim ilkeye uygunsa, teklif yapana göre düşünülmemelidir. Yerinden yönetim bir savaş nedeni olabilir mi? Evet, demokratik olmayan ülkelerde olabilir; bir devlet demokrasiyi kurmak için önce yerinden yönetim sistemine geçmelidir.

DTK'nin özyönetim bildirisini nasıl buldunuz? Orada bir Artvinliye, İzmirliye, Trakyalıya ters gelecek ne var?

Bence orada çok doğru tespitler vardı, üzerinde konuşulması gereken bazı hususlar da gayet tabii mevcuttu. Bunlardan biri, şimdiye kadar alışılmış olduğu gibi, yerel yönetimleri "merkezden verilecek görevlerin artırılması" diye tanımlaması. Oysa tersini söylemesi lâzım. Yerel yönetim her yetkiye sahip olmalıdır. Senin bu odada, öbürünün öteki odada yetkisi vardır diyelim, ama bu odanın bir mutfağa ihtiyacı var, beraber konuşur, yapar, kullanırsınız. Ortak alan ve konuları böyle düşünmek lâzım. Yerel yönetim, yerleşim yerinin yönetimine dair ne varsa sorumludur, ama ortak bir konu varsa beraber oturulup konuşulur. Savunma, dış politika, yeni teknolojinin gereği olarak enerji dağıtımı gibi bütün Türkiye'yi ilgilendiren bir konu varsa, sorumluluk merkeze bırakılır. Bu gibi durumların dışındaki her şey yerel yönetimlere aittir. Her şeyin sorumluluğunu alır, ama bazı sorumluluklarını süreli kararla devreder, yurt savunması gibi bazı konular kendiliğinden öyle olur. Koyduğunuz kuralları denetleyebilirsiniz, belediye zabıtası bunu yapar mesela, oysa şu an belediyelerin koyması gereken kuralları merkez koyuyor, zabıta bunu kontrol ediyor. Belediyenin kendi koyduğu kuralları takip etmesiyle ülkenin dışarıya karşı savunmasını sanki aynı şeymiş gibi düşünüyordu DTK bildirisi.

© Şahan Nuhoğlu

2015 Newroz'undan

CHP'nin savunduğu yerel yönetim anlayışıyla bu bildirinin temel çelişkisi ne olabilir?

CHP bir başka parti, hiç konuşmayalım. Hicran benim için. Devletin, memleketin bir problemini ortaya koyarsın, bunu tartışırken aramızda bir ihtilaf çıkar, ama onların böyle bir problemi de yok ki. Ne ifade özgürlüğünü tanıyorlar ne üyeyi ne il başkanını. Deniz Baykal mahvetti bu partiyi. Yeni bir parti lâzım. Bu hale biraz da onlar sayesinde, onların sadece katkısıyla değil, yönetimiyle geldik.

Kürt illerindeki, mahallelerindeki özyönetim ilanlarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Dolmabahçe mutabakatının reddiyle yeniden başlatılan çatışmaların bu ilanları hızlandırdığı söylenebilir mi?

Dolmabahçe mutabakatının, deklarasyonunun, bildirisinin –adını ne koyarsanız koyunuz- bir kişinin açıklamasıyla durdurulması inanılmaz bir gaflettir. Bütün millet ve dünya seyretti o bildirinin Dolmabahçe'de açıklanmasını, bunun inkârı olur mu? Beğenmezsiniz, kaldıralım dersiniz, o başka, ama yok sayılabilir mi? Kürtlerin bazı ilçe ve mahallelerdeki "özyönetim ilanı" ise çocukça bir şeydi; yapılmamalıydı, bir faydası da yoktu, her şeye zarar verdi.

İmralı Notları'ndan anladığımız kadarıyla daha ilk heyet ziyaretinden itibaren Abdullah Öcalan Kürt sorununun çözümünü Türkiyeinin genel demokratikleşmesine bağlıyor. Bunun önündeki en büyük engel sizce ne?

Türkiye'nin demokratikleşmesini 1960'lara giderken de, 1969 sonrasında da, 1980'lere giderken de, 1990'lı yıllarda da iktidara sahip olanlar engellemiştir. Bugün karşılaştığımız 2010'da başlayan rejimi değiştirme girişimi, öncekilerden farklı ve tehlikelidir. Halkımız bunu da aşacaktır.

Demokratik özerklik veya özyönetim taleplerinin hak ettiği gibi tartışılamaması bir yana, Adalet ve Kalkınma Partisi son zamanlarda Halkların Demokratik Partisi milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması yönünde hazırlanacak bir fezlekenin sinyallerini veriyor, cumhurbaşkanı da bunu zorluyor. 1994'te dört DEP'li milletvekilinin tutuklanmasının verdiği tecrübenin ışığında, sizce bu tür bir durumun sonuçları ne olur?

O olay gibi yapmak isterler ama, tam öyle olmaz. Onlar duruşmaya çıkmadan Meclis'te tutuklanmışlardı. Bugün aynı şey olursa zaten rezalet olur. Ama ne yaparlarsa yapsınlar, mahiyeti itibariyle aynıdır. Derin devlet denen yapıyla Ak Parti iktidarı son zamanlarda, son bir-iki ayda birlikte hareket etmeye başladı. Tabii Ak Parti iktidarı deyince Erdoğan diye düşünmek lâzım. İlk cumhurbaşkanı seçildiğinde, fikri belliydi de, bu kadar değildi. Davutoğlu da bu kadar teslim olmamıştı. Şimdi artık Erdoğan'la derin devlet birleşti diye bakmak lâzım. Her şey olabilir.

Cumhurbaşkanının bu derece hegemon hale gelmesine AKP çevresinden bir itiraz yükselmesi mümkün değil mi? Mesela Irak tezkeresinde parti kararına rağmen bu olabildi…

Ama 2003'teki Meclis'le şimdiki Meclis, şimdiki Ak Parti grubu çok farklı. 2010 yılına kadarki Erdoğan da bir başka insandı. 2011'den sonraki Erdoğan, her ay, her dönem değişmekle birlikte, ayrı bir Erdoğan. 2003'le bugünü mukayese edemeyiz. Bugünü 2009'la da mukayese edemeyiz. Cumhurbaşkanı seçimi kanunu çıkarma kararı var 2010 yılında. O zamanın mevcut cumhurbaşkanı yedi seneliğine seçilmişti, kanun ise bunu beş sene olarak değiştirecekti. O beş seneyi çalıştırmadı, özel bir maddeyle yedi yılı devam ettirdi. "Cumhurbaşkanının görev süresi yedi yıldır, ama bir daha seçilemez" diye kanuna koydurması, Gül'ün bir daha aday olamaması demekti. Erdoğan'ın tek adamlık kararı, 2010 yılından 2011 seçimlerine giderken verilmiş bir karardır. O karardan sonraki Erdoğan'la ondan önceki Erdoğan ve Ak Parti başka kişi ve kurumlardır.

Dolayısıyla Meclis'teki parti grubu da bambaşkadır…

Tabii, ondan önceki aday belirlenmesindeki istişareyle 2011 ve 2014'teki istişare de farklıdır. 2002 ve 2007 seçimlerinde de ufak ufak yoklamalar yapılıyordu, ama 2011 ve 2014 seçimindeki milletvekili adaylarının belirlenmesiyle bugünkü adayların belirlenmesi arasında çok fark vardır. Buradan çatlak ses çıkmasını beklemek hiç makûl değildir.

Erdoğan'ın 2010'da kesin olarak tek adamlık kararı vermesinin ardındaki temel etken ne, referandum mu?

Evet, ondan sonra karar verdi zaten. 2010 referandumuna giderken o kararı vermiş olsaydı, seçimleri 2011'de değil, 2012'de yapması lâzımdı. 2007'de çıkan anayasa değişikliği kanununda Meclis dönemi dört yıla inmiştir ve 2011 seçimleri o kurala uyarak yapılmıştır. Aynı kanun değişikliğinde geçen yedi yıl da, "efendim o görevdeki cumhurbaşkanı için geçerli değildir, dolayısıyla o yedi yıl sürer" denerek 2014'e çekilmiştir. Yani Meclis'e aynı mantık uygulanmamıştır, seçim 2011'de yapılmıştır ve doğru yapılmıştır şüphesiz. Çünkü Meclis'in iradesi ağustos ayında tecelli etmiştir, onun referandumu Eylül 2001'de yapılmıştır, dolayısıyla Meclis seçimi 2011 yılında karar verilerek Haziran'da yapılmış, yani o değişiklik Meclis seçimlerinde uygulanmıştır. 2011'de, işte o arada karar vermiştir tek adamlığa, "Bu iş böyle olmuyor, yargı hükümetin kararlarında yerindelik incelemesi yapıyor, hâkimler karışıyor, Meclis karışıyor" diyerek.

Referandumda bir boyutuyla yargı denetiminin azaltılması oylanmadı mı? Bu zaten sağın ebedî düşü değil mi, Demirel'in "Taylar tutmasa kırat şahlanacak" deyişindeki gibi?

Bütün iktidarlar yüksek yargıdan daima şikâyetçi olmuşlardır, ama o şikâyet başka. Şimdiye kadar hiç bu kadar açık bir şekle dönüşmemişti olay. Nihayetinde şunu söylemek istiyorum: Bence esas olan, 2010 sonunda verilen tek adam olma kararıdır.

Yani Gezi'den, 17 ve 25 Aralık'tan önce…

Önce tabii, o olaylara neden olan tutum ve davranışların bir kısmından sonra!

Ve Gülen cemaaatiyle iktidar mücadelesi ayyuka çıkmadan önce…

Bu şüphesiz bir iktidar mücadelesidir, ama belirleyici bir mücadele değil.

Tayyip Erdoğan çok uzun zamandır, özellikle 1994'teki belediye başkanlığından itibaren neredeyse kesintisiz biçimde toplumun gözü önünde olan bir siyasal figür. Bu tek adamlık niyetinin izleri daha önce hiç görülmemiş miydi?

Bir insan, bir siyaset adamı için 15 sene önemli bir süre. Yalnız belediye başkanı iken verdiği çok önemli bir söyleşi var. Yanlış hatırlamıyorsam 1994 sonu veya 1995 başlarında Milliyet yazarı Nilgün Cerrahoğlu'na verdiği söyleşide şu fikri açıkça söylemiştir; "Demokrasi bizim için bir amaç değil, araçtır. Demokrasi bizim için bir tramvaydır. İstediğimiz durağa gelince ineriz…" Bunun dışında, başka bir sözünü hatırlamıyorum, ama o söz çok önemliydi. Hatta bir yazı yazmıştım, "kendisini tanımlayan bir sözdür" diye. Bir örnek göstermemi isterseniz, ancak bunu gösterebilirim. Bu söze rağmen, bu sözü ben de böyle değerlendirip yazmama rağmen, yine de, 2010'un ilk yarısına kadarki Erdoğan'la 2010'un ikinci yarısından sonraki Erdoğan'ı en azından vites değiştirme, yön değiştirme bakımından aynı adam görmüyorum.

Türk sağında tek başına güçlü iktidar olma, Meclis çoğunluğunu sağlama, tek başına anayasa değişikliğine gidebilme gayeleri her zaman geçerli oldu. Bu dönemi önceki girişimlerden ayıran ne?

Böylesi bir hevesi ve böylesi bir kararlılığı daha önce hiç görmemiştik.

Özal'ın cumhurbaşkanı oluşunda benzer bir heves yok muydu?

Onunki "daha rahat çalışırım" mânâsınaydı, cumhurbaşkanı olmak istemesi çocukça bir şeydi. Bence Özal'ın başbakan ve parti lideri olarak kalması lâzımdı, fikir ve amaçlarına, özendiklerine uygun olanı oydu. Bugün karşı karşıya olduğumuz durum ise çok farklı. Anayasaya saygısızlık demek, anayasayı ortadan kaldırmak demektir. Anayasayı ortadan kaldırınca, senin amaçların ne olacak o zaman? Aslında sen amaçlarını berhava ediyorsun.

Cumhuriyet tarihinde benzeri görülmediyse, Tayyip Erdoğan ve çevresi olası bir başkanlığın durumunu, hak ve yetkilerini Atatürk dönemiyle kıyaslıyor, ellerindeki gücü onun gibi göstermeye çalışıyor olabilirler mi?

2002'ye kadar Türkiye'de hep aynı model geçerlidir. Daha önce başbakanın İstanbul'da bir bürosu yoktu. Ne İsmet Paşa'nın ne Menderes'in ne de Süleyman Bey'in. Öte yandan, Atatürk gücü göstermek isteyen bir adam değildi. Gerektiğinde yapardı, Takrir-i Sükûn Kanunu bunlardan bir tanesidir. Cumhuriyet kurulmuş, bazı adamlar İstanbul'da mırın kırın ediyor, ona karşı bir güç gösterisiydi. Tabii başka sebepleri de var, bu kadar basit değil ama, esası buydu. Bugün Çankaya Köşkü diye gösterilen bina yoktu o zaman. Oturduğu köşk o günkü bürokrasi standartları açısından biraz daha iyiydi, o kadar. Tabii iyi giyinen, şamatası, gösterişi olan bir insandı. Atatürk'le şimdikilerin mukayese edilecek tarafı yok.

Peki devletin bazı unsurlarının veya derin devletin tek adamlık şeklinde gelişen bu ittifaka yatkın olmasının sebebi ne?

Onların akıllarında devlet ona karışmıyorsa, onun söylediklerini yapıyorsa mesele yok. Ama asıl devlet onun anladığı devlet, bürokrasi değil; asıl devlet, yönettiğiniz toplumla beraber yüzeydeki ve derindeki devlettir.

Oslo görüşmelerinin sızmasının ardından ve çözüm süreci esnasında toplumda çok da büyük bir infial uyandığı söylenemez. Bu toplumsal iradenin ve ruh halinin birkaç ay içinde tersine dönüşünü nasıl açıklayabiliriz?

Tek adamın kararıyla yorumlanabilir. Seçimle tek adamlığa doğru gitmek istiyor. Aslında Nisan'da gördü 7 Haziran sonucunu. Ama 7 Haziran akşamından itibaren yeni bir seçimle HDP'yi barajın altına düşürmek, Ak Parti'yi de anayasa yapabilecek bir seviyeye getirmek istedi. Kronolojiyi incelerseniz, 14 Temmuz'dan sonra başlayan çatışmaları kimin çıkardığının çok açık olduğunu görürsünüz. Daha silah kullanılmadan televizyonlara "çatışmalar başladı" diye haber verildi. HDP'yi PKK'yle müşterek hareket ediyor gibi gösteren politikaya seçim sonrasında hemen başlandı. Selahattin Demirtaş'ı terör örgütünün bir mensubu diye tarif ediyorlar. Çatışmalar böyle bir tutumla başladı ve devam ettiriliyor. Bir devlet için "silahlar beton altına gömülene kadar terörle mücadele edilecek" tavrı bir politika mıdır? Terörle mücadele, terörü ortadan kaldırmak için yapılır. Terörü bitirmenin yolu nerede silah varsa üzerine mi gitmektir? Böyle bir politikayla hiçbir yerde terör bitmez, hiçbir yerde bu politikayla bitmedi.

Kürt illerinde sokağa çıkma yasaklarının ve ablukaların bu derece yok edici boyutlarda uygulandığını da daha önce görmemiştik…

Tabii. Mesele çok açık: Erdoğan tek adamlığa doğru gidiyor ve yapmak istediği de bundan ibaret. Her şey buna göre ayarlanıyor. Bütün söyledikleri, terörü halka anlatma tarzları, dış politika, askerî işlemler, okul işi, her şey sizin şahsî siyasetiniz adına, sizin şahsî geleceğiniz için ele alınır ve konuşulursa, iş bu hale gelir.

Başkanlıkla Kürt sorununun çözümü arasında belirleyici bir ilişki kurulabilir mi?

Kürtler için mesele bir yerel yönetim meselesidir, Türkiye için de mesele bu olmalıdır. Örneğin İstanbul'un bu maskara hale gelmesinin sebebi yerel yönetimin merkeze bağlı olmasındandır. Tabii ayrıca ifade özgürlüğü olmaması da önemlidir. Kürtlerin "bunlar olmasa da bu adamla yaşayabiliriz" diyebileceklerini zannetmiyorum. Eğer bu politikasını devam ettirirse, bu savaş bitmez. Oturur konuşursa, ayrı mesele. HDP baraj altına indiği, Ak Parti 340-350 milletvekili çıkardığı an, diyebilirsiniz ki Erdoğan'ın bütün söyledikleri ortadan kalkacaktır, "Kürt kardeşlerimiz ne istiyorsa yaparız" deme noktasına gelecektir. Ama Kürt halkının bunu kabul edebileceğini hiç zannetmiyorum. Çok tecrübe kazanıldı.

Çatışmaların milliyetçiliği beslediğini ve başkanlığa desteğin bu atmosferde yükseldiğini söyleyebilir miyiz?

Onun için, bütün olayları HDP'ye bağlamak için yapılıyor zaten. Yaşananları terör diye görenlerin ancak yüzde 5'i "ben bunlara oy vermeyeyim" diyor. Erdoğan da bunu biliyor ve kullanıyor. Sokaktaki insana sorsanız bütün bu olanların müsebbibi HDP'dir. Basın üzerinde bu kadar baskı olursa, kimseyi konuşturmazlarsa, normal. Ne söylersen söyle, televizyon vermiyor, gazete yazmıyor.

Bugün geldiğimiz noktayı yeni bir rejim olarak tanımlayabilir miyiz?

Mevcut kurallara kısmen uyularak rejimin başka bir noktaya gelmesi olarak tanımlayabiliriz. Bir süreden beri süren rejim değişikliği operasyonundan bahsedebiliriz. Örneğin son seyahatinde cumhurbaşkanının yanında dört-beş tane bakan vardı. Adet değildir bu, yanındakilere talimat veriyor çünkü. Evvelden cumhurbaşkanı yurtdışına gittiği zaman yanında bir bakan bulunurdu, denk gelirse dışişleri bakanı veya gezi konusuyla ilgili enerji, ithalat-ihracatla ilgili bir bakan refakat ederdi, şimdiyse farklı bir durum var. Bakalım halk nasıl görecek bu meseleyi, onu bilmiyoruz henüz.

DOSYA: 2015 BARIŞ SÜREÇLERİ

Müzakere kültürü artık bir gerçekliktir

Vicenç Fisas

Türkiye'de, cumhurbaşkanı Erdoğan ve AKP hükümetinin yetkilendirdiği "İmralı Heyeti" ile PKK lideri Abdullah Öcalan arasında yürütülen barış görüşmelerine cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından son verildiği 2015 yılında dünyanın çeşitli bölgelerinde hükümetlerle silahlı mücadele yürüten örgütler arasındaki barış süreçleri nasıl bir seyir izledi? Barış Kültürü Okulu Başkanı, Barselona Otonom Üniversitesi öğretim üyesi Vicenç Fisas'ın hazırladığı "2015 Barış Süreçleri Raporu"un dikkatlerinize sunuyoruz.

Vicenç Fisas
Barselona Otonom Üniversitesi'nde Barış Kültürü Okulu kurucusu (1999) ve direktörüdür. Aynı üniversitesi'ndeki UNESCO Barış ve İnsan Hakları Kürsüsü'nün Başkanlığını yaptı (1997-2015). UNESCO Genel Direktörü'ne silahsızlanma, barış kültürü ve çatışmaların önlenmesi konularında danışmanlık yaptı (1987-1999). Aynı konularda 40'ı aşkın kitap yazdı. Dünya Barış Süreçleri: Kürt Sorunu İçin İpuçları isimli kitabı Agora Yayınlarından çıktı.

Silahlı ihtilaf üzerine müzakere pratiği, artık bizlere belli bir dayanak sunan sağlam bir temele sahip. Çok uzağa gitmeyelim, son 30 yıl içinde silahlı gruplarla yaşanan 50'den fazla ihtilaf, başarıyla müzakere edilmiştir. Her ne kadar her bir çatışma ayrı ve kendine has bir karaktere ve farklı özelliklere sahip olsa da, bu güzergâh boyunca, güncel ihtilafları müzakere etmeyi öğreniyoruz. Bu ihtilafların her birinin ne şekilde ele alınacağını belirleyen muazzam miktarda unsur var ve bu unsurların bilinmesi, müzakere dünyasında ilerleme iradesine sahip olanlara yardımcı olabilir, ki silahlı bir ihtilafı idare etmek ve dönüştürmek, söz konusu ihtilafın altında yatan şiddete son vermek ve ihtilaf halinde olan tarafların ihtiyaçlarının büyük bir kısmına tatmin edici bir biçimde yanıt veren bazı anlaşmalara varabilmek için en iyi yol da budur.

Müzakerenin asgari koşulları

Bir müzakereye başlamak için asgarî koşullar nelerdir? Temelde, dört soru mevcuttur: ortada bir ihtilaf olduğunun (veya bir ihtilafı paylaştığımızın) tanınması; karşı tarafın (muhalifin) tanınması; silahlı ihtilafı pasifist araçlarla çözüme kavuşturmayı isteyen (ve bunun sadece ve sadece müzakere vasıtasıyla gerçekleştirilebileceğine dönük) kararlı bir irade; ve "meta-ihtilaf" dediğimiz, ihtilafın aslî doğasını tanımlayabilme üzerine hemfikir olmak (neyi ele alacağımızı, neyin "hastalık" olduğunu bilmek ve bu hususta hemfikir olmak). Bu dört noktada hemfikir olunmuşsa, süreç başlayabilir ve münasip yöntem tasarlanabilir.

Diğer yıllarda olduğu gibi, 2015'de de bazı silahlı ihtilafların nihayete erdirilmesi ve pek çok müzakerenin ilerletilmesi fırsatına sahip olduk. Yıl boyunca yaşananların temel sonuçları, şu şekilde özetlenebilir:

- Yıl boyunca, dört silahlı çatışma sona erdirildi: Sudan (Darfur) SLM-MM, Mali (CMA-Platformu), Etiyopya (Tigray Halkın Demokratik Hareketi, TPDM), ve Güney Sudan.
- Dört ihtilafta, resmi bir müzakere sürecinin başlatılmasına dönük açıklayıcı adımlar atıldı:Kolombiya (ELN), Pakistan (Baloçistan), Çin (Tibet) ve Suriye.
- Müzakerelerin yüzde 15.4'ü iyi ilerledi veya çözüldü; yüzde 33.3'ünde güçlükler yaşandı ve yüzde 43.6'sı başarısız oldu.
- Mevcut ihtilafların yüzde 70'inde, bir biçimde temas, görüşme veya müza-

kere mevcuttu.

- Son 35 yıl içinde incelenen 117 ihtilaf arasında , yüzde 40.2'si bir barış anlaşmasıyla sonuçlandı. Yüzde 47.9'u ise hâlâ çözülmüş değil.
- Aynı dönem sona eren 61 ihtilaftan, yüzde 77'si bunu bir barış anlaşması vasıtasıyla gerçekleştirdi ve yüzde 16.4'ü, taraflardan birinin askeri zaferiyle sonuçlandı. Müzakere kültürü artık bir gerçekliktir.
- Şu ana kadar çözüme kavuşmuş olan 61 ihtilaftan aşağı yukarı yüzde 32'si beş yıldan az sürdü ve yüzde 53.2'si 10 yıldan az sürdü. Eğilim, ihtilafların mümkün olan en erken sürede müzakere edilmesi yönündedir.
- Uluslararası Ceza Mahkemesi'ni (ICC) kuran 1998 Roma Mevzuatı'nın yürürlüğe girmesinden beri, 16'sı bu mevzuata imza atan toplamda 24 ülke, 50'sı Roma Mevzuatı'nı imzalayan ülkelerle ihtilaf halinde olan 84 silahlı grupla barış anlaşmaları imzaladı. ICC, barış anlaşması imzalayan ülkelerde sadece tek bir vakaya (DR Kongo-MLC) müdahale etti ve "geçici" bir mahkeme, Sierra Leone'da, silahlı bir gruptan (RUF) üç kişiyi tutukladı, ki bu durum, her iki ülkede silahlı gruplara mensup sekiz kişiyi etkiledi. Bunun dışında, istisnasız hiçbir durumda, barış anlaşması sonrası terhis edilen hiç kimse, hapis cezası dahil olmak üzere hiç bir cezaya maruz kalmadı. Olağan uygulama, silah bırakan gruplar için af ve ICC'nin duruma müdahale etmemesidir.
- İncelenen süreçlerin yüzde 81.2'sinde, üçüncü taraflar arabuluculuk yapmıştır.
- Silahlı ihtilafların yalnızca yüzde 30'unun, Güvenlik Konseyi kararı gerektirdiği belirlendi. Keşif, görüşme veya resmi müzakelerin olduğu vakaların yüzde 34.4'ü bir Güvenlik Konseyi kararıyla çözüldü.

Afrika

Libya'da BM, Tripoli ve Tobruk'taki yetkililer, altı maddeden ibaret bir plan sundu. Planda, bir referandum vasıtasıyla yeni bir anayasanın yürürlüğe girmesi ve seçimlere kadar ülkeyi yönetecek geçici bir hükümetin kurulması öngörülüyordu. Temmuzda, BM'nin desteğiyle gerçekleşen müzakereler, Skhirat'ta (Fas) siyasi bir ön anlaşma imzalanmasıyla sonuçlandı ama söz konusu anlaşma, Danıştay'ın oynayacağı rolün ve sorumluluklarının yeterince açık olmadığını öne süren GNC tarafından imzalanmadı. Yıl sonunda, ülkede mevcut iki hükümet, her ne kadar liderleri toplantıya katılmamış olsa da, BM aracılığı olmaksızın doğrudan bir araya geldi.

Mart ayının ilk günlerinde, **Mali** hükümeti, Cezayir öncülüğünde, BM, Avustralya, Fransa, Çin ve Rusya'nın katılımıyla yürütülen arabuluculuk sürecinin bir parçası olarak bir ön barış anlaşması önerisine imza attı. Ancak, pek çok cihatçı silahlı grup, müzakelerin dışında bırakıldı. 15 Mayıs'ta ilk barış ve ulusal uzlaşı anlaşması elde edildi.

Ulusal Diyalog çerçevesinde, **Sudan** başkanı, ihtilaf bölgelerinde iki aylık ateşkes ve barış görüşmelerine katılan ayaklanma hareketi önderleri için genel af önerisinden ibaret iki kararnameye imza att.
Sudan'da (Kordofan ve Mavi Nil), Sudan Halkının Özgürlüğü Hareketi- Kuzey (SPLM-N) isimli bir silahlı grup, Silahlı İhtilafın Etkilerinden Çocukların Korunması için Taahhüt Mukavele'sine imza atan ilk Afrikalı devlet-dışı aktör oldu. Yine, iki müzakere başlığı altında görüşme sürecini başlatma isteğini beyan etti. Yıl sonunda, başarısız olan, yeni bir gayri resmi görüşme gerçekleşti.

Etiyopya hükümeti ve Nayrobi 'de (Kenya) mukim ONLF arasında, müzakereler ilk olarak Ekim 2012 tarihinde yeniden başladı.

Batı Sahra'da askıda kalan süreçte, Fas kralı VI. Muhammed ve BM Genel Sekreteri telefonda görüştü ve ileriye dönük bir anlaşmayı karara bağladı. Cezayir'in talebiyle, Polisario Cephesi önderi Abdelaziz, mülteci kamplarını ziyaret eden BM temsilcisiyle doğrudan buluşmadı.

Orta Afrika Cumhuriyeti'ndeki ihtilafta, Séléka kuvvetleri ve Balaka-karşıtı milisler arasında ateşkes, husumete son verilmesi, silahsızlanma, tasfiye ve yeniden entegrasyon (DDR) ve genel af öngören anlaşmalar, Kenya'nın arabuluculuğunda, Nayrobi'de imzalandı. Eski başkanlar François Bozizé ve Michel Djotodia arasında, ülkede uzlaşmanın desteklenmesi için bir anlaşmaya varıldı. Daha sonra, Ulusal Uzlaşı Forumu başarıyla gerçekleştirildi; yıl sonunda son derece normal bir biçimde başkanlık seçimleri yapıldı.

Güney Sudan'da, IGAD-Plus'ın önerdiği barış anlaşması, bütün taraflarca, Ağustos boyunca onaylandı. Taraflar, kalıcı bir ateşkes üzerine hemfikir oldu ve geçici güvenlik anlaşması imzaladı. Bu anlaşma uyarınca,hükümet ve SPLA-IO asileri, başkent Juba'nın kısmî olarak askerlerden arındırılmasının hükümleri üzerine anlaşmaya vardı, ama her iki taraf da diğerini ateşkesi sonlandırmakla suçlamaya devam etti.

Mozambik'te, barış görüşmeleri kesildi. Milis kuvvetlerindeki savaşçıların güvenlik güçlerine (polis ve ordu) dahil olmaları gündeme geldiğinde, Renamo savaşçı listesini teslim etmeden önce söz konusu güvenlik güçlerinde liderlik konumlarında eşit dağılım talep etti. Ancak hükümet, güvenlik güçlerinin üst düzey yönetim kadrosunda iktidar dağılımını kabul etmeyerek, milis kuvvetlerin silah bırakmasını ve ulusal güvenlik güçlerine katılmasını talep etti.

Asya

Hindistan'da, Hint hükümeti Assam'daki silahlı muhalif grubu ULFA'nın ön müzakere fraksiyonuyla bir dizi görüşme gerçekleştirildi. Görüşme yanlısı ULFA'nın lideri, 1997- 2005 arasında Bangladeş'te hapis yatan, sonrasında bu ülkede sürgün olan Anup Kumar Chetia, barış anlaşmalarına katılmak üzere Hindistan'a getirildi. Aralık ayının sonunda, Chetia serbest bırakıldı.
Aynı zamanda, Hint hükümeti ve Naga silahlı muhalif grubu NSCN-IM, barış anlaşmasının ön çerçevesini oluşturdu. Her iki taraf da "ortak egemenlik" ve bir arada yaşama fikrini kabul etti.

Kaşmir üzerine Hindistan ve Pakistan'da, Pakistan Başbakanı, Hint hükümetine, Kaşmir için, süresiz ateşkes, bölgenin tamamen askerden arındırılması ve Siachen buzulundan her iki tarafın da çekilmesi temelinde yeni bir barış inisiyatifi önerisinde bulundu. Ardından, Hint başbakanı Narendra Modi ve Pakistan başbakanı Navaz Şerif barış görüşmelerinin yeniden başlamasına dair görüşlerini paylaşmak üzere resmi olmayan bir toplantı yaptı.

Filipinler'de, MILF resmi bir bildiri yayınlayarak, Kongre'nin Bangsamoro üzerine sırasıyla 2012 ve 2014'de yapılan Çerçeve Anlaşması'nın ve Kapsamlı Anlaşma'nın lafzı ve ruhundan ciddi biçimde uzaklaşan bir yasa çıkarması halinde, haziran ayında sembolik olarak zaten başlamış olan MILF'in silah teslimi ve savaşçıların terhisi sürecine son vereceğini açıkladı. Öte yandan, Manila, 2016 ortasında Aquino'nun yetkisinin son bulmasına kadar, NDF'yle kapsamlı bir anlaşma için yeterli zaman olmadığını düşünmekle beraber müzakere gündeminde ciddi bir ilerleme kaydedilmesinin imkan dahilinde olduğunu belirtti.

Burma'da, hükümet ülkedeki 21 direnişçi aktörden sekizini teşkil eden şu silahlı gruplarla ateşkes anlaşmasına vardı: KNU, KNLA-PC, DKBA, Pa-O NLO, CNF, ALP, ABSDF, RCSS / SSA. Aralıkta, ülkede siyasi diyalog sürecinin ilk adımlarını attılar. Mühim tartışma noktalarından biri anayasa reformu, federalizm meselesi ve daha fazla özerklik olacak.

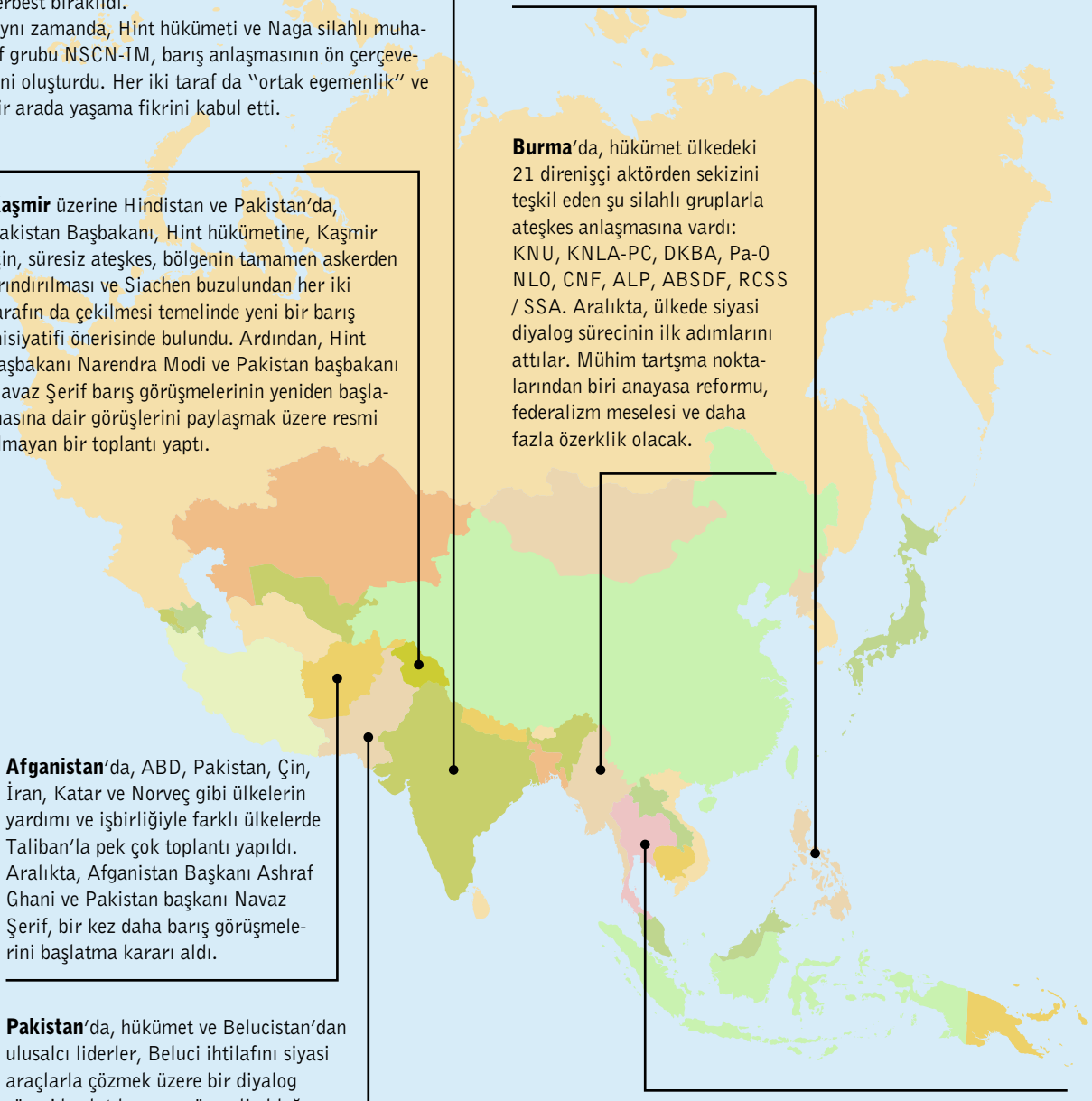

Afganistan'da, ABD, Pakistan, Çin, İran, Katar ve Norveç gibi ülkelerin yardımı ve işbirliğiyle farklı ülkelerde Taliban'la pek çok toplantı yapıldı. Aralıkta, Afganistan Başkanı Ashraf Ghani ve Pakistan başkanı Navaz Şerif, bir kez daha barış görüşmelerini başlatma kararı aldı.

Pakistan'da, hükümet ve Belucistan'dan ulusalcı liderler, Beluci ihtilafını siyasi araçlarla çözmek üzere bir diyalog süreci başlatılmasının önemli olduğunu hususunda hemfikir oldu. Hükümet Belucistan'da silah bırakan ve şiddete son veren asilere af çıkardı. Cenevre'de sürgün olan Beluci Cumhuriyetçi Partisi (BRP) lideri Bugti, BBC'ye bir mülakat vererek ihtilafın müzakereler vasıtasıyla çözülmesini kabul ettiğini ve Belucistan'ın bağımsızlığı talebinden vazgeçtiğini açıkladı. Yıl sonunda, hükümet Beluci liderleriyle görüşmeler başlatmak üzere çalışmalarını sürdürüyordu.

Tayland'da (Güney), hükümetle Malis Syura Patani (Mara Patani, Patani Danışma Konseyi) olarak bilinen ve BRN, GMIP, BIPP ve PULO'nun üç ayrı fraksiyonundan ibaret altı isyancı örgütü bir araya getiren platform arasında görüşmeler yapıldı. Her iki taraf arasında, Kuala Lumpur'da Malezya hükümetinin arabuluculuğuyla, bir dizi gayrı resmi toplantı yapıldı. Mara Patani, Patani halkının (dolayısıyla, kendi kaderini tayin etme hakkının) tanınmasını ve barış görüşmelerinde uluslararası arabulucuların ve gözlemcilerin bulunmasını talep etti.

Latin Amerika

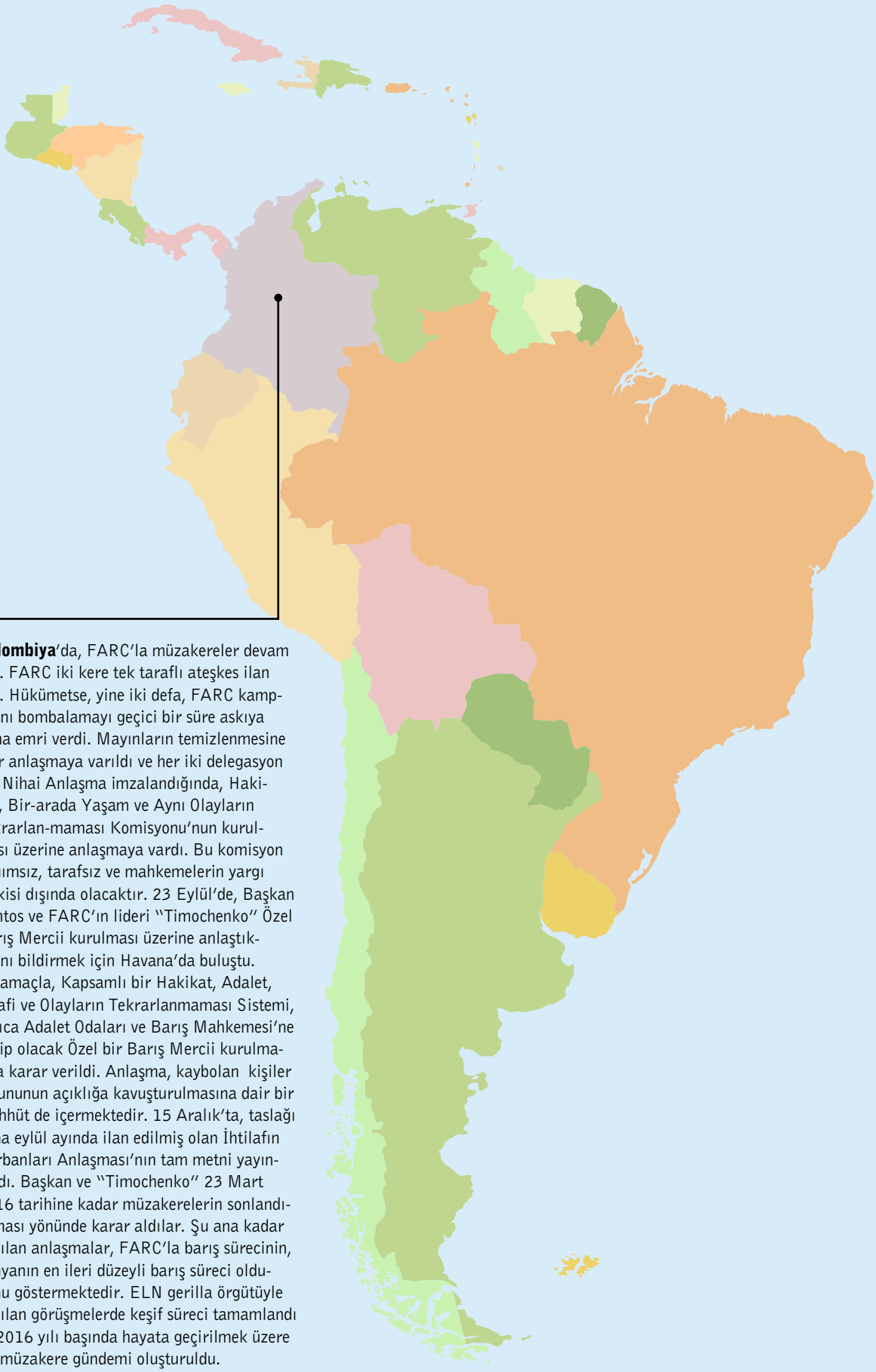

Kolombiya'da, FARC'la müzakereler devam etti. FARC iki kere tek taraflı ateşkes ilan etti. Hükümetse, yine iki defa, FARC kamplarını bombalamayı geçici bir süre askıya alma emri verdi. Mayınların temizlenmesine dair anlaşmaya varıldı ve her iki delegasyon da, Nihai Anlaşma imzalandığında, Hakikat, Bir-arada Yaşam ve Aynı Olayların Tekrarlan-maması Komisyonu'nun kurulması üzerine anlaşmaya vardı. Bu komisyon bağımsız, tarafsız ve mahkemelerin yargı yetkisi dışında olacaktır. 23 Eylül'de, Başkan Santos ve FARC'ın lideri "Timochenko" Özel Barış Mercii kurulması üzerine anlaştıklarını bildirmek için Havana'da buluştu. Bu amaçla, Kapsamlı bir Hakikat, Adalet, Telafi ve Olayların Tekrarlanmaması Sistemi, ayrıca Adalet Odaları ve Barış Mahkemesi'ne sahip olacak Özel bir Barış Mercii kurulmasına karar verildi. Anlaşma, kaybolan kişiler sorununun açıklığa kavuşturulmasına dair bir taahhüt de içermektedir. 15 Aralık'ta, taslağı daha eylül ayında ilan edilmiş olan İhtilafın Kurbanları Anlaşması'nın tam metni yayınlandı. Başkan ve "Timochenko" 23 Mart 2016 tarihine kadar müzakerelerin sonlandırılması yönünde karar aldılar. Şu ana kadar yapılan anlaşmalar, FARC'la barış sürecinin, dünyanın en ileri düzeyli barış süreci olduğunu göstermektedir. ELN gerilla örgütüyle yapılan görüşmelerde keşif süreci tamamlandı ve 2016 yılı başında hayata geçirilmek üzere bir müzakere gündemi oluşturuldu.

Avrupa ve Ortadoğu

Kosova'da, Sırbistan ve Kosova'nın başbakanları Brüksel'de, kuzey Kosova'nın adlî yapısını, Kosova adlî sistemine dahil etmek üzere anlaştı. Yine, özel ve beklenmedik meseleleri ele almak için acil bir hat da kuruldu. Sırbistan bölgesinde varlık gösteren de facto Sırp güvenlik güçlerinin dağıtılması ve Kosova polisine dahil edilmesi üzerine Sırbistan ve Kosova arasında bir anlaşma imzalandı. Taraflar enerji, telekomünikasyon, Kosova'da Sırp Belediyeler Meclisi ve Mitrovica şehrini bölen köprüye dair dört mühim anlaşmadan ibaret bir paket üzerine karara vardı.

Ukrayna'da, Rusya ABD'yle Ukrayna Krizini ele almak için çift taraflı bir diplomatik kanal açtı; söz konusu kanal, Üç Taraflı Temas Grubu ve Normandi Formatı (Almanya, Fransa, Ukrayna ve Rusya) şemsiyesi altında yer alan diyalog kanallarının üzerine geldi. Hem ateşkes hem de silah bırakma hususunda yeni anlaşmalara varıldı. Bu durum, şiddetin azalmasına neden oldu. Bir af yasasının hazırlanması ve isyancıların kontrolü altındaki bölgelere yeni bir anayasal statü verilmesine ilişkin taahhütlerde bulunuldu.

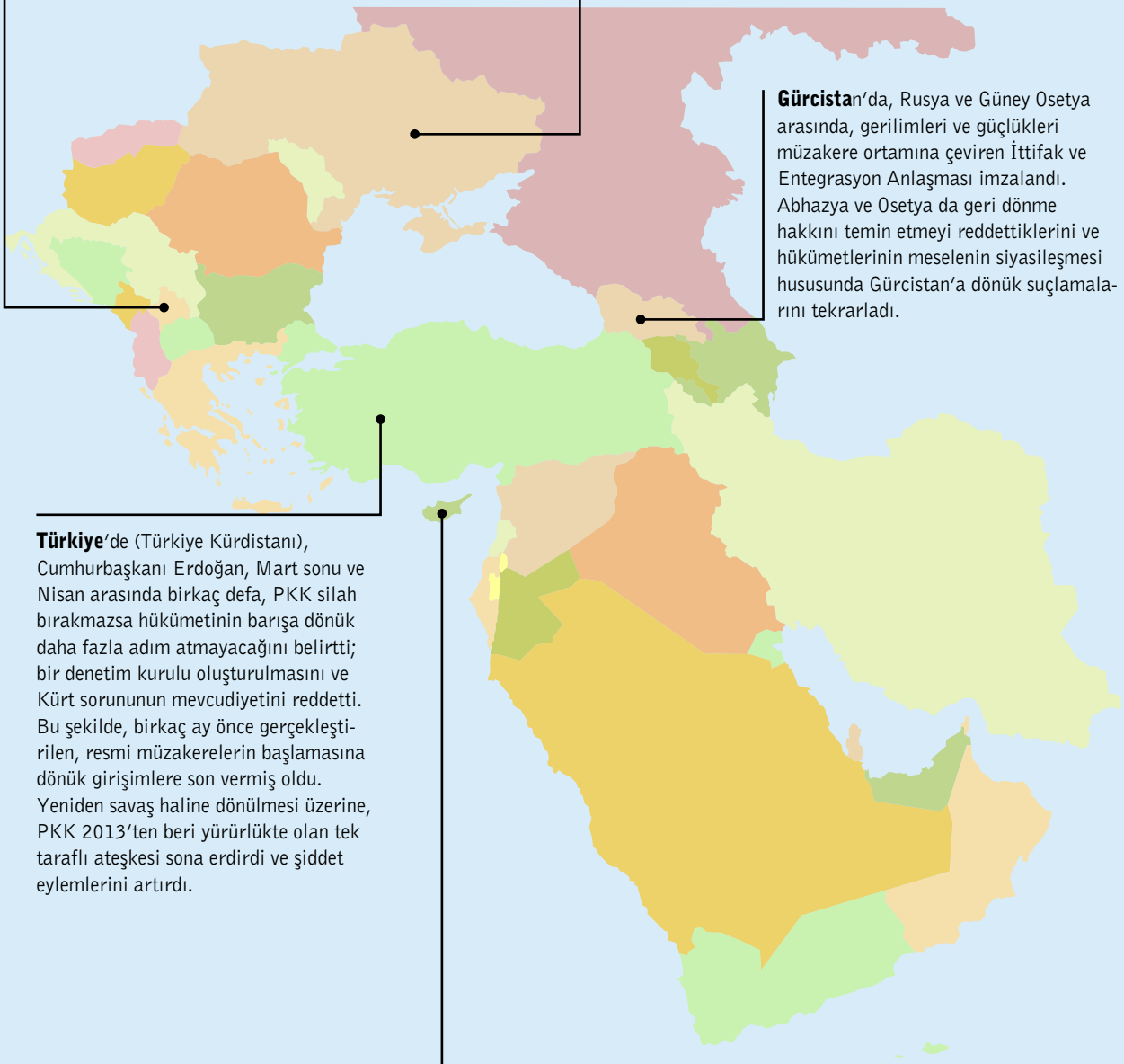

Gürcistan'da, Rusya ve Güney Osetya arasında, gerilimleri ve güçlükleri müzakere ortamına çeviren İttifak ve Entegrasyon Anlaşması imzalandı. Abhazya ve Osetya da geri dönme hakkını temin etmeyi reddettiklerini ve hükümetlerinin meselenin siyasileşmesi hususunda Gürcistan'a dönük suçlamalarını tekrarladı.

Türkiye'de (Türkiye Kürdistanı), Cumhurbaşkanı Erdoğan, Mart sonu ve Nisan arasında birkaç defa, PKK silah bırakmazsa hükümetinin barışa dönük daha fazla adım atmayacağını belirtti; bir denetim kurulu oluşturulmasını ve Kürt sorununun mevcudiyetini reddetti. Bu şekilde, birkaç ay önce gerçekleştirilen, resmi müzakerelerin başlamasına dönük girişimlere son vermiş oldu. Yeniden savaş haline dönülmesi üzerine, PKK 2013'ten beri yürürlükte olan tek taraflı ateşkesi sona erdirdi ve şiddet eylemlerini artırdı.

Kıbrıs'ta, 15 Mayıs'ta taraflar ilk ortak toplantıyı gerçekleştirdi ve bu şekilde resmi olarak süreç yeniden başladı. Liderler, şahsen müzakereleri yürütmek ve güven oluşturma önlemlerinin uygulanması için ayda en az iki kere toplanmaya karar verdi. Yıl sonunda barış görüşmelerine geçmeye karar verdiler.

DOSYA: 4 ŞUBAT 2016 İTİBARIYLA DİYARBAKIR-SUR'DA YAŞANANLAR

Şimdi ses çıkarmazsak, ne zaman!

Söyleşi: Filiz Karahasanoğlu

26-27 Ocak 2016'da, Avrupa Parlamentosu'nda düzenlenen Kürt Konferansı'nın katılımcılarından ve aynı zamanda konferansın moderatörlerinden olan Nurcan Baysal, Diyarbakır-Sur'da ilan edilen sokağa çıkma yasağıyla birlikte yaşananların, ardı arkası kesilmeyen hak ihlâllerinin ilk elden tanığı. Baysal'ın tanıklığını dikkatlerinize sunuyoruz.

Nurcan Baysal
1975 Diyarbakır doğumlu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu. Yüksek lisansını Bilkent Üniversitesi'nde tamamladı. 1997-2007 arasında Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'na bağlı olarak Diyarbakır ve çevresinde kalkınma ve yoksulluk konularında projeler yürüttü. 2008-2013 arasında Hüsnü Özyeğin Vakfı'nda kırsal kalkınma program direktörü olarak çalıştı. Çeşitli uluslararası fon kuruluşları ve vakıfların Ortadoğu danışmanlığını yapıyor. Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü'nün kurucularındandır. Kitapları "O Gün" (2014), "Kürdistan'da Sivil Toplum" (2015) ve "Ezidiler: 73. Ferman" (2016) İletişim Yayınları tarafından yayımlandı. T24 internet gazetesi, Open Democracy gibi çeşitli platformlarda yazmaktadır.

Diyarbakır-Sur'da uzun süredir uygulanan sokağa çıkma yasağı sırasında çok sayıda kişi hayatını kaybetti. İçeriden sağlıklı bilgi almaksa çok zor. 4 Şubat itibarıyla, Diyarbakır'da durum nedir, Sur'da neler yaşanıyor?

Nurcan Baysal: Diyarbakır-Sur'da son yasak 2 Aralık 2015'ten beri devam ediyor. Sadece 11 Aralık'ta 17 saatlik bir ara verildi. O zaman birçok insan Suriçi'ni terk etti. Buna sokağa çıkma yasağı dememek lâzım belki. Sokağa çıkma yasağıyla birlikte açlık, susuzluk var, evlerin alt katlarına sığınmaya mahkûmsunuz, çünkü üst katlara bomba, kurşun daha fazla isabet ediyor. Sur içindekiler tank ve top ateşinin, kurşunların altında açlık ve susuzlukla mücadele ediyor. Sur'un dışındakiler olarak bizlerse Sur'un içine giremiyoruz. Sur'un içindeki yasaklı mahallelerdekilere yemek, gıda ya da herhangi bir şey ulaştırma imkânı yok. Eylül-Ekim aylarındaki yasaklar daha kısa süreliydi, muhtarlar kaymakamlıktan aldıkları onayla ekmek dağıtıyorlardı. Fakat iki ay önce muhtarlarla yaptığımız bir toplantıda, muhtarlar mahallere ekmek dağıtmak için kaymakamlıktan izin aldıklarını, ancak özel timin dağıtıma izin vermediğini söylediler. Devlet tarafından şöyle düşünülüyor olabilir: Ekmek, gıda olduğu müddetçe bu insanlar buradan çıkmayacak, yani YDG-H'lılar (Yurtsever Devrimci Gençlik Hareketi) da bir şekilde karnını doyuracak. YDG-H'lıların çoğu mahallelerin gençleri, dışardan gelenler de var, ama onların sayısı çok az. Gıdayı kesmek bu nedenle düşünülmüş olabilir. Genel durum şöyle: Gazi Caddesi'ni merkez alırsak, soldaki sokaklar, yani Hasırlı, Fatihpaşa, Savaş mahalleleri sokağa çıkma yasağının sürekli olduğu yerler. Sağdaki sokaklarda ise, İskenderpaşa ve çevresinde, sokağa çıkma yasağı bir ara kondu, sonra kaldırıldı. Ama sokağa çıkma yasağının olmadığı yerlerde de fiili bir yasak var, insanlar evlerinden çıkmıyor. Sokağa çıkma yasağının olmadığı mahallelerden birinde, bir kadının sofrada yemek yerken başına top atışı isabet etti ve başı koptu. Düşünebiliyor musunuz, evinde yemek yiyen bir kadının çocuklarının yanında başı kopabiliyor.

Telefonla iletişim kurmak mümkün mü?

Evet, bazı yasaklarda telefonla iletişim kurmak mümkün değildi, ama son yasakta telefonla içeridekilerle iletişim kurdum. Bulgur, makarna isteyenler oldu. Ben de bulguru, makarnayı nasıl getirebileceğimizi sordum. "Sokağa çıkma yasağının olmadığı bir yer söylerseniz oraya bırakayım" dedim. Sur içi birbirine geçişli çok dar sokaklardan oluşan farklı yapıya sahip bir alan. Ancak çok iyi bilenlerin hakim olabileceği, yol bulabileceği sokaklar.

Hevsel Bahçeleri Sur'un alt kısmında, oradan sebze, yiyecek almak mümkün müdür?

Orası da abluka altında. Herhalde bu yasak bir gün bitecek, o zaman oradakilere soracağımız ilk soru nasıl hayatta kaldıkları, bu ablukayla nasıl baş ettikleri olacak. Bir stok vardır elbette, ama iki buçuk aylık stok kimse yapmamıştır. Ayrıca, fırın da yok. Önceki kısa

3 Şubat, 2016. Sur'un 9 mahallesinde haftalar süren sokağa çıkma yasağının bir kaç saatliğine kaldırılmasından yararlanan ailelerin bir kısmı evlerini boşaltırken bazıları da evlerine geri dönüyor.

süreli yasaklarda, bir-iki fırının açık kalmasına izin vermişlerdi. Hatta on yaşındaki Helin ekmek almaya giderken vurulup öldürülmüştü. Şu an hiçbir fırın açık değil. Sur'un içinde hayat böyleyken Sur'un dışında hayat mecburen akıyor, ama herkesin yüzünde büyük bir mutsuzluk, büyük bir acı var. Evet, çocuklar okula gitmeye, insanlar işlerine gitmeye çalışıyor, ama sanki donmuş bir halktan bahsediyoruz. Bütün yüzlerde aynı donmuşluk var. Sokakta sürekli kurşun ve bomba sesleri altında yürüyorsunuz, yaşama devam etmeye çalışırken orada insanların öldüğünü her an biliyorsunuz. Benim bürom Sur dibine çok yakın. Bomba seslerini duyuyoruz. Üç hafta önceydi, pazardan domates alıyordum, bomba sesi o kadar şiddetliydi ki, ilkin bize atılıyor sandım. Sonra birden, bu koşullarda ben domates alabiliyorum diye geçirdim içimden. İnsan bir an kendisinden utanıyor ve bıraktım domatesleri, yiyemeyeceğim bunları diye düşündüm. Belki o patlama ile bir ev yıkıldı. Büromun olduğu binanın sekizinci katına 15-20 kurşun isabet etti. Hemen yanımdaki binada, yedinci katta bir kadın evinin içinde boynundan giren kurşunla yaralandı. Bu da şunu gösteriyor, yüksek bir yerlerden çok pervasızca atılıyor bu kurşunlar. Sokağa çıkma yasağının olmadığı çevredeki sokaklara da kurşunlar gelebiliyor.

Kurşunların rastgele atıldığını mı düşünüyorsunuz?

Bazen rastgele atıldığını düşünüyorum. Her an her yerden kurşun gelebilir. "Çekin gidin, yaşamayın buralarda" mesajının verilmeye çalışıldığını düşünüyorum. Oğlum bir haftadır İstanbul'da. "Anne bak burada bomba ve kurşun sesi yok" diyor. Çocuklar ders çalışırken, okulda, evde sürekli bomba sesi altında. Algıları çok açık, okulda da bütün bunları konuşuyorlar.

Durumu çocuklarınıza siz nasıl anlatıyorsunuz?

Ders durumları kötüleşti, her şey kötüye gidiyor. Konuşuyorum onlarla, anlatmaya çalışıyorum: Evet bir savaş var, ama ayaklarımızın üzerinde durmaya mecburuz. Biliyorum kolay değil, ama daha güçlü olmaya çalışacağız. Çünkü hepimizin, herkesin, bu şehrin ayakta kalan insanlara ihtiyacı var. Sur'un içindekilerin de bizlere ihtiyacı var. Ben bunları anlattıktan sonra, oğlum "Anne kek yap da Sur içine götürelim" dedi. Şu an şehirde her şey Suriçi için yapılıyor. Okullar Suriçi için kermes yapıyor, dernekler Suriçi için yardım topluyor, fırına gidince "Suriçi için de alın" yazısı görüyorsunuz. Markette, bir file de Suriçi için

Sokağa çıkma yasağının olmadığı yerlerde de fiili bir yasak var, insanlar evlerinden çıkmıyor. Bu mahallelerden birinde, bir kadının sofrada yemek yerken başına top atışı isabet etti ve başı koptu. Düşünebiliyor musunuz, evinde yemek yiyen bir kadının çocuklarının yanında başı kopabiliyor.

alıyorsunuz...

Diyarbakır dışından dayanışma, destek var mı? Devlet kurumlarının desteği oluyor mu?

Suriçi'nden diğer mahallelere taşınanların valilikten 500, Sur Kaymakamlığı'ndan da 200 lira olmak üzere birer kerelik kira yardımı aldıklarını duydum. Bu mahallelerde yaşayanlar evet yoksullardı, evet evleri belki kötü durumdaydı, ama kendi evleriydi. Şimdi hepsi kiracı oldu. Valilikten ve kaymakamlıktan aldıkları paraları toplarsanız, ancak bir ya da iki aylık kiralarını karşılar. Evlerine girseniz yerde bir kilim ve bir de soba görürsünüz, hepsi bu. Diyarbakır bu sene eksi 17 dereceyi gördü, çok soğuk bir kış geçirdi, bütün bunlar çok yetersiz. Sur'un yasaklı olmayan mahalleleri üzerinden battaniye ulaştırmaya çalıştık bir ara. Sur'un yasaklı olmayan mahallelerinden aileler gelebiliyor, siz de oralara girebiliyorsunuz. Çok dikkatli girip çıkmanız gerekiyor o mahallelere. Zaten kimlik kontrolü de yapıyorlar. Ben bir ara sürekli battaniye taşıyordum, hep duvar diplerinden yürüyerek tabii. Çünkü kurşunlar üzerinizden geçiyor. Ama, bunu göze alarak giriyorsunuz oraya.

> Önceki kısa süreli yasaklarda, bir-iki fırının açık kalmasına izin vermişlerdi. On yaşındaki Helin ekmek almaya giderken vurulup öldürülmüştü. Şu an hiçbir fırın açık değil. Sur'un içinde hayat böyleyken Sur'un dışında hayat mecburen akıyor, ama herkesin yüzünde büyük bir mutsuzluk, büyük bir acı var.

Kısa süreliğine kaldırılan sokağa çıkma yasağı sırasında birkaç poşet, çanta, bavulla evlerini terk edenler nerelere gitti?

Çok az eşyayla, hızla çıkıyorlar. Ev bulmaları zor. Genellikle Gazi Caddesi'nin bir tarafından diğer tarafındaki mahallelere taşınıyorlar. Gene Suriçi civarında kalıyorlar. Biraz daha uzağa gidebilmek için daha çok para gerekiyor. Çoğu yoksul aileler.

Geri dönme umutları var mı?

Bir kısmının var, bir kısmının yok. Buradan biraz daha uzaklaşanlar, Bağlar semtine, toplu konutlara gidenler var. Ciddi bir kısmının, en azından yarısının geri döneceğini düşünüyorum.

Diyarbakır '90'larda çok göç almıştı. Şimdi bu ikinci bir zorunlu göç oldu. Bununla nasıl baş ediliyor?

Sur'da yaşayanların çoğunluğu '90'lı yıllarda gelenler. Ben buna "Kürdün kaderi" diyorum. Bir yandan, evleri başlarına yıkılıyor, öte yandan da hep yeniden kuruyorlar. Burada bir azim de var. Ben uzun yıllar köylerde çalıştım. Sürekli evlerini yapıyorlardı. Önce bir odayı, sonra diğer odayı yapıyorlar. Kürtlerin evleri hep başlarına yıkılıyor, ama tekrar kurmayı başarıyorlar. İnsanların geri dönüp evlerini yeniden yapacaklarını düşünüyorum, en azından bir kısmının. Toledo[1] moledo gibi şeylere izin vereceklerini zannetmiyorum. Sur içindeki evler bu insanların evleri, onların dönüp burada yaşama hakkı var. Toledo'dan önce barışa ihtiyacımız var. Biz Sur içini bu haliyle seviyorduk. Bizim için Toledo'dan daha kıymetliydi beş bin yıllık şehrimiz. Suni bir Toledo istemiyorum ben.

Diyarbakır'ın geri kalanında eğitim, iş, ekonomi, hayatın geneli nasıl etkilendi?

Diyarbakır'da hayat durmuş, ekonomi durmuş durumda. Kendi babamdan örnek vereyim. Babam Sur içinde manav. Hayatta tek bildiği yer orası. Orada doğmuş, büyümüş. Ben de oralarda büyüdüm. Her gün Sur'un çevresinde dolanıyor, geri geliyor. 85 yaşında bir adam, tek bildiği yaşam bu. Arkadaşları orada. Onların dükkânları yıkıldı. Ekonomi tamamen bitti. Sur dışında da sıkıyönetim gibi bir hal sürüyor. Her caddede, her sokakta tanklar var. Polislerin yüzleri kapalı, sadece gözlerini görüyorsunuz. Her tarafta RoboCop gibi giyinmiş adamlar, ellerinde Kalaşnikoflar, sadece bir çift göz görünüyor. Bütün bunlar insanlar üzerinde ciddi psikolojik baskı ve travma yaratıyor. Kadınlar ve çocuklar daha da farklı etkileniyor. Hamile kadınlardan çocuklarını kaybedenler oldu. Karnındaki bebekle vurulanlar oldu. Çocuğunuzu bu ortamdan korumaya çalışmak da çok zor. Düşünün, bir evin bodrumuna sığınıyorsunuz, 65-70 gün karanlıktasınız, belki sadece bir mum var, o mum da bir süre sonra bitiyor. Çocuğa bir şekilde anlatmak durumundasınız. Tüm bunlarla baş edebilmek çok zor. Bazı yerlerde erkekler zaten yok. Mesela Nusaybin'de, erkeklerin çoğu kamyon şoförüdür. Aylarca sokağa çıkma yasağı oldu, kadınlar ve çocuklar yalnız kaldı. Günlerce annelerinin ölüsüyle kalmak zorunda olan çocuklar oldu. Ölüler gömülemedi. Sokak ortasında, günlerce kaldı. Sur'da şu an kaç cenaze yerde bilmiyoruz. Bu çok acı. Altı ay önce hepimizin gidip kahve içtiğimiz yerlerdi. Şimdi yerlerde ölü bedenler var. Bir de oradaki insanlar açısından düşünün!

Geçenlerde Brüksel'deydiniz. Avrupa Parlamentosu'ndan görüştüğünüz kişiler oldu mu? Oradan destek alabildiniz mi?

Avrupa Parlamentosu'ndaki Kürt Konferansı'nın katılımcılarından biriydim, aynı zamanda konferansın moderatörlerindendim. Avrupa Parlamentosu'ndan katı-

lanların, mülteciler politikası yüzünden Kürt sorununa gözlerini kapadıklarını hissettim. Ve çok üzüldüm. Benim modere ettiğim panelde cep telefonundan Cizre'ye canlı bağlandık, Cizre'dekiler durumu anlattılar, Avrupa Parlamentosu'na konuşmuş oldular. Buna rağmen, oradaki katılığı görmek beni büyük hayal kırıklığına uğrattı. Avrupa mülteci politikası açısından tüm bunlara göz yumuyorsa bence yanılıyor, çünkü bu savaş böyle devam ederse milyonlarca insan Avrupa'ya doğru gidecek, daha fazla mülteci olacak. Ölülerin dahi yerden kaldırılamadığı bir dönemden geçiyoruz. Sadece Avrupa'dakilere değil, Türkiye'nin batısında yaşayanlara da söylüyorum: Şimdi ses çıkarmazsanız ne zaman ses çıkarmayı düşünüyorsunuz? Ölüler yerde! Batı'dan öncelikle, sokağa çıkma yasaklarının, insan hakları ihlâllerinin derhal son bulmasına dair hükümete, Türkiye devletine baskı yapmasını bekliyoruz. Belki eskisi kadar değil ama, Türkiye halkının hala önemli bir kısmı ufkunu Avrupa Birliği yönünde görüyor. Kürtlerin ise çok ciddi bir kısmı için bu geçerli. Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye baskı yapma gücü var. Hatırlayalım, OHAL nasıl kalktı bu ülkede? Avrupa Birliği'nin ciddi rolü oldu. Bugün eğer Avrupa Birliği'nden güçlü bir ses çıksaydı, belki Cizre'deki insanlar yaşıyor olacaktı. Türkiye'nin batısı nasıl suça ortak oluyorsa Avrupa Birliği de bu suça ortak oldu. Bundan sonra Avrupa kendi halklarına dönüp nasıl insan haklarından, ahlaktan, etikten bahsedebilir?

Barış İçin Kadın Girişimi'nden farklı illerden kadınlar dayanışma amacıyla Diyarbakır'a, Cizre'ye, Silopi'ye, Silvan'a gitti. Bu eylemlerin bir karşılığı oluyor mu?

Olduğunu düşünüyorum. İnsanlar "Cizre'ye gitsek de giremeyeceğiz. Oradaki yaralıları kurtaramayacağız" diye düşünebilir. Ama böyle dönemlerde insan daha fazla yalnızlık hissediyor, yalnız olmadığını bilmek istiyor. "Yalnız değiliz" duygusu çok önemli. Mücadelenin farklı biçimleri var, kimimiz yazarak, kimimiz Suriçi'ne bir koli yiyecek yollayarak, kimimiz çocuklarla resim çizerek gösteriyoruz bunu, bütün bunlar mücadelenin bir parçası. Eleştirerek zayıflatmak yerine mücadeleyi güçlendirmekten yanayım. El ele verirsek bu dönemin üstesinden gelebileceğimizi düşünüyorum. O yüzden çok kıymetli buluyorum insanların buraya gelişini.

Barışın inşasında kadınların özel bir rolü olabilir mi?

Tabii ki. Nasıl kurulacak bilmiyorum ama, ileride barış masası mutlaka kurulacak. Masadan başka bir yol yok. Barışın toplumsallaşması, mahallelerimize inmesi için o masada muhakkak kadınların sesinin, sözünün olması gerekiyor. Hem o evlerin her birinin düşüncelerinin masaya yansıması, hem de imzalanacak anlaşmanın bir gün o mahallelere, o evlere girebilmesi için çok önemli kadınların sözü. Barış anlaşmalarının toplumsal cinsiyet gözlüğüyle yazılmasının, uygulamaya konmasının çok önemli olduğunu düşünüyorum. Barışın toplumsallaşması anlamında da kadın örgütlerine, örgütlü gruplara çok şey düşüyor.

> **Her ses çok kıymetli. Bu sesi savaşa karşı yükseltmeniz lâzım. Aksi takdirde, birbirimizin yüzüne bakamayacak duruma geleceğiz. Herkesin yapabileceği bir şey var. Hiçbir şey yapamıyorsanız Sur'a, Cizre'ye yardım gönderebilirsiniz. Buralarda yaşayan arkadaşlarınızı arayıp "Nasılsınız?" diyebilirsiniz.**

Biz birbirimize dokunmadığımız müddetçe, barış imzalansa bile hiç merak etmeyin, savaş bir gün bir yerden çıkar. Senin gidip oraya dokunman, o mahalledeki kadına, çocuğa dokunman gerekiyor.

Barışın yakın gelecekte sağlanabileceğinden umutlu musunuz?

Kısa vadede bir umut görmüyorum. Hükümetin içinde de "Bu böyle gitmez" diye düşünenler olduğunu sanıyorum. Ama kısa vadede, birkaç ay içinde masaya dönüş olmasa da, sonuçta tek çare masa. Orta vadede masaya dönüşün olacağını düşünüyorum. Bana bölge dışından çok fazla mektup geliyor, insanlar ne yapabileceklerini soruyor. Herkesin yapabileceği bir şey mutlaka var. Bir kere sesinizi çıkarmanız çok önemli. Her ses çok kıymetli. Bu sesi savaşa karşı yükseltmeniz lâzım. Aksi takdirde, birbirimizin yüzüne bakamayacak duruma geleceğiz. Herkesin yapabileceği bir şey var. Öğretmenseniz bir dersi barışa ayırabilirsiniz, tiyatrocuysanız bir oyununuzu barışa adayabilirsiniz. Hiçbir şey yapamıyorsanız Sur'a, Cizre'ye yardım gönderebilirsiniz. Yazabilirsiniz, çizebilirsiniz. Buralarda yaşayan arkadaşlarınızı arayıp "Nasılsınız?" diyebilirsiniz. Öyle bir dönemden geçiyoruz ki, insanların her insani şeye, bir "Nasılsın"a bile ihtiyacı var.

1 Başbakan Ahmet Davutoğlu, 1 Şubat'ta Suudi Arabistan ziyaretinde gazetecilere Sur ilçesi için "Diyarbakır- Sur'u öyle inşa edeceğiz ki, aynen Toledo gibi mimari dokusuyla herkesin görmek istediği bir yer haline gelecek" dedi.

DOSYA:

Yıkım ve ihya diyalektiğinde Suriçi

Fırat Genç

Mekâna dair yaygın kavrayış tekil yerlerle, bu yerlerde gerçekleşen toplumsal olayları bir sahne-oyun ilişkisi biçiminde resmetme eğilimindedir. Şehir, meydan, sokak ya da ev gibi farklı ölçeklerdeki yerler siyasal çatışma, çalışma, boş zaman gibi toplumsal ilişkilerin üzerinde cereyan ettiği platformlar olarak anlaşılır. Bu türden bir kavrayış toplumsal olanla mekânsal olanı birbirlerine dışsal olarak konumlandırılmış kertelere sabitler. Böylece mekânın toplumsal ilişki ve olaylar üzerinde belirleyici bir etkisi olmadığı, toplumsalın mekânsalı tek yönlü olarak biçimlendirdiği sonucuna varılır.

Fırat Genç
2014 Ekim ayında Boğaziçi Üniversitesi Modern Türkiye Tarihi Bölümü'nden Politics in Concrete: Social Production of Space in Diyarbakır, 1999-2014 başlıklı teziyle doktora derecesini aldı. Ferhat Kentel ve Meltem Ahıska ile birlikte yürüttüğü araştırma 2007 yılında 'Milletin Bölünmez Bütünlüğü': Demokratikleşme Sürecinde Parçalayan Milliyetçilikler ismiyle kitaplaştırıldı. Akademik çalışmalarının yanı sıra kentleşme ve toplumsal hareketler üzerine yazıları çeşitli dergilerde yayımlandı. Sosyal bilimler alanında İtalyanca ve İngilizceden çevirileri bulunmakta.

Halbuki her toplumsal ilişki kendi mekânsallığını kurar ve eşzamanlı olarak mekân söz konusu toplumsal ilişkinin vasfını, karakterini belirler. Örneğin, hem iktidar hem de direniş belirli bir yerde ve belirli bir yerin nitelikleri uyarınca kurulur, deneyimlenir ve dönüşür. Kısacası, daha yaratıcı bir yaklaşım bizatihi mekânların toplumsal ilişkilerin kurucusu olduğunu teslim ederek yola çıkmak zorundadır.[1] Siyasal süreçleri, temsilleri ve öznellikleri kavrayabilmek için bu süreçlerin meydana getirdiği mekânsallıkların gerisinde yatan tasavvurlara, stratejilere ve imgelemlere de odaklanmak gerekir.

Bu perspektif, çatışmasızlık sürecinin bir kez daha sona ermesiyle birlikte Suriçi, Cizre, Nusaybin gibi Kürt coğrafyasının önemli kentsel merkezlerinin doğrudan güvenlik operasyonlarının ve silahlı çatışmaların mahalleri haline gelmesinin gerisinde yatan mantığı anlamlandırabilmek için bize farklı bir imkân sunar. Böylelikle içinden geçtiğimiz yeni durumu basitçe askerî-siyasal çatışmanın kırdan kente sıçraması, yani bir yer değiştirme, saha kayması olarak yorumlama hatasına düşmemiş oluruz.

Bu yazıda bu türden bir sorgulamayı üç aydır sokağa çıkma yasağının kesintisiz sürdüğü Diyarbakır'ın tarihî kent merkezi Suriçi'ne ve devletin/AKP'nin mekân stratejisine odaklanarak yapmaya çalışıyorum. Merceği, rahatlıkla "kent savaşı" olarak adlandırılabilecek son durumun öncesine çeviriyorum. Zira asıl işaret etmek istediğim, Kürt şehirleri söz konusu olduğunda, 2000'li yıllarda siyasal iktidar tarafından tasavvur edilen ve bir ölçüde uygulamaya konan mekân politikasının içerdiği süreklilikler. Sürekliliklere odaklanmak bizleri, en kestirme biçimde "insansızlaştırma" olarak adlandırılabilecek mevcut stratejinin gerisindeki siyasal-mekânsal imgelemin köklerinin henüz fizikî çatışmanın başlamadığı günlere kadar uzandığı sonucuna götürecek.

Suriçi'ni ihya etmek

Suriçi yaz aylarından bu yana ikili bir mücadelenin konusu. Birinci düzey, elbette ki fizikî müdahalelerin ve mücadelelerin düzeyi. Suriçi'nde Dağkapı-Mardinkapı aksının doğu yakasında yer alan ve çatışmalar öncesinde yaklaşık otuz bin kişinin ikamet ettiği altı mahallede (Cevatpaşa, Fatihpaşa, Dabanoğlu, Hasırlı, Cemal Yılmaz ve Savaş mahalleleri) Aralık'tan bu yana resmî olarak sokağa çıkma yasağı uygulanmakta; kalan dokuz mahalle ise fiilî olarak yasak kapsamında. Resmî kurumlarca kaleme alınan raporlardan, gazetelere yansıyan tanıklıklardan ya da fotoğraflardan, can kayıplarının yanı sıra, bu bölgede kasıtlı bir "insansızlaştırma"nın ve yapılı çevrenin topyekûn yıkımının yaşandığını izlemek zor değil.[2]

Diğer yandan, bu süreçte bir "yeniden inşa/ihya" söyleminin siyasal iktidar tarafından ısrarla dillendirildiğine tanık oluyoruz. İlk olarak, hükümete yakın Star gazetesi 2007 yılındaki Cumhuriyet mitinglerinde yükselen o meşum sloganı

© Diha

Suriçi'nde Dağkapı-Mardinkapı aksının doğu yakasında yer alan ve çatışmalar öncesinde yaklaşık otuz bin kişinin ikamet ettiği altı mahallede 2 Aralık'tan bu yana resmi olarak sokağa çıkma yasağı uygulanmakta; kalan dokuz mahalle ise fiili olarak yasak kapsamında. Resmi kurumlarca kaleme alınan raporlardan, gazetelere yansıyan tanıklıklardan ya da fotoğraflardan, can kayıplarının yanı sıra, bu bölgede kasıtlı bir "insansızlaştırma"nın ve yapılı çevrenin topyekûn yıkımının yaşandığını izlemek zor değil.

hatırlatan "TOKİ göreve" manşetiyle güvenlik operasyonlarının yürütüldüğü alanlarda yaşanan yıkımın Toplu Konut İdaresi marifetiyle telafi edileceğini duyurdu.[3] Haber terör olaylarıyla çarpık kentleşme arasında doğrudan bir bağ olduğunu belirtiyor ve olayların kalıcı olarak önüne geçilmesi için Suriçi'nin bir kısmında 2009'dan beri düşe kalka da olsa süren kentsel dönüşüm projesinin genişletilerek tamama erdirilmesi çağrısı yapıyordu.

Ardından Şubat ayının hemen başında bu sefer Başbakan Davutoğlu'nun "Sur Toledo olacak" çıkışı geldi.[4] Üç semavi dinin buluştuğu bir "medeniyetler beşiği" olması hasebiyle seçildiği anlaşılan Toledo referansıyla Diyarbakır için arzulanan yeniden inşanın "tarihsel" bir mahiyeti olacağı anlaşıldı. Nitekim birkaç gün sonra yine Davutoğlu, on maddelik "Terörle Mücadele Eylem Planı"nı açıklarken "tarihî dokuyu koruyan şehirleri ihya" edeceklerini, bu amaçla yeni bir yasal düzenleme hazırlığı içinde olduklarını ifade etti.[5] Bu türden bir yasal düzenleme henüz yapılmış değil, ama Şubat sonunda kimi haber kanallarına yansıyan bir toplantıda Suriçi'ne dönük olası bir çalışmanın başlatıldığı iddiası ortaya atıldı.[6] Haberde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın Diyarbakır il müdürlüğü tarafından organize edilen ve bakanlığın merkez ve taşra yöneticilerinin, AFAD temsilcilerinin ve kimi yerel müteahhitlerin katıldığı bu toplantıda iki aşamalı bir yöntem üzerinde durulduğu belirtiliyordu. Buna göre, büyük çoğunluğu Suriçi'nde evlerini terk etmek zorunda kalanlara ayrılacak on bir bin konutluk bir toplu konut alanı TOKİ tarafından inşa edilecek, projenin tamamlanmasına kadar geçen sürede ise AFAD tarafından kurulacak bir afet kent alanı kullanılacaktı.

Bu girişimlerin ne ölçüde ve biçimde uygulama şansı bulacağını bugünden kestirmek zor. Zira birincisi, tüm bu süreç son yıllarda alışık olduğumuz üzere son derece merkezîleşmiş ve açık olmayan bir biçimde yürüyor. Ortada spesifik bir yasal düzenleme olmadığı gibi, kamuyla paylaşılmış proje de yok. İkincisi ve daha önemlisi, bu türden planlar, yerel düzeydeki farklı aktörlerin tepkilerinden, yani mevcut güç dengelerinin seyrinden azade değildir. Nitekim Kürt siyasal hareketinin silahlı kanadından temsilciler bu girişimleri "kültürel soykırım" olarak kabul edeceklerini ve buna uygun yanıt vereceklerini ifade ettiler.[7]

Neticede, elimizde spekülatif karakteri ağır basan bilgi kırıntılarından ve meşruiyet yaratma kaygısı taşıyan propagandif öğelerden başka bir şey yok. O nedenle fizikî şiddetin her türden meşruiyet kaygısını geçersiz kıldığı bir süreçte bu türden çıkışlardan (medeniyet ihyası ya da neoliberalizmin şok doktrini gibi) katî sonuçlar çıkarmak yerine, siyasal iktidarın söylemsel hamlelerini 2000'li yıllarda Suriçi'ndeki mekân üretim süreçlerinin filtresinden geçirmeye çalışalım.

Hegemonya mücadelesi

2011 Şubat ayında dönemin Diyarbakır Valisi Mustafa Toprak ve AKP Diyarbakır milletvekillerinden oluşan bir heyet Ankara'da Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bir ziyarette bulundu. Basına yansıyan haberlerden anladığımız kada-

rıyla ziyaretin amacı, Suriçi'nde süregiden kentsel dönüşüm projesinin ve aslen bir rekreasyon alanı projesi olan Dicle Vadisi Projesi'nin hızlandırılması yönünde bakanlıkça adımlar atılmasını talep etmekti. O dönem büyükşehir ve ilçe belediyesini elinde tutan BDP kadrolarının süreci kasten ağırdan aldığını belirten heyet, bu mekânsal müdahalelerle o sıra gündemde olan (ve Oslo görüşmelerinin sızdırılmasıyla sona erecek olan) çatışmasızlık sürecinin kaderinin ne denli birbirine bağlı olduğunu vurguluyordu. Milletvekili Cuma İçten o günlerde şöyle diyordu:

"Çözüm süreci bittiğinde çok ciddi anlamda Diyarbakır'ın insan akınına uğrayacağını biliyoruz. İnsanların geldiğinde de yaşanabilir bir şehri görmelerini istiyoruz. Özellikle tarihî eserlerimizin çevre düzenlemelerini de bitirip bu şehri iç ve dış turizme açma noktasında sabırsızlık içerisindeyiz."[8]

Bu sözler 2009 Ekim ayında Diyarbakır Valiliği, TOKİ, Büyükşehir ve Sur ilçe belediyesi arasında imzalanan iki ayrı protokolle startı verilen kentsel dönüşüm projelerinin gerisindeki temel motivasyonu açıklar nitelikte. Nitekim İçkale ve çevresiyle Alipaşa ve Lalabey mahallelerinin büyük bir kısmını içine alan ve peşi sıra Suriçi'nin bütününde bir dönüşümü tetiklemesi hedeflenen projelerin temel gayesi, bu alanlardaki gecekondu yerleşimlerini yıkmak, hak sahiplerini Çölgüzeli bölgesinde inşa edilen toplu konut alanına transfer ederek nüfusu azaltmak ve tarihî yapıların görünürlüğünü arttırmaktı. Daha teknik bir ifadeyle, Suriçi'nin kültürel ve tarihî peyzajının yeniden tanımlanması yoluyla turizm odaklı bir ekonomik büyüme sağlamak, hedeflenen başlıca gayeydi.

Bu hedef 2000'lerde AKP'nin Kürt nüfus üzerinde hegemonya tesis etmeye dönük stratejisiyle aynı dönemde ulusal ölçekte benimsenen ve bilhassa kalkınma ajansları etrafında kurumsal-idarî mimarisi oluşturulan "sosyal kalkınma" paradigmasının özgün bir birleşiminin ifadesidir. Söz konusu paradigma, bölgesel kalkınmanın yolunun tekil yerelliklerin sahip olduğu düşünülen değerlerin ve varlıkların öne çıkarılmasından geçtiğini varsayar.[9] Bunun Diyarbakır için anlamıysa şehrin cumhuriyet tarihi boyunca katmerlenen az gelişmişlik sorununun çözümünün turizmde olduğu çıkarsaması olmuştur.

Nitekim 2008'de, Diyarbakır'ın Dokuzuncu Kalkınma Planı ve GAP Eylem Planı uyarınca bölgesel "cazibe merkezi" ilan edilmesinin ardından, turizm odaklı bir büyüme stratejisinin uygulanmasına yönelik daha sistematik adımların Karacadağ Kalkınma Ajansı'nın koordinatörlüğünde uygulamaya konduğunu görürüz. Özellikle Ulu Camii ya da surlar gibi anıtsal yapıların restorasyonuna yönelik hayli masraflı ve kapsamlı girişimler bu strateji bağlamında gündeme gelmiştir.

Her ne kadar yukarıdaki haberde BDP'nin ayak sürdüğünden şikâyet edilse de aslında turizm odaklı büyüme perspektifinin dönemin belediye yöneticileri ve kadroları tarafından da paylaşıldığını söylemek mümkün. Kesintilerle de olsa silahların susmasına yönelik iyimser bir havanın ağır bastığı bu yıllarda devlet kurumlarının, yerel sermayenin ve şehrin yerel idaresini yürüten Kürt hareketinin kimi kesimlerinin bu perspektif etrafında tedrici bir uzlaşmaya vardığı iddia edilebilir.

Bu uzlaşmanın temelinde Diyarbakır'ın zaman içinde bölgesel bir cazibe merkezi olacağı, yani vaktiyle savaş koşulları nedeniyle şehri terk etmiş olan Diyarbakır sermayesinin geri döneceği ve de fiziki mekânsal altyapının gelişimiyle birlikte şehrin nitelikli işgücünü kendisine çekeceği beklentisi yer alıyordu. Böylece şehrin zaten sınırlı olan ekonomik yapısının belkemiğini oluşturan inşaat sermayesi yatırım imkânlarını arttıracak, hizmet sektöründe açılacak yeni iş olanaklarıyla şehrin ağırlıkla niteliksiz ve geçici işlerle karakterize olan istihdam yapısı hiç olmazsa bir miktar rahatlatılacak ve AKP devletin hizmetkâr yüzünü göstererek kendine meşruiyet alanları açacaktı.

2015'te siyasî gerginliğin tekrar açığa çıkmasına kadarki süreçte bu öngörü kısmî de olsa mekânsal sonuçlarını üretmeye başlamıştı. Suriçi'nin kuzey girişinde yoğunlaşan ticarî faaliyetler güneye doğru uzanmaya başlamış, otel ya da kafe gibi yeni yatırımların sayısı artmış, kamusal ve büyük ölçekli yapı yenilemelerinin yanına tekil parseller ölçeğinde mülk devirleri ve yenilemeler eklenmişti. Sonuçta, söz konusu proje alanlarında yıkımlar ancak kısmî olarak tamamlanmış ve yeni yapıların inşasına başlanmamış olsa da, yani aslında bu projeler başarısız olsa da Suriçi'nin kalanında turizmle alakalı faaliyetlerde mütevazı bir canlanma sağlanmıştı.

Ancak bu tedrici ve kırılgan uzlaşma durumu, idarî-kurumsal ve ideolojik-sembolik düzeylerde devletle Kürt siyasî hareketi arasında süregiden mücadelelerden de muaf değildi. Birincisi, siyasal egemenliğin nasıl paylaşılacağı üzerinden yürüyen uzun erimli çetin mücadele, şehrin ve elbette ki Suriçi'nin mekânsal biçimlenişini belirleyecek her ölçekteki müdahalenin de kıyasıya bir çekişmenin konusu olmasına neden oluyordu. İki karşıt hegemonya stratejisinin aynı anda kendini var etmeye çalıştığı bir konjonktürde şehrin idaresi ikili bir yapı arz ediyordu. Bu da gecekondu dönüşüm projeleri, restorasyon uygulamaları ya da Dicle Vadisi Projesi gibi mekânsal müdahalelerin, esneklikleri ve katılıkları aynı anda içeren girift bir mücadele alanı haline gelmesine yol açıyordu.

Kürt hareketinin 1999 sonrası süreçte elinde bulundurduğu belediyeleri, Nicole Watts'ın ifadesiyle,[10] "alternatif yönetimsel mevcudiyet"in inşasında bir kaldıraç olarak kullanmasına karşılık, valilik de şehrin idaresinde adeta paralel bir

© Dilha

Sur'da yaşananları eksiksiz okumanın bir yolu da, bugünkü yıkımı, henüz fiziki çatışmanın başlamadığı günlere dönüp 2000'li yıllarda Suriçi'ndeki mekân üretim süreçlerinin filtresinden geçirerek anlamaya çalışmak.

belediye işlevi üstleniyordu. Yeri geldiğinde TOKİ gibi kısa vadeli kâr arayışını her projesinde başat koşul olarak gözeten bir kurum bile Suriçi'ndeki operasyonlarının ancak orta ve uzun vadede sonuç alacak bir "prestij projesi" olacağı tespitiyle gecikmelere ve maliyet artışlarına göz yumarken, yeri geldiğinde merkezî kamu idaresi yereldeki malî ve idarî kapasitesini arttırarak belediyeyi devre dışı bırakmayı hedefliyordu.

Bu girift mücadele süreci, Dicle Vadisi Projesi örneğinde aslen belediye tarafından geliştirilmiş bir projenin önce devlet kurumları tarafından fiilen engellenmesine, ardından da Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından sahiplenilerek belediyenin bu sefer tümüyle süreç dışında bırakılmasına neden olmuştu.

Şehrin kültürel ve tarihî kimliğinin hangi öğeler üzerinden yeniden inşa edileceğine dair ideolojik mücadelenin en görünür olduğu uygulamalarsa belediye kanadıyla devlet kurumları arasında bir tür yarış niteliği kazanan restorasyon projeleri olmuştu. Surların ya da Ulu Camii, Surp Giragor Ermeni Kilisesi ya da Cemilpaşazade ailesinin konağı gibi Suriçi'ndeki anıtsal yapıların seçimi, bu yapıların mimarî niteliklerinin yanı sıra, üzerlerine kazınmış olan geçmişin şimdiki zamanda kazandığı anlamları da yansıtıyordu.

Kürt hareketi, Zeynep Gambetti'nin ifadesiyle, "Kürt kimliğinin başkenti" olarak hayal ettiği Diyarbakır'ı bir kültürel-siyasî merkez olarak yeniden inşa ederken, 1970'lerden bu yana geliştirilen politik söylemde bir sömürge olarak kodlanan Kürdistan'ın sömürgesizleştirilmesinin maddî ve sembolik adımlarını atıyordu.[11] Şehir surlarının UNESCO kültürel mirası listesine alınmasına yönelik kampanya sürecinde olduğu gibi, bir yandan "yerel gurur"un[12] yeniden canlandırılması arzusu geliştirilen söylemi belirliyor, bir yandan da Kürt hareketinin güncel siyasî söylemine uygun olarak şehrin kadim çok-kültürlü yapısına atıfta bulunuluyordu.

Bu kuvvetli karşıt-hegemonik söylemin karşısında ise AKP, reaktif biçimde, İslam kardeşliği vurgusunu öne çıkarıyor, Kürt toplumunun siyasal düzeyde rızasını kazanmak adına, artık bir geçerliliği kalmamış Kemalist paradigmanın geride bıraktığı boşluğu ümmet vurgusuyla doldurmaya çalışıyordu. Sonuç olarak, bugün çatışmalar sırasında yeniden yerle bir olan bir dizi anıtsal yapı, her bir taşında tarihin yeniden yazılacağı maddî kültürel varlıklar oldukları için ayağa kaldırılıyordu.

Çifte vaat: hizmet ve otorite

Bu sürece siyasal iktidarın mekânsal stratejilerine odaklanarak baktığımızda hayata geçirilmek istenen hegemonya yaklaşımının iç içe geçmiş iki vaat üzerine bina edildiğini görürüz. Birinci boyutta, AKP'nin, '90'ların baskıcı, Kürtleri dehşetle korkutan devlet algısının karşısına devletin "hizmetkâr" yüzüyle çıkmak arzusu yer alır. Ceren Özselçuk'un AKP'nin popülist söyleminin "ayrıcalıklı bir boş gösteren"i olarak yorumladığı hizmet idealini analiz ederken önerdiği gibi, hem liberal faydacı unsurlar hem de İslam'a atıfta bulunan medeniyet söylemi bu vaat ışığında aynı

anda harekete geçirilir.[13]

Diyarbakır ve Kürt coğrafyası bağlamındaysa bu vaat belirli bir siyasal varsayımı ve beklentiyi yansıtır. Buna göre, modernleşen bir kentte yaşayan, orta sınıf hayatın tatlarını tecrübe eden Kürtler, iradelerine şiddet yoluyla el koymuş olan Kürt siyasal hareketinden kopacaklar ve siyasal temsiliyetlerini, geçmiş inkâr ve kıyım politikalarından koparak Kürt nüfusun varlığını kabul eden AKP'de bulacaklardır.

Şüphesiz, gündelik arzu, beklenti ve değerlerle rezonansa geçtiği ölçüde başarıya ulaşacak olan hegemonya inşası süreçleri hiçbir momentinde zor araçlarını mutlak biçimde dışarıda bırakmaz. Nitekim hizmet vaadi üzerinden rıza üretmeyi hedefleyen AKP de özellikle Kürt yoksullarının aşağıdan yukarıya politik mobilizasyon imkânlarının önünü kapatmayı gözettiğinden bahsi geçen dönemde otoriter niteliğinden sıyrılmamıştır. Suriçi'nin yanı sıra, Bağlar ya da Benusen gibi zorunlu göç döneminde oluşmuş, son derece yoğun bir nüfusun sınırlı maddî imkânlarla yaşamlarını sürdürdüğü ve beklenece ği üzere Kürt hareketinin taban örgütlenmesinin en militan alanlarını teşkil eden mahallelerin sürekli tekrar eden bir risk ve güvenlik söylemi bağlamında anılması da bu olgunun bir ifadesidir. Kimi zaman hırsızlık ve uyuşturucu kullanımının yaygınlığı gibi asayişçi öğelerle, kimi zaman da yapı stokunun niteliksizliği ve deprem riski gibi uzmanlara has dilin öğeleriyle söylemsel olarak çerçevelenen bu mahallerde esas hedeflenen, kent yoksullarının maddî varlıklarının dağıtılması ve nihayetinde bir arada hareket etme kapasitelerinin sınırlandırılmasıdır.

2000'ler boyunca bu iki vaat, yer yer çatışsalar da eşzamanlı olarak harekete geçirilebilmiş, üstelik Kürt hareketinin geliştirdiği karşıt-hegemonya stratejisiyle örtüştüğü ölçüde rıza üretimini mümkün kılabilmişti. Hareketin Diyarbakır'ı bir kültürel-siyasal merkez olarak yeniden inşa etme gayesi, sömürgesizleştirme ufkuyla aynı anda modernleşme arzusunu da içerdiğinden, idarî ya da sembolik düzeylerdeki çatışmaya rağmen Suriçi'nin mekânsal ve toplumsal anlamda dönüşümünün önü açılmıştı.

Ancak, AKP açısından bu "rekabetçi biraradalık" durumunun sürdürülebilmesi eşzamanlı olarak iki koşula bağlıydı. Birincisi, Kürt toplumunun yoksul kesimlerinin –yalnızca siyasal eylem alanıyla sınırlı olmayan– canlılığının, maddî ve sembolik kapasitesinin denetim altına alınabilmesi gerekiyordu. İkincisi, kent mekânındaki farklılaşma ve ayrışma çizgilerinin belirginleşmesiyle birlikte siyasal tercihler düzeyinde de bir ayrışmanın gerçekleşmesiydi.

Paradoksal olansa, Kürt hareketinin Diyarbakır'ı muhayyel ve fiziki anlamda yeniden inşa etme çabasının bütünüyle tersi bir sonuç üretmesi oldu. Yoksullar, zorunlu göçü tecrübe etmiş aile büyüklerinden farklı olarak kent mekânına yalnızca tutunmakla kalmayıp mekânın kendisini kültürel ve siyasal düzeydeki mücadelelerin başat sahasına dönüştürdüler. Modern hayatın nimetlerini tattığı için Kürt hareketinin yörüngesinden çıkacağı varsayılan orta sınıflarsa kentli yoksullarla birlikte Diyarbakır'ın Kürt kimliğinin başkenti olarak inşası özlemini daha gür sesle sahiplenir oldular.

Sonuç itibariyle, yaz aylarından bu yana açığa çıkan devlet şiddetini, hizmet ve otorite vaatlerinin içerdiği temel hedefin kristalleşmesi, kent mekânındaki sınıfsal ayrışmanın siyasal bir ayrışmaya dönüşmesi hedefine açık ve denetimsiz zor marifetiyle ulaşma çabası olarak yorumlamak mümkün. Başka bir deyişle, bugün Suriçi'nin yıkılması, bir önceki konjonktürde inşa yoluyla sağlanması hayal edilen ayrışmanın başka araçlarla sağlanması anlamına geliyor.

---

1 David Harvey, "Contested Cities: Social Process and Spatial Form," Transforming Cities: Contested Governance and New Spatial Divisions, ed. Nick Jewson ve Susanne MacGregor(Londra: Routledge, 1997), s. 23.

2 Ocak ayında hazırlanan bir rapor çatışma alanlarındaki hasarın ilk dökümünü verir: Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği, Bölgesel Hasar Tespit Raporu: Ağustos 2015-Ocak 2016, (Diyarbakır, Ocak 2016).

3 "TOKİ Göreve," Star, 22 Aralık 2015.

4 Nihal Bengisu Karaca, "Başbakan Davutoğlu operasyon sonrasını anlattı," Habertürk, 1 Şubat 2016.

5 "Başbakan Davutoğlu 'Terörle Mücadele Eylem Planı'nı açıkladı," Hürriyet, 5 Şubat 2016.

6 "Sur'da yıkım sürerken TOKİ görevde!" DİHA, 23 Şubat 2016, http://dicle-news.pw/tr/news/content/view/501557.

7 Hüseyin Ali, "Şehirlerimize dokunma!" Özgür Gündem, 26 Şubat 2016.

8 "Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nda Diyarbakır Sorunları Masaya Yatırıldı," Konut Haberleri, 18 Şubat 2011, http://konuthaberleri.com/haber_yazdir_.php?detayID=31484.

9 Nilay Özok-Gündoğan, "'Social Development' as a Governmental Strategy in the Southeastern Anatolia Project," New Perspectives on Turkey, no. 32 (2005); Ayşe Seda Yüksel, "Rescaled Localities and Redefined Class Relations: Neoliberal Experience in South-east Turkey," Journal of Balkan and Near Eastern Studies 13, no. 4 (2011).

10 Nicole F. Watts, Activists in Office: Kurdish Politics and Protest in Turkey (Seattle: University of Washington Press, 2010), s. 142.

11 Zeynep Gambetti, "Decolonizing Diyarbakır: Culture, Identity and the Struggle to Appropriate Urban Space," Comparing Cities: The Middle East and South Asia, ed. A. Kamran ve M. Rieker (Karachi: Oxford University Press, 2009), s. 99.

12 A.g.e., s. 109.

13 Ceren Özselçuk, "'İktidar Boşluk Kabul Etmez': AKP'nin Hizmet İdeali ve Popülizm Üzerine," Türkiye'de Yeni İktidar Yeni Direniş içinde, ed. Yahya M. Madra (İstanbul: Metis, 2015), s. 81 ve 83.

DEMOKRASİ

IŞİD ve PKK'nin nöbetleşe tırmandırdığı gerilim Türkiye'yi felç ediyor

Ruşen Çakır

12 Ocak 2016 Salı günü sabah 10.15'te bir intihar bombacısı, sadece İstanbul'da değil Türkiye'de turizmin kalbi sayılan Sultanahmet Meydanı'nda tarihi Dikilitaş'ın yanında kendisini havaya uçurdu. Bir Alman turist kafilesini hedef almış olan saldırıyı duyunca ilk olarak aklıma PKK, daha doğrusu, onun çizgisinde yer alan ve sadece "kör terör" eylemleriyle sesini duyuran TAK (Teyrêbazên Azadiya Kurdistan-Kürdistan Özgürlük Şahinleri) gelmişti.

Ruşen Çakır
1962 Hopa doğumlu. 1985'te Nokta dergisinde başladığı gazeteciliği çeşitli gazete, dergi ve televizyon kanallarında sürdürdü. Başta İslâmi hareket olmak üzere, Türkiye'nin siyasal gündemine ilişkin birçok konuda 15 kitap kaleme aldı. Ana akım medyada muhabir, köşeyazarı ve yorumcu olarak geçirdiği 30 yılın ardından, 2015'te kurduğu alternatif medya mecrası Medascope-tv'de yayın yönetmenliği ve yorumculuk yapıyor.

Çünkü Güneydoğu'da Cizre, Diyarbakır Sur, Nusaybin gibi kent merkezlerinde aylardan beri sokağa çıkma yasakları, buna bağlı olarak güvenlik güçlerinin kuşatması ve çoğunluğunu sivillerin oluşturduğu yüksek sayıda can kayıpları yaşanıyor; PKK'nin Kandil'deki merkezinden "savaşı ülkenin batısına taşıma" tehditleri geliyordu. Önceki yıllarda, PKK'nin devlete karşı yürüttüğü savaşın kritik anlarında savaşı Batı'ya taşımış olduğu, özellikle turistik hedefleri seçmiş olduğu ve ciddi sivil kayıplarına yol açtığı bilindiğinde bu tehditleri ciddiye almak gerekiyordu.

Fakat kısa süre içinde, kendisi dışında 13 yabancı uyruklu kişiyi öldüren eylemcinin IŞİD ile irtibatlı Suriyeli Nebil Fadli olduğu ortaya çıktı. Aslında bu IŞİD'in Türkiye'deki ilk eylemi değildir. Örgüt, 7 Haziran 2015 genel seçimleri öncesi, Adana ve Mersin'de HDP binalarına, Diyarbakır'da da HDP mitingine bombalı saldırı düzenlemişti. Yine aynı yıl 20 Temmuz'da IŞİD'li intihar bombacısı Şeyh Abdurrahman Alagöz Şanlıurfa'nın Suruç ilçesinde 34 kişiyi öldürmüştü. 10 Ekim'deyse kardeşi Yunus Emre Alagöz, adı saptanamayan bir başka IŞİD militanıyla birlikte, Ankara Garı civarında 109 kişiyi katletmişti.

Ancak, bütün bu saldırılar Kürt siyasi hareketine ve/veya onunla dayanışma içindeki sol parti ve kuruluşlara yönelikti. Burada IŞİD'in ana motivasyonu, Suriye ve bir ölçüde de Irak'ta önde gelen düşmanlarından olan PKK'den, başta Kobanî hezimetinin olmak üzere, intikam almaktı. (Suruç'ta hedef alınan sosyalist gençlerin buluşma nedeninin Kobanî ile dayanışma olmasının bu noktada altı çizilmeli.)

Buna ek olarak, Türkiye'de kamuoyunun bir bölümünün "düşmanımın düşmanı dostumdur" mantığıyla bu katliamlardan rahatsız olmadığına, hatta memnun kalabildiğine dikkat çekmek gerekir. Bu da, IŞİD'in bu saldırılarla Türkiye'de zaten varolan kitle tabanını genişletmek istediğini düşündürüyor.

Bu açıdan bakıldığında, Sultanahmet saldırısı IŞİD için bir ilkti, şaşırtıcıydı ve kendisi için risk doğuruyordu. Çünkü Türkiye, özellikle lojistik açısından IŞİD için son derece değerli bir ülkeydi ve IŞİD, ekonominin kilit sektörlerinden turizmi doğrudan hedef almakla bunu kaybetme riskini kışkırtıyordu.

TAK'ın üstlendiği Ankara saldırıları

17 Şubat 2016 Çarşamba akşam 18.45'de yeni bir intihar saldırısı haberi Ankara'dan geldi. İntihar eylemcisi, bombalı yüklü bir araçla başkentin merkezinde askeri personeli taşıyan servis otobüsleri hedef almıştı. Toplam 29 kişinin hayatını kaybettiği eylemin yöntemi akla IŞİD'i getiriyor, fakat hedef seçimi PKK'ya işaret ediyordu. Devletten gelen ilk açıklamalar, bombacının Suriyeli, dolayısıyla PYD/YPG'li olduğu yönündeydi. Ankara bu yolla, uluslararası kamuoyunu PYD/YPG'nin terörist oldu-

© Serra Akcan/NarPhotos

© Refik Tekin/NarPhotos

© Alper Ateş/NarPhotos

© Serra Akcan/NarPhotos

ğuna ikna etmeye çalışıyordu, fakat fazla uzun sürmeden saldırganın, Suriyeli mülteci kimliği kullanan Vanlı Abdülbaki Sömer olduğu ortaya çıktı. Saldırıyı da TAK üstlendi.

Aradan daha bir ay geçmeden, 13 Mart 2016 Pazar günü, saat 18.30'da, bir önceki saldırı mahaline pek de uzak olmayan bir noktada Kızılay Güvenpark'taki otobüs duraklarında yine patlayıcı yüklü bir otomobil kalabalığın arasına daldı ve 37 kişinin ölümüne yol açtı. Kuşkusuz akla ilk olarak yine TAK (dolayısıyla PKK) geldi, ancak net bir resmi (asker/polis) hedefin olmaması (asıl hedefin Güvenpark'taki Çevik Kuvvet noktası, yani polisler olduğunu ileri sürenler oldu ancak bu sav pek inandırıcı bulunmadı) nedeniyle IŞİD ihtimali de yabana atılmadı. Fakat kısa süre içinde saldırganın PKK propagandasından yargılanmakta olan Seher Çağla Demir olduğu anlaşıldı, nitekim TAK da saldırıyı üstlendi.

IŞİD'in Beyoğlu saldırısı

Bundan altı gün sonra, 19 Mart 2016 Cumartesi günü saat 10.55'de İstanbul'un merkezinde İstiklal Caddesi'nde yeni bir intihar saldırısı olduğu haberi gelince doğal olarak akla yine TAK/PKK geldi. Daha önce de, 31 Ekim 2010 tarihinde, üstelik devletle Kürt hareketi arasında çözüm için diyaloğun yeni başladığı bir dönemde, Vedat Acar adlı genç Taksim Meydanı'nda sadece kendisinin ölümüne yol açan intihar eylemi düzenlemiş, TAK'ın üstlendiği saldırı dönemin bazı BDP milletvekillerinin sert tepkisini çekmişti.

Fakat yine birkaç saat içinde, bu saldırının TAK/PKK değil, IŞİD tarafından düzenlendiği anlaşıldı; saldırganın kimliğiyse, gecikmeli de olsa Gaziantepli Mehmet Öztürk olarak tespit edildi. Öztürk dışında, üç İsrailli, bir de İranlı turistin ölmesinden hareketle, bu eylem IŞİD açısından, Sultanahmet saldırısının bir devamı olarak telakki edildi.

29 Temmuz 2015'de CHP'nin çağrısıyla olağanüstü toplanan Meclis, TBMM Başkanvekili Şafak Pavey başkanlığında dört partinin de katılımı ile "terör" gündemini ele aldı. Açık oylama sonucunda TBMM Genel Kurulu'nda CHP'nin, "toplumsal barışı tehdit eden, artan terör olaylarının nedenlerinin araştırılarak, alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla terör olaylarıyla ilgili Meclis araştırma komisyonu kurulması" ilişkin önergesi AKP ve MHP vekillerinin karşı oyları sonucunda kabul edilmedi.

Kafa karıştıran sorular, sorunlar

Üç ay içinde, ikisi İstanbul, diğer ikisi Ankara'da gerçekleştirilen intihar saldırıları bir dizi soruyu beraberinde getiriyor. Öncelikle Suriye ve kısmen de Irak'ta birbirleriyle amansız bir

savaş yürüten iki ulus-ötesi (transnational) yapının, yani IŞİD ile PKK'nin Türkiye topraklarında böylesine bir şiddet yarışına girmiş olmalarına anlam verebilmek hayli zor. Normal şartlarda, bu iki örgütten birinin (bilhassa IŞİD'in) Türkiye'de sessizliği tercih edip devletin bütün enerjisini düşmanına hasretmesini gözetmesi beklenirdi.

Aslına bakılırsa, daha önce de, örneğin PKK, kamuoyu daha 20 Temmuz 2015'teki Suruç katliamının şokunu atlatamamış ve IŞİD meselesiyle yoğunlaşmışken önce 6 Eylül 2015'te Hakkari Dağlıca'da askere, iki gün sonra da Iğdır'da polise yönelik saldırılarla gündemi değiştirmiş ve ilgiyi (daha doğrusu tepki ve öfkeyi) IŞİD'den kendisine çekmişti.

Bir diğer dikkat çekici ve kafa karıştırıcı husus, tarafların kolaylıkla birbirlerinden kopya çekiyor olmalarıdır. Yazının girişinde de değindiğimiz gibi, TAK'ın üstlendiği Ankara'daki iki arabalı saldırı, daha çok El Kaide/IŞİD gibi yapılanmaların Afganistan, Irak ve Suriye gibi bölgelerdeki eylemlerini çağrıştırmaktadır. Benzer bir şekilde IŞİD'in Sultanahmet ve Beyoğlu'ndaki intihar kemerli saldırılarının benzerlerine de PKK tarihinden aşinayız.

Bir diğer benzerlik de, saldırıların üstlenilmesinde, daha doğrusu üstlenilmemesinde karşımıza çıkıyor. Bilindiği gibi, PKK geleneksel olarak, sivilleri doğrudan hedef alan saldırıları üstlenmiyor; bu tür eylemleri benimsemediğini, hatta karşı olduğunu beyan ediyor, ancak eylemleri üstlenen TAK'a karşı hiç de şeddid ifadeler kullanmıyor. Zaten kullansa bile ikna edici olamazdı, zira bu kadar organize, masraflı, sansasyonel stratejik eylemlerin PKK'nin bilgi ve onayı (hatta dahli) olmaksızın kendisini Kürt hareketi içinde tanımlayan bir yapı tarafından gerçekleştirilmesi imkânsızdır.

PKK "imaj" kaygısıyla bu tür saldırıları üstlenmezken, başka coğrafylardaki benzer eylemleri gecikmeden sahiplenen ve "sivil katili" imajından hiç de rahatsız olmadığı bilinen IŞİD'in, Türkiye söz konusu olduğunda sessiz kalmasının başka nedenleri olsa gerektir.

Öncelikle, yazının girişinde de belirttiğimiz gibi Türkiye IŞİD için, özellikle lojistik açısından son derece önemli ve değerli bir ülke. Bu önem ve değer, IŞİD'in Türkiye'yi bir "savaş alanı" olarak görüp tanımlamasından alıkoyuyor. Bununla birlikte, özellikle Musul'un düşmesinin ardından ABD liderliğinde IŞİD'e karşı kurulan uluslararası koalisyonun bastırmaları sonucunda Ankara İncirlik başta olmak üzere bazı üslerini açtı; Suriye sınırından geçişleri iyice zorlaştırdı ve ülke içinde de IŞİD şebekelerine yönelik, çok tatminkâr olmasa da operasyonlar düzenledi.

Bu bağlamda IŞİD'in Sultanahmet ve Beyoğlu saldırıyla Türkiye'nin canını "yakmak" değil de "acıtmak" istediğini düşünebilir, dolayısıyla bunları, muhtemel çok daha büyük katliamların habercisi, birer şantaj girişimi olarak görebiliriz.

"Seçim zamanı özellikle milletin huzurunu bozmak isteyenler hep bu tür terörist eylemleri yapıyorlar. Millet, bu konuda hassas olmalı. Daha önce Diyarbakır'da seçimlerden önce 'sırf barajı aşsın', 'mağdur duruma düşsün' diye böyle bir provokatör eylem yapıldı. Aynı filmi biz Diyarbakır'da görmüştük. Başka yerde de gördük."

10 Ekim 2015 Ankara Barış Mitingindeki patlama hakkında

"IŞİD dediğimiz yapı, bir çekirdek olarak, radikal terörize bir yapı olarak görülebilir ama oraya katılan kitlelerin ki bu kitlelerin içinde Türkmenler ciddi çoğunluktadır, Sünni Araplar var, Kürtler var, bunu böyle bilmek lazım. Daha önceki hoşnutsuzluklar, öfkeler, dışlanmışlıklar ve hakaretler bir anda büyük bir cephede geniş reaksiyon doğurdu. Eğer Irak'ta bizim hep dostça ve kardeşçe tavsiye ettiğimiz gibi Sünni Araplar süreçten dışlanmamış olsaydı bugün Musul ve Anbar gibi ana damar Sünni Arap vilayetlerde öyle bir öfke birikmesi olmazdı."
Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 11 Haziran 2014

Bunlar hem PKK hem de sansasyonel gelişmelerle ilişkili çevrelerle paralel yapı içindeki bazı çevrelerle de irtibatlar var. Görülüyor ki birileri Türkiye'de, bir kokteyl terör diyoruz buna, hepsini karıştırarak bir işe kalkışıyor. PKK, DEAŞ olanlar da var. Bu bombacıların çoğu Türkiye'de değildi."
Başbakan Ahmet Davutoğlu, 10 Ekim 2015 Ankara Barış Mitingindeki patlama hakkında

Devlet ve kamuoyunun faile göre değişen tutumları

IŞİD ile TAK/PKK, Türkiye'de zaten var olan gerginliği, neredeyse nöbetleşe düzenledikleri intihar eylemleriyle tırmandırıp insanlara korku saçarak aralarındaki çok derin ayrılıkları da silikleştiriyor ve önemsiz kılıyorlar. Buna karşılık, öncelikle devletin, ardından kamuoyunun ciddi bir bölümünün eylemlere farklı yaklaşıp farklı muamelelere tabi tuttukları görülüyor. Örneğin, Ankara Garı katliamının

"Bu olan olay nedir ne değildir, saldırı mıdır, çok daha farklı bir eylem midir, bütün bunları şu anda özellikle Ankara'dan gelecek olan uzman ekibin araştırmaları ortaya çıkaracaktır.
Bunlar her zaman beklenen şeylerdir, sadece bu seçimler için değil. Bundan dolayıdır ki güvenlik güçlerimiz azami ölçüde tedbirleri alırlar. Bu Türkiye'ye ait bir şey de değil, dünyanın her yerinde seçimlerin öncesinde bu tür olaylara rastlanır. Bu tezgahın merkezinde de terör örgütü yer alıyor. Millet ne derse o olacak, millet barajı aşsın derse aşar, demezse aşmaz. Bu kadar basit."

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, Diyarbakır HDP seçim mitingindeki patlama hakkında, 5 Haziran 2015

"Şurada, garın önünde bu yaşanan olay terörün nasıl kolektif uygulandığını gösteren bir olaydır. Şimdi kalkıyorlar, burayı DAEŞ yaptı, bilmem kim yaptı…Burada DAEŞ de var, PKK da var, El-Muhaberat da var, burada Suriye'nin kuzeyindeki PYD terör örgütü de var. Hepsi beraber ortak olarak bu eylemi planlamışlardır. Kimse kimseyi aldatmasın. Suruç'ta yaşananlar belli, Diyarbakır'da yaşananlar belli."

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 22.10.2015'te Hak-İŞ Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada, Ankara Barış Mitingindeki patlama hakkında

"Bizim için adı veya kısaltması ne olursa olsun, birbirlerinden farkları yoktur. Bizim için DAİŞ'le PKK'nın, PYD'nin YPG'nin DHKP-C'in, MLKP'nin bir diğerinden farkı yoktur. Bu bölgede faaliyet gösteren tüm terör örgütlerinin ilk hedefi Türkiye'dir. Çünkü Türkiye ayrım yapmaksızın bunların hepsiyle aynı kararlılıkla mücadele yürütmektedir. Dünya'da Daiş'le bizim kadar mücadele eden ve bizim kadar teröre bedel ödeyen ülke var mıdır? Aynı şekilde bölücü terör örgütü ile mücadelemizi de kararlılıkla ve fedakârlılıkla yürütüyoruz. Meydanı terör örgütüne, bölücülere, yıkıcılara bırakmamalıyız. Bölücü terör örgütünün gerçek yüzünü göstererek kamuoyuna hakikati anlatmaktan başka çare yoktur."

Cumhurbaşkanı Erdoğan, 12 Ocak 2016 Sultanahmet patlaması hakkında

ardından Konya'da bir futbol maçı öncesi bir dakikalık saygı duruşunun bazı izleyiciler tarafından ıslıklanması (benzer bir durum Paris katliamının ardından İstanbul'da, Türkiye-Yunanistan özel maçı öncesinde de yaşandı) çok da fazla şaşkınlıkla karşılanmadı.

Resmi yetkililer IŞİD tarafından gerçekleştirildiği anlaşılan Suruç, Ankara Garı katliamları gibi eylemlerin etkisini, ya gülünç "kokteyl terör" (yani PKK-IŞİD işbirliği) gibi spekülasyonlarla hafifletmeye çalıştılar ya da kısa bir süre içinde unutulmasının zeminini yarattılar. Halbuki, 5 Haziran 20015'te, Diyarbakır HDP mitinginde patlayan bombaların üzerine ciddi olarak gidilseydi Suruç, Suruç'un üzerine gidilseydi Ankara Garı patlaması engellenebilirdi. İki intihar eylemcisinin de devletin 21 kişilik listesinde olduğu düşünüldüğünde, ortada ihmalden de öte bir durum olduğu anlaşılıyor. Sultanahmet ve Beyoğlu saldırılarından sadece yabancı turistlerin mağdur olmasınınsa, bu önemsememe tavrını daha da kolaylaştırdığı muhakkaktır.

Buna karşılık TAK/PKK'ya atefedilen saldırılar, devletin bir süredir Kürt hareketine karşı benimesmiş olduğu "topyekûn savaş" stratejisine uygun olarak birer propaganda aracına dönüştürüldü.

Bu ikili tutumun Türkiye'de bir süredir yaşanmakta olan kutuplaşmanın derinleşmesini iyice şiddetlendirdiği kesindir. Buradan nasıl çıkılacağı, çıkılabileceği noktasında herhangi bir ipucuna, hele umut ışığına sahip olduğumuzu ileri sürmek de hiçbir şekilde gerçekçi olmayacaktır.

Suriye ve Irak'ta da çatışma ortamlarından çıkışın işaretleri görülmediği, hatta tam tersine daha da şiddetlenme olasılığının yüksek olduğu akılda tutulunca, Türkiye'de daha belli bir süre terör atmosferinin hakim olacağını, ülkenin bir nevi felç olduğunu, üzülerek de olsa vurgulamak gerekiyor.

DEMOKRASİ: TÜRKİYE'DE ALEVİLİK: SORUN VE ÇÖZÜM YOLLARI

Yedi talep, yedi öneri

Ali Kenanoğlu

Alevilik Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasının kadim inançlarından olup, bugün İran, Irak, Suriye, Türkiye, Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk, Saraybosna, Makedonya coğrafyasında yerleşik nüfus olarak yaşamaktadır. Yaşanan göçlerle birlikte başta Avrupa ülkeleri olmak üzere dünyanın birçok ülkesinde Alevi topluluklarına rastlamak mümkündür. Toplam nüfusun 50 milyon civarında olduğu varsayılmaktadır.

Ali Kenanoğlu
1971 doğumludur. Hacı Bektaş Veli Anadolu Kültür Vakfı, Hubyar Sultan Alevi Kültür Derneği, Boğaziçi Alevi Kültür Derneği, Alevi Bektaşi Federasyonu gibi birçok Alevi Kurumunun kuruluşunda da yer alıp yöneticilik yaptı. İsmail Onarlı ile birlikte 'Hubyar Sultan Ocağı ve Beydili Sıraç Türkmenleri' isimli bir araştırma kitabı yayınladı. Bir çok ulusal ve uluslararası platformda din-devlet ilişkileri, Alevilik ve güncel siyasi konular üzerine tebliğler sundu. 7 Haziran 2015 milletvekili seçimlerinde HDP'den İstanbul Milletvekili seçilmiştir. Evrensel Gazetesinde de köşe yazarlığı yapmaktadır.

Aleviliğin bulunduğu coğrafyalarda, hâkim inanç mensuplarınca baskı altında tutulmalarından kaynaklı olarak hâkim inanç lehinde değişikliklere uğradığını söyleyebiliriz.

Örneğin, İran'ın kuzeyinde yaşayan Alevilerin Şiilik etkisiyle yaşadıkları asimilasyon kendilerini Şiiliğe yakın bir Aleviliğe iterken, Arnavutluk'ta yaşayan ve Aleviliğin Bektaşilik koluna mensup olan Alevilerin geçirdikleri seyirler daha farklı olmuştur.

Alevi inancının temel yapısı

Aleviliğin ne olduğu, nasıl başladığı, nasıl oluşturulduğu bilim dünyasında bir tartışma konusudur. Kimine göre Alevilik İslâm halifesi Hz. Ali ile başlarken, kimine göre bir Orta Asya Türk inancı olan Şamanizm'in Anadolu yorumudur. Kimine göre ise Zerdüştlüğün Anadolu'da yaşayan halidir. Kimilerine göre ise Alevilik Hititlerden bu tarafa varlığını sürdüren Anadolu coğrafyasının kadim bir inancıdır.

Bu tartışmalar bir taraftan sürüp giderken diğer taraftan da Aleviliğin İslâm ve Kur'an ilişkisi sorgulanmaktadır. Aleviler ibadet, inanç esasları bakımından kendi özgünlüklerini savunup bunu İslam'ın bir gereği olarak algılamakta ve şu an yaşanan İslâm'ı değiştirilmiş, dönüştürülmüş bir Emevi İslâm'ı olarak görmektedirler.

Aleviler bin yıldır Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasında inkâr, imha ve asimilasyon politikalarına maruz kalmışlardır. Alevilerin Selçuklu İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti devleti süresince de rutin olarak katliamlara uğradıklarını ve sistematik bir asimilasyon politikasına tabi tutulduklarını görüyoruz ki bu halen sürmektedir.

Bu bakımdan günümüzde Alevilere yönelik inkâr, imha ve asimilasyon politikaları AKP hükümeti ve Erdoğan cumhurbaşkanlığındaki Türkiye Cumhuriyeti devletinin kısa süreli bir politikası olarak görmek doğru değildir. Alevilere ve Aleviler gibi Türk ve Sünni olmayan tüm topluluklara karşı yürütülen bu politikalar geçmişten günümüze devamlılık arz etmektedir.

Aleviler açısından bunun nedenini anlayabilmek için Alevilerin hâkim Türk ırkı ve hâkim Sünni İslam inancı karşısındaki tutumlarına bakmak gerekmektedir.

Alevi inancına mensup insanlar Türkiye'de Kürt, Türk ve az sayıda Arap etnik kimliğine sahiptir. Türkiye'de Türk kimliği Sünni İslâm ile özdeş görülmektedir. Müslüman olmayan bir Türk, makbul bir Türk olarak kabul görmemektedir. O nedenledir ki, cumhuriyetin kuruluşunda yaşanan devletlerarası mübadelelerde Kırıkkale civarlarında yaşayan Hıristiyan Türkler sınır dışı edilerek yerlerine Müslüman Türk nüfus alınmıştır. Bu yüzden özgün halleriyle Türk etnik kimliğine sahip Aleviler de Türk olarak kabul görmemişlerdir.

Dolayısıyla, Alevilerin yok sayılmasına neden olan şey hâkim İslâm anlayışı ile olan sorunlarıdır. Bu durumu anlayabilmek için öncelikle Aleviler nasıl bir inanç sistemine sahiptir ve Sünni İslam anlayışıyla aralarındaki farklılık nedir, ona bakmak gerekmektedir.

Alevilere göre İslâm ve İslâm'ın kutsal kitabı

© Şahan Nuhoğlu

Kur'an, Hz. Muhammed' in hakka yürümesinden sonra müdahalelere uğramış ve aslının dışına çıkartılarak değiştirilmiştir.

Kur'an Ömer, Osman ve özellikle de Muaviye ile Yezit zamanında değiştirilmiş, birçok ayeti, sayfaları yakılmış, yok edilmiştir. Bu nedenle de Aleviler bizim Kur'anımız "Telli Kur'an" (saz - bağlama) ve "Kur'an-ı Natık" (Konuşan Kur'an) demektedirler. Ozanların, pîrlerin deyişleri, duaz imamları sözlerini Kuran'ın ayetleri olarak kabul etmektedirler.

Alevilere göre, Emeviler ve Abbasiler gerçek İslâm'ı yok sayıp dört mezhepten oluşan bir Sünni anlayış ortaya koymuştur. Hatta 1836'da idamla yargılanan ve Alevilerin Ser Çeşme mürşidi, inanç önderi Hamdullah Çelebi, Sünniliğe İslâm denilemeyeceğini ve Sünniliğin yapmış olduğu ibadet ve inanç esaslarının da İslâm inancı olarak kabul edilemeyeceğini söylemektedir.

Aleviler camiyi ve mescidi değil, cemevi ve dergâhları kendisine ait ibadethane olarak görmektedirler. Şekli anlamda bilinen ve camilerde eda edilen namazı değil, cemevlerinde ve dergâhlarında yaptığı cemi ibadet olarak kabul etmektedirler. Oruç olarak Ramazan orucunu değil, Hızır ve Muharrem orucunu kabul etmektedirler. Kâbe'yi, kıbleyi insanın cemali olarak gören ve bu sebeple de ibadetinde yönünü insana dönen, yaradılıştan ölüme kadar bütün yaşam ve uygulamalarında Sünni anlayışının belirlediği ve olmazsa olmazlarını reddeden bir toplumdur Aleviler.

Müziği reddeden bir İslâm anlayışı karşısında, bağlamayı ve kemanı ibadetin içine sokmuştur. Resmi kabul etmeyen, hele hele ibadet edilen yerde resme ve heykele kesinlikle yasak koyan bir İslam uygulamasına karşı tüm ibadethanelerinde kendince kutsal saydığı değerlerin resimlerini asmıştır, heykellerini yaptırmış, koymuştur.

İbadette kadınla erkeğin kesinlikle yan yana duramayacağını kabul eden bir İslâm inanışının aksine, tüm ibadetlerini kadın erkek aynı mekân içinde yapmaktadır Alevi toplumu.

Kimilerinin cümbüş, kimilerinin dans diye nitelediği semahı da inancının, ibadetinin bir gereği olarak kadınıyla erkeği birlikte dönmektedir.

İçkiyi, bırakın ibadetinde, günlük yaşamda bile haram kılan bir İslâm inancının aksine, "Dolu ve Dem" diye nitelediği içkisini dualayarak içmektedir Alevi toplumu. Kimi bölgelerde cem ibadeti esnasında da içki "dem, dolu" olarak alınmaktadır.

Aleviliği İslâm içinde gören Aleviler İslam'ın özünü taşıdıklarına ve yansıttıklarına inanmaktadırlar. Kırklar Cemi'nde kadınlarla erkeklerin birlikte can olduklarına ve ilk semahı, üzüm tanesinin ezilip engür eylenmesiyle oluşan "dem"i alan Hz. Muhammet Mustafa'nın döndüğüne inanmaktadırlar.

Aleviler İslâm'ı Hak Muhammet Ali inancı olarak görmektedirler. Bu İslâm'da ibadethane cemevi ve dergâhlardır. Yeryüzündeki her mekândır. Her alandır. Toplu ibadet cemdir. Alevilerin İslâm'ın'da kadın - erkek ayrımı yapılmaz ve herkese "can" gözüyle bakılıp birlikte ibadet edilir.

Enel Hak felsefesiyle, ölüm yoktur. Hakk'a yürümek, Hak katına ulaşmak vardır. Alevilikte cennet ve cehennem değil, onun yerine "devriye" (reenkarnasyona benzer) vardır.

Türkiye'de Alevilik, Müslümanlık dışında kendine özgü inanç ve ibadet esaslarına sahip bir din olarak teolojik bir tartışmanın parçası değil, bir güvenlik meselesi bağlamında ele alınmaktadır.

Alevi kimliğini oluşturan inançsal yapı bunlardır. Bu topluluk bu şekilde inanıyor olmasından kaynaklı olarak yüzyıllardır yaşadığı topraklarda katliamlara uğramışlar, dışlanmışlar, baskı altında tutulmuşlardır.

Pîr Sultan'dan Hamdullah Çelebi'ye

Osmanlı belgelerine göre, Pîr Sultan Abdal'ın katlini vacip kılan resmi gerekçeler özetle şunlardır: Pîr Sultan dinsiz, namaz kılmıyor ve oruç tutmuyor, şeriata aykırı söz söylüyor ve davranış sergiliyor, Müslümanlara "Yezit" diyor ve şarap içiyor, Kur'an ve İslâm peygamberi hakkında uygunsuz sözler söylüyor, İslâmiyet'in ilk üç halifesine sövüyor, peygamber hanımı Hz. Ayşe'ye hakaret ediyor, cem ayini gibi gizli toplantılar yapıyor, Safevi taraftarı ve Kızılbaş taifesinden bir devlet düşmanı, Rafizî kitaplar bulunduruyor, okuyor ve okutuyor, saz ve çalgı çalıyor, törenlerde semah dönerek oyun oynuyor, törenlerde ve dışarıda haremlik selâmlık kuralına riayet etmiyor, Mehdi-i Zaman (Zamanın Mehdisi) gelecek propagandası yapıyor.

Pîr Sultan Abdal'ın katiline sebep olan bu sebepler Alevi toplumunun inanç, ibadet esaslardır.

1836'da idamla yargılanan ve idam kararı verildikten sonra sürgün cezası ile cezalandırılan Hâcı Bektaş Dergâhı mürşidi Hamdullah Çelebi'nin suçları ise şöyle sıralanmaktadır: Ehl-i sünnet yolundan ayrılmak, Alevilik-Bektaşilik gibi bir yol tutmak, Hak olan dört mezhep dışında başka bir yola sapmak, Muaviye ve Yezit'e lanet okumak, namaz kılmamak ve Hâcı Bektaş Dergâhı'nda toplu namaz kıldırmamak, Kur'an okumamak ve Türkçe dua okumak, Allah'a şekil vermek, insana benzetmek (Enel Hak), dergâhta deyiş söyleyen âşıkların Enel Hak diye deyişler söylemesi, tövbe ederek günahların af olacağına inanmamak, gayrı-müslimlerle iyi diyalog içinde olmak, onlarla dergâhta muhabbetler etmek, boşanmanın şeriata aykırı bir şekilde düşkün diye cezalandırılmasını kabul etmek, Hac ibadeti, zekât, oruç ve namaz ibadetini şekil ibadeti olarak görüp kabul etmemek, hayrın Allah'tan geldiğine, ama şerrin Allah'tan gelmediğine inanmak.

Gerek Pîr Sultan Abdal'ın, gerekse Hamdullah Çelebi'nin idam kararına bakıldığı zaman bu maddeler Alevi toplumunun inanıp uyguladığı ve kutsal kabul ettiği inançlar ve ibadetlerdir. Bu iki şahsiyet bu ibadet esaslarını kabul edip, Sünni esaslar olarak tabir ettiğimiz şeriat hükümlerini reddettikleri için cezalandırılmışlardır.

Alevi kimliğini oluşturan inançsal esaslar bunlardır. Buradan yola çıkarak Alevilerin neden imhaya, inkâra ve asimilasyonlara uğratıldığını görebiliriz.

Osmanlı sultanlarından AKP hükümetine

Selçuklu'da, Osmanlı'da, Türkiye Cumhuriyeti'nde Alevilerin bu inanç esasları kabul edilmemiş, Aleviler dönüştürülmeye çalışılmıştır. Bugün AKP hükümetinin uyguladığı Alevi politikaları 16. yüzyılda Osmanlı padişahları tarafından uygulanmaya başlanmış politikalardır.

Kendi kabul ettikleri İslâm esaslarına Alevileri inandırmak ve Alevileri dönüştürmek için Alevi inanç merkezlerine cami yapma, Sünni din adamları atama politikası 16. yüzyıl ortalarında başlamış ve halen sürdürülmektedir.

Avrupa'da yaşayan Aleviler, birçok ülkede Aleviliği müstakil bir inanç olarak kabul ettirmiş durumdadır. Aleviliğin kendine özgün bir ibadeti, bir ibadethanesi ve kendine özgün inançsal ritüelleri olması Aleviliğin kendine özgün bir inanç olarak kabul edilmesini kolaylaştırmaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin makbul vatandaşlığı "Türk ve Sünni" olarak belirlediğini hatırlatırsak Aleviliğin Müslümanlık dışında özgün bir inanç olarak kabul edilmesi güvenlik konseptinde ele alınmaktadır. Bu nedenle de cemevleri ibadethane olarak kabul edilmemekte, hatta devletin din adamlarınca bu durum "kırmızı çizgi" olarak nitelendirilmektedir. Türkiye'de Aleviliği İslâm dışında müstakil bir inanç olarak tanımlayan Aleviler "bölücü" , "marjinal" , "dinsiz", Türkiye'yi bölmek, parçalamak isteyen Avrupa'nın iş birlikçileri olarak tanımlanmaktadır. Aleviliğin İslâm ile olan veya olmayan ilişkisi teolojik bir konu olduğu halde Türkiye'de bu konu "güvenlik" meselesi olarak görülmektedir.

AKP hükümeti ile Alevilerin sorunları iki kat daha artmıştır. AKP öncesinde Alevilik yok sayılmakta ve Aleviler inanç ibadet olarak kabul edilmemekte, Aleviler Sünni inanç esaslarına tabi olmaya zorlanmakta, kendi inançlarını gizlice yerine getirmekteydiler. AKP döneminde bunlara ilaveten Aleviler aş ve iş sorunu yaşamaya başladılar. Aleviler bu dönemde güvenlik kaygısı duymaya başladılar. Devlet güçleri Alevi yerleşim birimlerine çeşitli bahanelerle sayısız operasyonlar düzenleyerek demokratik eylemleri kanlı bir şekilde bastırmaya başladı.

AKP döneminde Alevi inanç kimliğine sahip kişiler, başta devlet bürokrasisi olmak üzere birçok alanda karar mercilerinden uzaklaştırıldılar. Okullar, belediyeler, polis teşkilatı vb. tüm devlet kurumları Alevileri işe almazken, Alevi iş insanlarına iş vermezken, mevcut Alevileri de ya emekliye sevk ettiler ya da pasif görevlere verdiler, çoğunun da işten çıkmasına neden oldular. Devlet kademelerinde yapılan bu uygulama aynı şekilde özel sektöre de yansıdı.

AKP döneminde Alevi çalıştayları yapılarak Alevilerin sorunlarına çözüm bulunacağı söy-

2013, Sivas. Binlerce kişi katliamın 20. yılında Madımak Oteli'ne yürümek için toplandı. 2 Temmuz 1993'te ateşe verilen Madımak Oteli'nde kalan çoğu Alevi 33 aydın, şair ve sanatçı ile iki otel çalışanı hayatını kaybetmişti.

lense de, bu söylemden öteye gitmedi. Yapılan çok sayıda toplantı sonrasında okullarda anayasal zorunluluk olarak okutulan ve "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" adı altında verilen Sünni İslam derslerinin içine Alevilikle ilgili iki ünite bilgi eklendi. Bunlar da Alevi dünyasında tartışma yaratan bilgilerdi.

Bunun dışında, 2 Temmuz 1993'te, Sivas'ta 33 Alevi canın katledildiği Madımak otelinin Avrupa'daki örneklerinde olduğu gibi bir "ibret müzesi" haline dönüştürülmesi talebi üzerine otel satın alınıp kamulaştırıldı. Madımak otelini Alevilerin talepleri doğrultusunda düzenlemek yerine "kültür merkezi"ne dönüştürüp içine bir "anı köşesi" yapıldı. Bu anı köşesine ise katliamda Alevileri katletmek için otele giren ve orada yaşamını yitiren iki katilin ismi de katliam mağdurları ile birlikte aynı panoya yazıldı. Bu durumun kendisi Alevilerce tepkiyle karşılanmaya devam edip hükümetin Alevilere olan yaklaşımını sergilemesi açısından da hafızalara kazınmış durumdadır.

Alevi toplumunun talepleri ve çözüm önerileri

AKP hükümeti ile Alevi kurum ve aktivistleri arasında yürütülen görüşmelerde, benim de bizzat yer aldığım Alevi kanadı mutabakatla şu talepleri ve bunlara ilişkin çözüm önerilerini hükümete sundular:

1- Cemevleri Alevilerin ibadethanesidir ve statüsü ibadethane olarak kabul edilmelidir.

2- Okullarda okutulan "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi" dersi Sünni İslâm dersleridir ve Alevi çocuklarını Sünnileştirmektedir. Alevi çocukları muaf tutulmalıdır.

3- Pîr Sultan Abdal anma etkinliğine katılan 33 canımızın katledildiği Sivas Madımak Oteli "ibret müzesi" ne dönüştürülmeli, katliamı teşhir eden, lanetleyen görseller yer almalıdır.

4- Birçoğu devletin elinde veya başka kimselerce işgal altında bulunan, başta Hacı Bektaş Dergâhı olmak üzere, tüm Alevi inanç merkezleri, dergâhları Alevilere iade edilmelidir.

5- Alevilere yönelik her türlü ayrımcı tutumlar ortadan kaldırılmalı, ayrımcılık yapanlara karşı caydırıcı yaptırımlar oluşturulmalıdır.

6- Devletin resmi dini kurumu olarak görev yapan ve Sünni İslâm inancını devleti yönetenlerin hegemonyasına sokan ve Sünnilik dışındaki tüm inançlara karşı sistemli bir asimilasyon politikası yürüten Diyanet İşleri Başkanlığı kapatılmalıdır.

7- Alevilere yönelik her türlü asimilasyon politikalarına son verilmeli, bu bağlamda yürütülen Alevi köylerine cami yapma politikası derhal ve ilelebet durdurulmalıdır.

Alevi kurumlarının bu talepleri demokratik bir ülkede olması gereken talepler olduğu halde Aleviler bu taleplerin hayata geçirilmesi için yıllardır mücadele vermektedirler.

Bu talepleri hiçbir şekilde kabul etmeyen AKP ise bunun karşısında Alevi politikasını kendi çizdiği çerçeveler içerisinde çözme niyetiyle yola çıktı. Bu çizdiği yol Alevilerin kendi yürüdüğü yol olmayıp AKP'nin ve bir bütün olarak da Türkiye Cumhuriyeti devletinin Alevilere uygulamak istedikleri asimilasyoncu bir yoldur. AKP Alevileri

Sünni İslâm hattında bir inanç ibadet yoluna çekmek istedi. Bunu ifade ederken de bizzat cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan ve başbakan Ahmet Davutoğlu kendilerini "dört dörtlük Alevi, en iyi Alevi" şeklinde tanımlamaya başlayıp adeta Alevilere "siz iyi bir Alevi olmak istiyorsanız benim gibi ibadet etmelisiniz" demeye getirdiler. Söylediklerinin tam olarak karşılığı buydu.

AKP hükümeti kendi politikasını kabul ettirebilmek için maddi olarak desteklediği kimi Alevi kurumlarını yanına alıp onlar üzerinden Alevi toplumuna ulaşmaya çalıştı. AKP'nin asimilasyoncu politikalarına karşı çıkan Alevi kurumları ise "marjinal Alevi" , "ateist Alevi" gibi tanımlamalara tabi tutuldular.

AKP ve Sünni İslâmcı cemaatler birçok yerde ise kendileri buldukları üç-beş kişiyle alternatif Alevi kurumları oluşturmaya başlayıp kendi muhatap Alevilerini oluşturma politikası izlediler.

Aleviler yaşanan tüm bu politikalara karşı itirazlarını yapıp demokratik yol ve yöntemlerle mücadelelerini sürdürdüler, sürdürmeye de devam ediyorlar. Bu dönemler içerisinde çok sayıda kitlesel miting, oturma eylemleri, yürüyüşler, açlık grevleri yapılıp davalar açıldı.

Açılan davalardan iç hukukta kaybedilip Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne taşınanlar oldu. Bu davalardan din derslerinden muaf tutulma, cemevlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi ve diğer ibadethanelerle eşit uygulamaya tabi tutulması, nüfus cüzdanının din hanesine Alevi yazılması hususlarında açılan davalar Türkiye Cumhuriyeti aleyhinde, Alevilerin lehinde sonuçlandı. Ancak, bu sonuçlardan hiçbirisi uygulanmadığı gibi, bu kararların yanlış olduğu da bizzat dönemin başbakanı Erdoğan tarafından söylendi.

Suriye politikası ve Alevilere yönelik ayrımcılık

Bu süreçte Türkiye'nin yanı başında sınır komşusu Suriye topraklarında çatışmaların başlamasıyla AKP'nin Alevi politikası da başka bir yöne evrildi. Suriye'ye karşı işgalci bir tutum sergileyen AKP hükümeti yürüttüğü politikanın Türkiye'de geniş kesimlerce kabul görmemesi üzerine Esad'ın Aleviliği üzerine oynamaya başladı.

Selefi grupları açıkça destekleyen AKP hükümeti Esad'ı düşman ilan etti ve her fırsatta "Suriye'de Alevi subaylar katliam yapıyor" söylemini öne çıkarttı. Yürütülen Suriye politikası nedeniyle Türkiye'deki Alevilere yönelik ayrımcı tutumlar had safhaya ulaşırken Tayyip Erdoğan da Alevi kimlikli siyasetçiler üzerinden Alevilere hakaretler etmeye başladı. Devletin zirvesinde kullanılan bu dil toplumun geniş kesimlerinde de yaygınlaştı. Birçok bölgede Alevi mahallelerinde Alevi evleri tehdit altında tutulup işaretlendi. Okullarda din dersi öğretmenlerinin ve diğer idarecilerin Alevi öğrencilere yönelik hakaretleri artmaya başladı. Birçok iş yerindeki Alevi işçiler işten çıkartıldı.

Alevilerin taleplerini ısrarla savunması, mücadelelerini yükseltmeleri ve AKP'ye karşı yeni ittifaklar içerisine girmesi AKP'nin Alevi politikasın yeniden gözden geçirmesine neden oldu. Özellikle 7 Haziran 2015 seçimlerinde Alevi kurumları ile Halkların Demokratik Partisi'nin (HDP) ortaklaşması, birçok Alevi kurum başkanının HDP'den milletvekili adayı olması ve seçilmesi, günümüzün devlet aklını temsil eden AKP'yi zor durumda bıraktı. Alevilerin de desteğiyle yüzde10 barajını geçen HDP, bir taraftan mazlumların zalimlere karşı ittifak gücü olurken diğer taraftan da AKP'nin tek başına iktidarına son verdi.

Bütün bu sonuçlardan sonra bölgesel etmenlerin ve gelişen olayların etkisiyle AKP Alevileri devletin yanında yedekleyebilmek ve Aleviler ile Kürtlerin büyümekte olan ittifakını kırabilmek için yeni politikalar geliştirmeye başladı. 1 Kasım sonrasında kurulan hükümet programına Alevilere ilişkin maddeler konuldu. Alevilerin ibadethanesine statü verileceği ve Alevi dedelerine maaş bağlanacağı, cemevlerinin giderlerinin kısmî olarak karşılanacağı ilan edildi.

Çözüm: Demokrasi ve laiklik

Bu yaklaşımlar öncelikle Alevilerin Kürt muhalefeti ile olan ittifakının önünü kesip Alevileri devletin yedeğine alma girişimi olmakla birlikte, Alevilerin taleplerini karşılayacak hamleler de değildir. Neticede bunlar Alevilerin istemleri değildir. Çünkü hükümet cemevlerini ibadethane olarak değil, "İrfan Merkezi" olarak tanıyacağını duyurdu. Dedelere maaş verilmesi, cemevlerinin kısmî giderlerinin karşılanması ise tıpkı camiler ve Sünni din adamları gibi cemevleri ve Alevi din adamlarını kontrol altına alma girişiminden başka bir şey değildir.

Alevilerin talepleri demokratik ve laik bir Türkiye Cumhuriyeti talebidir. Geçmişten günümüze Alevilerin sorunları Türkiye'nin demokratik bir ülke olmayışından kaynaklıdır. Çözüm ne cemevlerine statü tanımakla, ne de dedelere maaş vermekle çözülecek bir sorundur. Sorunun çözümü Türkiye Cumhuriyetinin din - devlet ilişkilerinde konumlandığı yerdir. Çözüm devletin dinden elini çekmesiyle mümkün olacaktır. Çözüm dinin, inançların eğitim-öğretimi dâhil, tüm işleyişinin sivil hayata bırakılmasıyla çözülecektir.

Sorun Türkiye Cumhuriyeti'nin anti demokratik oluşu ise, çözüm de Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik bir devlet olmasıyla mümkün olacaktır.

Aşk ile...

EKOLOJİ: HAVA KİRLİLİĞİ VE İSTANBUL

Alarm zilleri

Baran Bozoğlu

Hava kirliliği ülkemizin en önemli çevre ve halk sağlığı sorunudur. 21. yüzyılın ilk çeyreği biterken 1990'ların başındaki hava kirliliği problemi kentlerimizde hortlamıştır. Doğalgazın yaygınlaşmasına rağmen bu sorunun tekrar ortaya çıkması ve daha da kritik hale dönüşmesinin ekonomik ve toplumsal sebepleri olduğu bir gerçektir.

Baran Bozoğlu
ODTÜ Çevre Mühendisliği mezunudur. Doktora eğitimini Ankara Üniversitesi Sosyal Çevre Bilimleri Bölümü'nde sürdürmektedir. Çevre ve Orman Bakanlığı'nda Ölçüm ve Denetim Dairesi Başkanlığı'nda Çevre Baş Denetçisi olarak görev yapmış, görevine Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın kurulması ile Çevre İzin ve Lisans Dairesi Başkanlığı'nda devam etmiştir. Halen Laboratuar Akreditasyon Başkanlığı'nda Uzman ve Baş Denetçi olarak profesyonel hayatına devam etmektedir. 2010 – 2012 yılları arasında Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) 41. Dönem Yönetim Kurulu Üyeliği yapmıştır. 26 yaşında TMMOB Yönetim Kurulu Üyesi ve ÇMO Yönetim Kurulu Başkanı olmuştur.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından www.havakalitesi.gov.tr adresi üzerinden detaylı ve şeffaf bir şekilde ülkemizdeki ölçüm sonuçları paylaşılmaktadır. Bakanlık durum tespiti adına üzerine düşen görevi yerine getirmeye çalışmaktadır.

Ülkemizde, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yürütülen "Hava Kalitesi Değerlendirme ve Yönetimi Yönetmeliği" üzerinden hava kirliliğine dair neler yapılması gerektiği planlanmaktadır.

Bu yönetmelikte hava kalitesi sınır değerleri belirtilmekte ve il müdürlüklerinin görevleri tanımlanmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü ve Avrupa Birliği tarafından da kükürt dioksit, azot dioksit, azot oksitleri, partiküler madde, kurşun, benzen, karbon monoksit, ozon, arsenik, kadmiyum, nikel, benzo(a)piren ve ozon gibi kirleticilerin ölçülmesi ve değerlendirilmesi gerekliliği ortaya konmuştur.

Ülkemizdeki yönetmelikte de bu kirleticilerin ölçülmesi, değerlendirilmesi ve önlemler alınması zorunludur. Bu sorumluluk Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na ve yerel yönetimlere aittir.

Ülkemizde belirlenen sınır değerler Avrupa Birliği ve Dünya Sağlık Örgütü'nün belirlediği sınır değerlerle uyumlu değildir. Bunun yanında, PM 2,5 gibi, akciğer hastalıklarına neden olan kirleticiye dair de herhangi bir kısıtlama mevzuatımızda yer almamaktadır.

Ülkemizdeki sınır değerler AB sınır değerlerinin yaklaşık iki katıdır. Bu değerlerin mevzuat bazında 2019 yılında eşitlenmesi hedeflenmektedir. Ancak sınır değerlerin eşitlenmesi demek hava kirliliğinin çözüldüğü anlamına gelmemektedir. Detaylar örnek illere dair verilen bilgilerde de görülmektedir.

Öte yandan, AB'de ve Dünya Sağlık Örgütü raporlarında, PM 10 denilen kirleticinin günlük ortalamasının bir yıl içinde sadece 35 kez aşılabilmesine izin verilmektedir. 35 günden fazla aşılması halinde (50 µg/m3) acil önlemler alınması gerekmektedir. Bizim ülkemizde ise bu sınır değer çok daha fazla aşılmaktadır. Buna rağmen herhangi bir önlem alınmamaktadır.

Ülkemizde 81 ilde de hava kalitesi izleme istasyonu bulunmaktadır. Bazı illerde istasyon sayısı birden fazladır. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı bu anlamda önemli çalışmalar yapmaktadır. Bilgiler şeffaf bir biçimde kamuoyu ile paylaşılmaktadır.

Ancak bu istasyonların tümünde aynı kirletici parametreler ölçülmemektedir. Örneğin, Düzce gibi kirliliğin en yüksek olduğu kentte, sadece Partikül Madde 10 ve kükürt dioksit (SO2) ölçülmektedir. Karbon monoksit, PM 2,5 (Partikül Madde), kurşun, kadminyum, ozon, arsenik gibi çok önemli kirleticiler ölçülmemektedir.

Bu istasyonlardan alınan veriler yetersizdir. Yetersiz olması nedeniyle kirliliğin düzeyi eksik tespit edilmektedir.

Birçok istasyonun kurulduğu bölgeler de doğru veriyi ortaya koymaktan uzaktır. Örneğin, trafikten uzak veya şehir merkezinden uzak alanlara istasyonların kurulduğu ve kirliliğin kaynağını tespit edebilecek konumda olmadıkları görülmektedir.

	Sınır Değerler (24 saatlik Ort.)		Yıllık Aşma Sayısı (toplam gün)	
	AB	**Türkiye**	**AB**	**Türkiye**
SO_2 (Kükürt dioksit)	125 $\mu g/m^3$	225 $\mu g/m^3$	3 kez/yıl	----
PM10 (Partikül Madde)	50 $\mu g/m^3$	90 $\mu g/m^3$	35 kez/yıl	----

Şekil 1: AB sınır değerleri ve Türkiye Sınır Değerleri Karşılaştırması

Hava kirliliğinin halk sağlığına etkileri

Hava kirliliğinin halk sağlığı üzerine etkileri açık bir biçimde bilinmektedir. Gerek Sağlık Bakanlığı'nın raporlarında gerekse Dünya Sağlık Örgütü'nün raporlarında, hava kirliliğinin cilt hastalıkları, saç dökülmesi, akciğer hastalıkları ve hatta kansere yol açtığı somut bir gerçektir.

Özellikle partikül maddeler (PM 10 ve PM 2,5) civa, kurşun, kadmiyum gibi ağır metaller ile kanserojen kimyasalları bünyelerinde bulundurmakta ve sağlık üzerinde önemli tehdit oluşturmaktadır. Bu zehirli ve kanser yapıcı kimyasallar nemle birleşerek aside dönüşmektedir. Kurum, uçucu kül, benzin ve dizel araç egzoz partikülleri benzo(a)pyrene gibi kanser yapıcı maddeler içerdiğinden bunların uzun süre solunması kansere sebep olmaktadır.

Ülkemizdeki en önemli ve sınır değerleri aşan kirletici de PM 10 ve PM 2,5'dur.

Temiz Hava Eylem Planları

Yönetmeliğe göre, her İl Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü temiz hava planı hazırlamak zorundadır. Bu planlarda kirliliğin düzeyi, kirletici parametreler, kirlilik noktaları, kaynağı gibi temel veriler yer almak zorundadır. Bunun yanında kirliliğin azaltılmasına yönelik olarak hangi çalışmaların yapılacağı da tanımlanmak zorundadır. Ani kirlilik durumunda yöneticilerin ne yapacağı, halkın ne yapacağı da tanımlanmak zorundadır.

Temiz hava planı 2014–2019 yıllarını kapsayacak şekilde 2013 bitmeden bütün kentlerde hazırlanması gerekirken bu hazırlıklar tamamlanmamıştır. Birçok ilde bu planlar katılımcı bir anlayışla hazırlanmamış ve kamuoyu ile paylaşılmamıştır.

İstanbul özelinde ise İl Çevre ve Şehircilik Müdürlüğü, 2013 yılında bitirilmesi gereken eylem planını 7 Aralık 2015 tarihinde valiliğin onayına sunmuştur. Duyuru haberinde kamuoyu ile paylaşılacağı yazılmış olmasına rağmen plana internet sitesi üzerinden ulaşılamamaktadır.[1]

İstanbul'da hava kirliliği

İstanbul'da özellikle Yenibosna, Kadıköy ve Esenyurt'ta hava kirliliği son yılların en üst seviyesine ulaşmıştır. Ulaşımdan, kömür kullanımından ve hiç kuşkusuz "kentsel dönüşüm" faaliyetleri nedeniyle hava kirliliği oranları artmıştır. Kentsel dönüşüm sürecinin çevresel etkilerinin değerlendirilmemesi ve üst ölçekli planlama ile önlemler alınmaması nedeniyle PM 10 kirleticisinin kaynağı olan toz miktarı artmaktadır.

Ölçüm sonuçları, coğrafi yapı ve nüfus irdelendiğinde İstanbul'daki kirliliğin temel nedenleri arasında ulaşım ve ısınmadan kaynaklı kirlilik olduğu görülmektedir. İstanbul'un kronikleşen bir hava kirliliği problemi olduğu açıktır. Nüfusun giderek artması, betonlaşma, özellikle doğanın ve ormanların tahrip edilmesi, bireysel araba kullanımının teşvik edilerek toplu taşımanın hala istenen seviyeye getirilememesi hava kirliliği sorununun kronikleşmesinin nedenleri arasında geliyor.

Enverziyon riski

Terselme (Enverziyon, Inversion) kirli havanın dağılmasını engelleyen meteorolojik ve coğrafi koşullarla bağlantılı bir sonuçtur. Atmosferdeki farklı yükseklikteki sıcaklık farkı nedeniyle yaşanan terselme, 1952 yılında Londra'da 4000 kişinin ölmesine, 100 bin kişinin hastalanmasına neden olmuştu. Yani dikkatlice değerlendirilmesi gereken bir durumdur. Aşağıdaki internet adresinden günlük olarak envzerziyon risk haritası görülebilmektedir. http://www.mgm.gov.tr/tahmin/enverziyon-risk-haritasi.aspx

Yerel yöneticilerin bu risk haritasını değerlendirerek ve kamuoyunu bilgilendirerek önlemler alması gerekmektedir.

Acil tedbirler, kalıcı çözümler

Şehirlerin coğrafi yapısını veya konumunu değiştirmek mümkün değil. Bu nedenle çağdaş, bilimsel çözümler üretmek gerekmektedir.

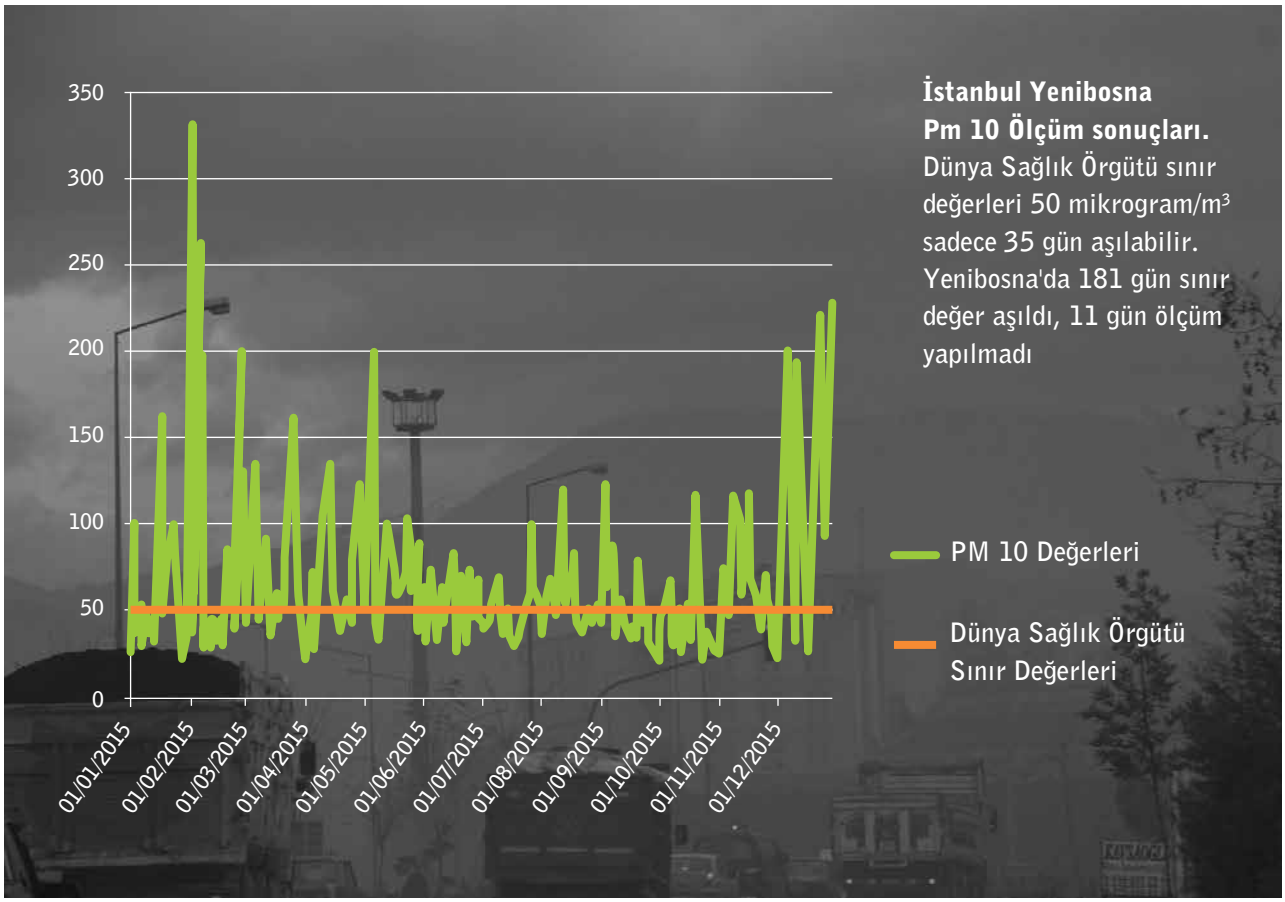

İstanbul Yenibosna Pm 10 Ölçüm sonuçları. Dünya Sağlık Örgütü sınır değerleri 50 mikrogram/m³ sadece 35 gün aşılabilir. Yenibosna'da 181 gün sınır değer aşıldı, 11 gün ölçüm yapılmadı

Esenyurt'ta 282 gün sınır değer aşıldı, 57 gün ölçüm yapılmadı.
Kadıköy'de 116 gün sınır değer aşıldı, 25 gün ölçüm yapılmadı.
Kaynak: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, www.havaizleme.gov.tr

2015 yılında hâlâ kalitesiz kömür ile ısınma ihtiyacının gideriliyor olması hava kirliliğini dönüşü olmayan bir hale sokmaktadır. Bir yıl içinde üç seçim olması nedeniyle kömür dağıtımı arttırılmış ve kalitesiz kömür kullanımı teşvik edilmiştir.

Yoksul yurttaşlara yardım amacıyla yapıldığı belirtilen kömür desteği aslında yurttaşların yaşam kalitesini düşürmekte, sürdürülebilir olmayan bağımlı bir ısınma politikasını hayata geçirmektedir.

Bu nedenle eğer yoksul yurttaşlara destek verilecekse bu doğalgaz yardımı ile olmalıdır. Aksi halde akciğer hastalıkları ve kanserle boğuşan yoksul kitleler oluşacaktır.

Partikül Madde 10 kirleticisinin yüksek olması kimi zaman çöl tozları ile ilişkilendirilmeye çalışılmaktadır. Ancak, bu ilişkilendirmenin sağlıklı olmadığı, şehir dışına kurulan istasyonlardaki veriler incelendiğince net bir biçimde görülmektedir.

Acil olarak yapılması gerekenler kısaca şöyle sıralanabilir:

1. Mevzuatta zorunlu olan 2014-2019 Temiz Hava Planı bütün İl Çevre ve Şehircilik Müdürlükleri tarafından kurumların, STK'ların katılımı ile hazırlanmalı, kamuoyu ile açıkça paylaşılmalı ve bu plandaki çözüme yönelik kararlar kesin ve kararlı bir biçimde uygulanmalıdır.
2. Kentlerde, coğrafi konumdan kaynaklı enverziyon (terselme-inversion) problemi nedeniyle kirli havanın dağılamaması problemi bulunmaktadır. Bu sorunla yaşamayı öğrenmek gerekiyor. Bu nedenle, kentin alanlarının imara açılması acilen durdurularak hava koridorlarının önüne bina yapımı engellenmelidir. Eğer bir kentsel dönüşümden söz edilecekse, hava kirliliğini çözme odaklı yürütülmelidir.
3. Ölçüm noktasında ölçüm yapılan kirlilik parametrelerinin sayısı arttırılmalı, ölçüm cihazları geliştirilmelidir.
4. Kömür kullanımını teşvik etmek yerine doğalgaz kullanımı için maddi olarak vatandaşa destek sağlanmalıdır.
5. Ulaşımda toplu taşıma hakim kılınmalı kent merkezine araç girişi kısıtlanmalıdır. Toplu taşıma bütün kentlerde hızlı, konforlu hale getirilmelidir.
6. Çocuklar, yaşlılar, hastalar ve hamileler hava kirliliğinin yoğun olduğu saatlerde sokağa çıkmamalıdır. Bu konuda valilik güncel olarak internet sitesinden uyarıları yapmalıdır. (Terselme etkisi akşam ve sabah saatlerinde yoğunlaştığı için özellikle 18:00'den sonra kirlilik ciddi şekilde artmaktadır.)
7. İl Sağlık Müdürlükleri solunum yolu enfeksiyonları ve akciğer hastalıklarıyla ilgili başvuru sayılarını acilen açıklamalıdır.
8. Yerleşim alanları ile sanayi alanı arasında yeşil kuşaklar oluşturulmalı, şehir planlaması

yapılırken ilin hakim rüzgar yönü ile komşu illerden olası kirletici taşınımı göz önünde bulundurulmalıdır.

9. Kömür kullanan konutlarda doğru yakma sistemlerinin kullanılarak emisyon azaltımı sağlanması için halka eğitimler düzenlenebilir. Konutlarda izolasyon tekniklerinin uygulanması, kullanılan yakıt ve salınan emisyon miktarında yüzde 50 oranında bir azalma sağlanacağı dikkate alındığında, halkın bu konuda hazırlanan mevzuatlara uyumu konusunda teşvik edilmesi ve desteklenmesi sağlanabilir.

10. Kalitesiz kömür kullanımına dair denetimler arttırılmalı, kalite standartları altındaki kömürün kente girişi dahi yasaklanmalıdır.

11. Trafikten kaynaklı emisyonların azaltımı için yeşil dalga ve akıllı sinyalizasyon sistemlerinin kullanımı yaygınlaştırılabilir.

12. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın elindeki ölçüm sonuçları ile Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nün Enverziyon Risk Haritası valilik ve belediyeler tarafından ortak bir şekilde değerlendirilmeli ve çözüm bu verilerin kullanımı ile üretilerek kamuoyu sürekli olarak bilgilendirilmelidir.

13. Hava kirliliğinin yağışlarla birlikte toprağı ve doğal alanları da kirleteceğini unutmamak gerekir. Bu nedenle hava kirliliğinin aynı zamanda toprak kirliliğinin ve tarım alanlarında yaşanan kirliliğin kaynaklarından birisi olduğu unutulmamalıdır.

Sağlıklı, konforlu, huzurlu yaşamak halkın temel ihtiyacı olması nedeniyle genel bütçeden harcamalarda bu ihtiyaçlara öncelik tanınmalıdır.

NOT:

PM 10: 10 mikrogramdan küçük partikül maddeleri

PM 2,5: 2,5 mikrogramdan küçük partikül maddeleri ifade etmektedir.

1 İstanbul Temiz Hava Eylem Planı Valilik Onayına Sunuluyor, https://www.csb.gov.tr/iller/istanbul/index.php?Sayfa=haberdetay&Id=21023 , Erişim Tarihi:06.03.2016)

DIŞ POLİTİKA: SURİYE KRİZİNİN GÖLGESİNDE TÜRKLER VE KÜRTLER:

Korkular ve tarihsel fırsatlar

Ferhad Ahma

Abdullah Öcalan'ın tutuklanmasının yıldönümü olan 15 Şubat 2016'da büyük hoparlörlerle donatılmış ve geleneksel Kürt renklerine boyanmış bir minibüs, Suriye'den Türkiye sınırına gitti ve "Rojava" ve "Bakur" arasında yer alan, yani Kürdistan'ın batısını kuzey kısmından ayıran dikenli telin hemen önünde durdu. Kuzeye doğru çevrilmiş hoparlörlerden, bilhassa İmralı'da tutulan PKK lideri Abdullah Öcalan'ı övgüye boğan slogan ve türküler bangır bangır çaldı. Birkaç gün önce Türkiye, Suriye'nin Kürt bölgelerindeki gelişmeleri endişeyle izlediğini ve PYD'nin (Demokratik Birlik Partisi) askerî kanadı olan YPG'nin (Halk Koruma Birlikleri) Şam bölgesindeki eylemlerine seyirci kalmayacağını bir kez daha ifade etmişti. Ancak bu karşılıklı restleşmeler, nadiren göstermelik eylem ve ifadelerle kısıtlı kaldı.

Ferhad Ahma
Suriyeli Kürt. Almanya'da yaşıyor. Suriye'deki Kürt bölgesinde sivil toplum çalışmalarını destekleyen PÊL-Civil Waves'in yönetim kurulu üyesidir.

Suriye krizi her iki aktöre de, yani hem Türkiye hükümetine ama bilhassa da PYD'ye ve içinden geldiği PKK'ye, konumlarını güçlendirmek ve birbirleri üzerine baskı yapmak konusunda tarihî bir fırsat tanıdı. Nitekim, Suriye krizinde Türkiye, görece olarak hızlı şekilde konumlanmakta gecikmedi ve Suriyeli muhalifleri destekleme kararı alıp rejim karşıtı bir duruş takındı.

AKP yönetimindeki Türkiye, aslında Kürtlerin amaçları karşısındaki kronik korkunun itkisiyle, Esad sonrası dönemde etkisini arttırmak ve Kürtlerin çabalarını sınırlandırabilmek için Sünni Arap muhalefete yatırım yaptı. Komşu Suriye'de oluşacak, Sünni Müslüman yönde yeni bir iktidar yapısı, AKP yönetimindeki Türkiye'nin nüfuz alanını büyütecek ve yeni Suriye'deki, bilhassa Kürtlerin statüsü ile ilgili siyasî mekanizmalara etki etmek konusunda olağanüstü imkânlar sunacaktı.

PYD 2012 Temmuz'unda üç Kürt kantonu olan Cizir, Kobanî ve Afrin'de bir özyönetim çağrısında bulundu. O dönemden bu yana, 19 Temmuz 2012 PYD'nin gözünde Rojava devriminin başlangıcı kabul ediliyor. PYD, Öcalan'ın fikirlerine dayanarak, Rojava'da ilan edilen özyönetimi tüm Suriye için çözüm modeli olarak kullanma çağrısı yaptı. Ancak PKK lideri tarafından propagandası yapılan bu yerel özyönetim anlayışının sadece Suriye için değil, Türkiye dahil tüm Ortadoğu için geliştirildiği de gizlenmedi.

Suriye'deki Kürt uyanışı sınırın diğer tarafında, yani Bakur'da (Kuzey) da heyecanla karşılandı. Yüzlerce insan, göndere çekilmiş olağandışı büyüklükteki PYD ve özyönetim bayraklarını kendi gözleriyle görmek için sınıra gittiler. Birçoğu, sırf bulundurmaktan ağır şekilde cezalandırıldıkları ve onlarca yıl Kürtlerin Türkiye'deki savaşlarının nişanesi olmuş aynı bayrakları Rojava'da özgürce dalgalanırken gördüklerinde gözlerine inanamadı.

Türkiye'nin açmazı

Türkiye, Kürtlerin komşu ülkedeki bağımsızlık çabalarına göz yummayacağını hiçbir zaman gizleme gereği duymadı. Türkiye'nin işini zorlaştıran bir başka önemli etmen ise PYD'nin, Suriye'nin Kürt bölgesindeki siyasî ve askerî dizginleri hızla eline almış ve rakip Kürt aktörleri kararlı bir tutumla ve kısmen şiddetle uçlara itmiş olması. PKK'nin iktidar yelpazesinde hareket eden bir örgütün Suriye'deki Kürt bölgeleri üzerindeki hakimiyeti üstlenmiş olması, Türkiye'nin Suriye'deki nüfuz olanaklarını kaybetmesinin yanı sıra, Türkiye'deki Kürtlerin konumunun hissedilir şekilde güçlenme-

Rojava ile Dayanışma mitingi. Leipzig, 1 Kasım 2014.

sine ve Kürdistan'ın büyük kesimlerinde Kürt sorununun çözümünde PKK'nin etkili olmasına da yol açtı.

Rojava'da yaşananların potansiyel sonuçları, Türkiye içindeki gelişmelerde ve PKK ile yürütülen barış süreci açısından Türkiye hükümetinin karar değiştirmesinde de etkin bir rol oynadı.

Türkiye ile Sünni Arap komşuları arasında bir duvar olarak Rojava

IŞİD'in Kobanî'den çıkarılması ve Tal Abyad'ın fethinin (2015) yanı sıra YPG'nin Şam eyaletindeki Azzaz çevresinde ilerlemesiyle, üç kantonu birbirine bağlama ihtimalinin gerçek olmaya bir adım daha yaklaştığı görülüyor. Böyle bir durumda, Kürtler Türkiye'yle 500 kilometrelik sınırı olan bütünleşik bir alanı kontrol altına almış olacak.

Bunun Türkiye tarafındaki Kürtler üzerinde sadece simgesel bir etkisi olmayacağı açık. Suriye'de küçük bir Kürdistan'ın kurulmasıyla, Rojava Türkiye'nin yeni komşusu konumuna gelecek, Türkiye'yi Sünni Arap komşularından ayıracak, tüm Suriye'deki faaliyet ve nüfuz olanaklarını azaltacak ve Kürt politikasını istemese de revize etmek durumunda bırakacak.

AKP hükümetinin, desteklerini Suriyeli muhaliflerin Sünni Arap kısmına odaklamak suretiyle onları iktidara taşıma ve böylelikle Kürtlere zaten vaatte bulunmamış bir merkeziyetçi Suriye devletini hayatta tutma hesabı, çarşıya uymadı. Bütünleşmiş bir Rojava, son yıllarda Türkiye'nin sadece ılımlı muhalifleri değil El Nusra Cephesi ile IŞİD de dahil olmak üzere radikal İslamcı örgütleri desteklemek için kullandığı sevkiyat yollarını büyük oranda kesecektir.

PKK/PYD: Tarihî fırsatın cazibesi

Buna bir de Rojava'daki gelişmelere yön verenin sadece PKK'nin Suriyeli kardeş örgütü PYD olması ekleniyor; zira PYD buradaki siyasî ve askerî güce sahip yegâne kuvvet.

PKK kurulduğu günden bu yana Kürtlerin ulusal mücadelesinin önderliğini üstlenme iddiasını temsil ediyor. Buna rağmen PKK'nin birincil hedefi Türkiye'deki Kürt sorununun çözümü olmayı sürdürüyor.

Türkiye'nin merkeziyetçi yaklaşımı, PKK'nin Kürdistan'ın diğer bölgelerindeki siyasî tutumunu daima belirledi. Nitekim, bu nedenle 80'li ve 90'lı yıllarda PKK, gerek rejimle ilişkileri gerekse Suriye koruması altında bulunan Lübnan'daki kamplara izin verilmesi nedeniyle Suriye'deki Kürtlerin lehine aktif bir siyaset yürütmedi. Daha ziyade Suriyeli Kürtleri Türkiye'deki ana savaşın potansiyel savaşçıları ve destekçileri olarak görmeyi tercih etti.

Bu dönem sergilenen tutumu haklı çıkarmak için kullanılan söylem daima aynıydı: "Bakur, Kürdistan'ın merkezidir. Burayı kurtardığımızda Rojava'nın kurtuluşu birkaç güne bakar. Bu hedefe ulaşmak için Rojava'nın şimdi Bakur'daki savaşı desteklemesi ve kendi ta-

leplerini ertelemesi gerek."

Ancak, 20 Ekim 1998'de, Suriye ile Türkiye arasında imzalanan ve Suriye'nin PKK'ye desteğini durdurup Öcalan'ı sınır dışı etmesi sonucunu doğuran Adana Mutabakatı'nın ardından, PKK kendini yeniden konumlandırmaya başladı. PYD, Suriye'de çalışmak üzere 2003'te Kandil'de kuruldu. Fakat rejimin emniyet güçleri tarafından ciddi bir tahkikata maruz kaldılar ve diğer Kürt partilerine kıyasla etkili gösteriler yapamadılar.

Ancak, 2011'deki Suriye devrimi sürecinde, o güne dek Suriye'de tutuklanmak üzere aranmakta olan PYD kurmayları Suriye'ye geri döndü ve katı bir disiplinle kadrolarını kurmaya ve potansiyel siyasi rakiplerini tek tek susturmaya başladılar. Rojava'daki üç kantonun PYD tarafından kurulması, Türkiye ile PKK arasında yürütülen barış sürecini doğrudan etkiledi.

Suriye'deki Kürt bölgeleri üzerinde hakimiyet kurulması ve askerî kadrolarının oluşturulmasının yanı sıra, YPG'nin uluslararası arenada İslâmcı teröre karşı etkili olabilen yegâne partner olarak tanınması, PKK'nin AKP hükümeti karşısında elini ciddi anlamda güçlendirdi. Türkiye'deki Kürt nüfus arasında da Rojava fenomeni durdurulmaz bir dayanışma ve coşku dalgası yarattı. Türkiye'den birçok genç Kürt hâlâ Rojava'daki çatışmalara katılmak için bölgeye gidiyor.

Türkiyeli Kürtler, çeşitli tahminlere göre, YPG ve kadın ordusu YPJ saflarında çarpışanların yaklaşık yüzde 40'ını oluşturuyor. PKK Suriye'deki gelişmeleri, maruz kaldıkları haksızlığı ve Lozan Antlaşması'nın sebep olduğu ve kolektif belleklerinde derin iz bırakmış aşağılanmayı kaldırmak için Kürtlere cazip bir fırsat tanıyacak tarihî bir dönem olarak değerlendirirken, Kürt nüfusun büyük kısmı da aynı görüşü paylaşıyor. PKK/PYD ekseni İslâmcı terörle yürütülen uluslararası mücadelenin değişmez bir parçası olmaya ve böylelikle Suriye'nin geleceği hakkında yürütülen müzakerelerde Rojava'nın statüsünü konsolide etmeye çalışırken, AKP Türkiye'si Kürt sorunu karşısında, bölünme korkusunun ve kendi siyasî çözümlerini üretememenin gölgesindeki tarihsel çizgisine sadık kalmayı sürdürüyor.

Türkiye'nin Kürt fobisi

AKP hükümetinin, 2012 Kasım'ında Resulayn kenti etrafında yürütülen çatışmalar sırasında ve 2014/2015'deki Kobanî saldırısında sergilediği tutum, Türkiye'nin Rojava'daki gelişmeleri kendi istikrarı için ne denli büyük bir tehdit olarak gördüğünü gösteriyor. 2012'de İslâmcı savaşçılara açıkça destek sağlanır ve Resulayn'a Türkiye topraklarından geçiş sağlanırken, kuşatma altındaki Kobanî'de YPG ve YPJ savaşçıları haftalarca hiçbir destek alamadı.

Bilhassa Kobanî vakası, Türkiye'nin YPG'ye göre IŞİD'i ehveni şer olarak gördüğünü ve kendi ulusal çıkarları için bir tehlike olarak değerlendirmediğini açıkça gözler önüne sermiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kürtlerin bağımsızlaşması karşısında duyduğu kronik fobi, en beklenmedik yüzünü göstermiştir. Ancak, Türkiye artık yeni bir yola girmek ve tarihî kararlar vermek zorunda. Suriye ve Rojava'daki gelişmeler nedeniyle, Kürt sorununun çözümü için koşullar kökten değişmiş oldu. Yani Rojava PKK için Türkiye'deki Kürt sorunsalı açısından işlevsel bir rol üstlenmiş durumda. PKK Suriye'deki gelişmeler sayesinde belli bir ağırlık kazandı ve bunu "Merkez Kürdistan"daki olası bir Kürt sorunu çatışmasında eninde sonunda kullanması kaçınılmaz görünüyor –en azından PKK'nin niyeti bu yönde.

Rojava'daki gelişmelerin ve buranın özerk statüsünün uzun ömürlü olup olmayacağı son derece muğlak. PYD'nin gerek Rusya gerekse ABD ile kurmayı başardığı askerî işbirliği, İslâm Devleti'nin (IŞİD) güçlenmesiyle oldu. Her ne kadar her iki ülke de YPG'yi askerî açıdan destekleseler de, IŞİD'le mücadele alanındaki bu işbirliği, henüz PYD'nin somut bir siyasî değer kazanmasını sağlamadı. Başta ABD olmak üzere, her iki ülke de Suriye'deki Arap muhaliflere karşı sergiledikleri temkinli yaklaşımın yanı sıra, bilhassa Türkiye'nin itirazları nedeniyle, PYD'nin Cenevre'deki müzakerelere eşit hakka sahip bir katılımcı olarak davet edilmesi yönünde güçlü bir irade sergilemedi.

Yakınlaşma yolunda başarısız denemeler

PYD ile Türkiye daha 2013'te bir görüşme zemini bulmaya çalıştı. Türkiye istihbarat servisi temsilcileriyle Mısır'ın başkenti Kahire'de yapılan birkaç görüşmenin ardından PYD eşbaşkanı Salih Müslim bir ay içinde iki kez Ankara'ya davet edildi. Ancak Milli İstihbarat Teşkilatı Başkanı Hakan Fidan ile yapılan görüşmeler karşılıklı güvensizliği ortadan kaldırmaya yetmedi.

Anlaşılan, Türkiye Kürt meselesinin çözümü konusunda, Kürtler için siyasi statü öngörmeyen, onun yerine sadece sınırlı kültürel ve idarî haklar tanıyan anlayışından vazgeçmeye hazır değil. Bu nedenle, Türkiye'nin PYD'den beklentisi, Suriye'nin Kürt bölgelerinde, en nihayetinde Türkiyeli Kürtlerin çabalarını güç-

lendirip ilerletecek başarılar elde etmemesi yönünde. Ancak, PKK açısından Suriye'deki gelişmeler, AKP hükümetinin çözüm yaklaşımını çoktan aşmış ve Türkiye'deki Kürt meselesini, ancak sarih bir siyasî çözümün sorunu yatıştırabileceği kadar ilerlemiş bir evreye taşımış durumda.

Görünen o ki, PKK-PYD ile Türkiye arasında bir yakınlaşma, en azından yakın gelecekte gerçekçi bir beklenti değil. Suriye'deki savaş henüz bitmedi ve buradaki Kürtlerin siyasî statüsü ne ulusal ne de uluslararası çapta tanınmış durumda. Arap muhalefeti PYD'yi Beşir Esad rejiminin tarafında bir aktör olarak görüyor ve bu nedenle barış müzakerelerine katılımlarını reddediyor. Buna ilave olarak, PYD totaliter üslubu nedeniyle diğer Kürt siyasi ve sivil güçleri acımasız baskı ve tehditlerle kendine düşman etmiş durumda. 2013 yılında Amude'de olduğu gibi, PYD'nin siyasi hasımlarını bertaraf etmesine dair örnekler kadar sivil toplum merkezlerinin doğrudan hedef alınması veya eleştirel gazetecilerin Irak Kürdistan'ına sürülmesi gibi vakalar da, yalnızca itaatkar siyasi güçlerin ve kontrol altında bir sivil toplumun kabul gördüğünü göstermekte.

Öte yandan, Türkiye YPG'nin üç kantonu birbirine bağlama çabasını, elindeki tüm imkânlarla engellemeye çalışıyor. Türkiye'nin Azzaz yakınlarındaki YPG mevzilerini bombalaması, iki taraf arasındaki gerilimin hangi ölçülere kadar tırmanabileceğinin en açık göstergesi. Türkiye hükümeti buna ilave olarak İran ile eskilere dayanan bir Kürt karşıtı ittifakı yeniden canlandırmak niyetinde; zira her iki ülke de kendi Kürt sorunlarına sahip ve Suriye'de yaşanacak Kürt rönesansının etkilerinden muaf olmayacaklarının farkında. İran, Rusya ile ilişkilerini normalleştirmesi ve böylelikle PKK-PYD'nin önemli bir müttefikini devre dışı bırakmak amacıyla Türkiye adına arabuluculuk rolü oynayabilir.

En nihayetinde, Suriye'deki dinamiklerin nasıl geliştiğinden bağımsız olarak Kürt meselesi Türkiye'nin varoluşsal meselesi olmayı sürdürecek. Türkiye ve Rojava'daki Kürt meselelerinin birbirine karışması ve sınırın iki yanındaki Kürtlerin arasındaki sosyal bağlar, Türk-Kemalist siyaset açısından Türkiye'nin bölgesel homojenliği için bir tehdit görünmekle beraber, Türkiye'ye, cumhuriyetin kurulmasından neredeyse yüz yıl sonra tarihsel bir uzlaşı yoluna gitme ve Kürt meselesinin çözümü üzerine ciddiyetle eğilebilmesi için iyi bir fırsat da içeriyor. Zira, ancak yurt içinde sıfır sorun siyaseti yürütüldüğünde, komşularla sıfır sorun statüsüne erişilebilir.

DIŞ POLİTİKA: HAMİT BOZARSLAN'LA SURİYE, ORTADOĞU VE "BÜYÜK RESİM"

Devletlerin çöküşü, toplumların çözülüşü

Söyleşi: Alican Tayla

Suriye'de yaşanan çok cepheli savaşı, yürütülen çok yönlü diplomasiyi, çok kısa aralıklarla değişen güç dengelerini, büyük güçlerin izlediği siyaseti ve bütün bunların arkaplanını Ortadoğu uzmanı Hamit Bozarslan'la konuştuk.

Hamit Bozarslan
1958 Lice doğumlu. Fransa'nın ünlü yüksek öğrenim kurumlarından Paris Sosyal Bilimler Yüksel Okulu'nda (Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales'de) öğretim üyesi ve yönetici. Ortadoğu, Türkiye ve Kürt sorunu üzerine çalışmalarıyla tanınıyor. "Ortadoğu'nun Siyaset Sosyolojisi", "Ortadoğu: Bir Şiddet Tarihi", "Lüks ve Şiddet: İbn Haldun'un Hâkimiyet ve Direniş Kuramı", "İmparatorluktan Günümüze Türkiye Tarihi" (İletişim Yayınları), "Kürt Sorunu: Ortadoğu'da Devletler ve Azınlıklar" (Avesta Yayınları) Fransızcadan çevrilerek yayımlandı.

8 Mart itibarıyla Suriye'deki durumu nasıl değerlendiriyorsunuz? Cenevre görüşmeleri çözüm için bir zemin oluşturabilecek mi?

Hamit Bozarslan: O toplantılardan herhangi bir sonuç çıkacağını sanmıyorum. Orada olup bitenlerin stratejik ya da jeostratejik bir boyutu var, o kesin. Fakat sahada olup bitenler çok daha değişik. O yüzden sahaya daha fazla ağırlık veriyorum. Şunu bilemiyoruz: Rusya ve ABD arasında bir anlaşma zemini olabilecek mi? Amerikalıların Ortadoğu yorgunluğu Suriye'yi ya da Ortadoğu'yu kısmen de olsa terketmelerine yol açacak mı? Bütün bu soruları cevaplandıramıyorum. Ama, ABD'de veya Rusya'da da işlerin pek de sabit olduğunu düşünmüyorum. Şu kesin: Avrupa ve ABD'nin dünyayı düşünebilme kapasitesi sıfıra yakın. Özellikle Ortadoğu'yu düşünebilme imkânları hemen hemen yok. Çok büyük bir yorgunluk da var. Bu ülkelerin kalkıp 19. yüzyılın stratejik ya da jeostratejik kavramlarına veya kategorilerine dönebilmesi mümkün değil. Rusya'nın yaptığıysa tam da 19. yüzyılın kategorilerine dönüp, o yolla Soğuk Savaş'ın intikamını alma girişimi. Bunda başarılı olur mu, olamaz mı, bilemiyorum, fakat her halükârda Rus müdahalesi denklemi radikal bir şekilde değiştirdi. Benim görebildiğim bu.

Sözünü ettiğiniz 19. yüzyıl kategorileri neler, biraz açabilir misiniz?

Bu kategorilere göre dünya bir rekabet yeri. Bu rekabet güç olgusunu beraberinde getiriyor. Bu güç olgusunda Rusya'nın güneşin altında bir yere sahip olması gerekiyor. Açık denizler Avrupa'da bir güç olabilmesinin bir koşulu. Aynı şekilde, Avrupa dışında da bir güç olabilmesinin. Rusya'nın kategorileri bunlar. Marx'ın bu konuda çok ilginç yazıları var. Rus-Osmanlı savaşlarını, Kırım Savaşı'nı açıklayan kategoriler bunlar. Ve bunlara göre, Rusya'yı belirleyen olgu daha ziyade Almanya'ya karşı olmaktan geçiyor. Kırım Savaşı'nda değil, fakat onun ardından. Özellikle 1878 savaşından sonra çok net bir şekilde bir Rus-Alman tezatının Avrupa siyasetinin ciddi bir kısmını belirlediğini görüyoruz. 1848'de ve 1853'te durum bu değil, fakat 1878 sonrası böyle. Ama dediğim gibi, Rusya stratejik düşünebiliyor. Putin için en önemli olan Rus İmparatorluğu'nun bir şekilde bir kaynak olarak kullanılması. Hem tarihsel bir kaynak olarak değerlendirilmesi, hem de yeni bir ufuk olarak gösterilmesi söz konusu. Dış politika da buna bağlı olarak gelişiyor. İç politikada çarların muhafazakârlığına bir geri dönüş, çarlık sisteminin bazı yollardan rehabilite edilmesi, itibar kazanması, kiliseyle iktidar arasında ciddi bir ittifak oluşması gibi unsurlar görüyoruz. Buna bağlı olarak da dış arenada Ortadoğu ve Akdeniz'e yönelmek.

ABD için aynı kategorilerin söz konusu olmadığını söylemiştiniz...

Avrupa için de söz konusu değil. Avrupa'nın dünyayı 1870'lerin ittifaklarından yola çıkarak okuması artık hem mümkün değil, hem de Avrupa'nın sonu olur. Yeniden bir Almanya-Fransa mücadelesine girişilirse bu Avrupa'nın sonu olur. Kaldı ki, Almanya'nın da böyle bir güç tahayyülünde bulunabilmesi mümkün değil.

Etienne Balibar Avrupa projesinin bittiğini söylüyor ve Fransa'yı sorumlu tutuyor.

Sadece Fransa nedeniyle bittiğini söylemek

Birleşmiş Milletler Suriye Özel Temsilcisi Staffan de Mistura ve Suriye Arap Cumhuriyeti'nin Birleşmiş Milletler nezdindeki daimi temsilcisi Bashar Ja'afari, 29 Ocak 2016 tarihinde Cenevre'de düzenlenen Suriye Görüşmeleri esnasında.

mümkün değil tabii. Fakat Avrupa'nın sonu gerçek bir ihtimal. Göçmenler krizi 2013'ten beri ciddi şekilde öne çıkıyor, ama Avrupa bunun önemini kavrayamadı, bunun aynı zamanda bir Avrupa meselesi olduğunu kavrayamadı. Birçok kişi Jacques Delors'dan yola çıkarak AB'nin 2004 genişlemesinin çok büyük bir hata olduğunu düşünüyor. Doğu Avrupa'nın sisteme entegre edilebildiğini söyleyebilmek çok zor. Faktörler çok sayıda. Fakat Balibar şu konuda tamamen haklı: Avrupa ciddi bir kriz içinde ve bu krizi atlatıp atlatamayacağını bilemiyorum.

ABD'ye dönersek...

ABD'nin 19. yüzyılda bir Ortadoğu hatta bir dünya siyaseti yok. ABD'yi bir dünya gücü haline getiren Birinci Dünya Savaşı. Daha önceki siyaseti ekonomik temelli ya da Protestan misyonerlerin desteklenmesine dayalı bir siyasetti. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlayarak, özellikle de İkinci Dünya Savaşı'yla beraber tamamen bir dünya gücü haline geliyor. Fakat ABD'de şu anda ciddi bir Ortadoğu yorgunluğu var. Ortadoğu'da kalma gibi bir niyetlerinin olduğunu düşünmüyorum. Ortadoğu'da, kendisini dünyanın merkezi olarak gören bir tür narsisizm var. O narsisizmi şu anda İngilizceye tercüme edebilmek mümkün değil. ABD'de hiç kimse aslında Ortadoğu'da ne olup bittiğini kavrayamıyor. Ortadoğu petrolüne bağımlılık şu anda sıfır noktasında. Hiç kimse çok ciddi iç patlama riskleri taşıyan Suudî Arabistan'ın geleceğinden emin değil. O yüzden ABD Ortadoğu'ya pek bulaşmak istemiyor. Belki İsrail gibi bazı mevzilerin korunması, genel stratejik dengelerin değişmemesi gibi amaçlar olabilir, fakat onun dışında ABD artık Ortadoğu için çarpışacak durumda değil. En azından şimdilik. Fakat az önce de dediğim gibi, tüm bunlar henüz sabitleşmiş gözükmüyor. Tabii ABD seçimlerinin getireceği belirsizlikler de var.

ABD bu yorgunluk ve çarpışmayı bırakma pozisyonunu, Rusya'nın Ortadoğu'daki nüfuz kazanımlarını kabullenmek pahasına sürdürebilir mi?

Evet. O nüfuzu kabul etmek pahasına. Aynı zamanda Rusya'nın, en azından ABD görüşünden yola çıktığınız takdirde, Ortadoğu'da tıkanıp kalması aynı zamanda Rusya'nın Avrupa'da pek müdahil olmaması anlamında gelecektir. Fakat bu ne kadar uzun vadeli bir okuma, bilemiyorum. Bana öyle geliyor ki, devletlerin rasyonalitesinde ciddi bir azalma var. Denge ve denetleme mekanizmalarının işlediğini pek söyleyemeyiz. Öngörülerin pek varolduğunu söyleyemeyiz. Bana dış siyaset hiçbir zaman bu kadar zayıf olmadı gibi geliyor. O yüzden okumalarda ciddi hatalar yapılabiliyor. Mesela, Suriye muhalefeti 2011 sonunda bugün olup bitecekleri yazıyordu. O metinlere dönersek bunu açık bir şekilde söylüyorlardı: "Bizi desteklemezseniz, yarın bu savaşın Sünnîleşmesi, ya da mezhebîleşmesi mümkün, mezhebîlikten cihadçılığa geçmesi mümkün, cihadî savaştan çok ciddi bir fragmantasyona geçilmesi mümkün, göç olgusu ortaya çıkacak..." Tüm bunlar 2011'den beri biliniyordu. Suriye muhalefeti bunu açıkça dile getiriyordu. 2012'nin başında Suriye'de yalnızca 300 cihadçı vardı. 2012 başında IŞİD henüz yok, El-Nusra'nın militan sayısı 2012'de 300'ü aşmıyordu. Fakat 2011 sonundan itibaren Suriye krizinin bedelinin ne kadar pahalı olacağına dair elimizde yeterince bilgi vardı. En azından öngörülü davranmak için yeterin-

ce bilgi mevcuttu. Fakat bunların hiçbiri kullanılmadı. Ne ABD, ne AB, ne Türkiye tarafından. 2008 ekonomik krizine baktığımızda da aynı olguyu görüyoruz. 2008 krizinin belirtileri yoğun bir şekilde 2006'dan itibaren mevcuttu. Buna rağmen hiçbir şey yapılmadı. Birçok ekonomist çok kısa zamanda büyük bir ekonomik kriz daha bekliyor. Buna rağmen yine hiçbir şey yapılmıyor. Demokrasilerde bildiğimiz atalet dönemleri vardır. Bugün böyle bir atalet dönemi yaşanıyor.

Ortaya çıkan bu tablonun sebepleri ne? Bu noktaya gelinmesi nasıl izah edilebilir?

Siyasetin içinin boşaltılması, elitlerin içinde bulunduğu durum, millî çıkarların, ya da millî çıkar olarak değerlendirilen unsurların Avrupa perspektiflerinin önüne konması, belli bir kadercilik: "ekonomi ve dış politika alanlarında bir şey yapamayız", gibi görüşler. Faktörler çok sayıda ve çok yoğun. Büyük ihtimalle dünya tarihinde ilk kez demokrasiler "artık kadercilikten başka bir çaremiz yok" gibi bir söylem üretebiliyor. Göçmenlik meselesinde de böyle, ekonomi meselesinde de. Belki bunun tek istisnası güvenlik alanı. Ekonomide ve dış siyasette başarılı olamayınca güvenliğe ağırlık vermek ve güvenlik yoluyla toplumu yatıştırabilmek... Gerçekten de demokrasilerde ciddi bir kriz söz konusu. O kriz Rusya'da yaşanmıyor. Ya da Rusya'da da var, ama Rusya çok aktif bir şekilde ve kendi toplumunu da entegre ederek çok saldırgan bir dış politika yürütebiliyor. Mesela Fransa gibi bir ülkeyi ele aldığımızda, güvenlik hiç bu kadar duyarlı bir konu olmamıştı. Ama güvenlik konusunda en ufak bir tartışma yok. Oldukça küçük olan Fransa ordusunun bir kısmı şu anda savaş alanlarında, fakat dış siyaset ve savaş konularında en ufak bir tartışma görmüyoruz. Burada hem elitlerin konumu, hem de toplumların yorgunluğu söz konusu. Toplumların alternatif üretememesi, sağ ve sol arasında bir fark görememesi gibi sorunları, siyasetin teknokratik bir şekilde tanımlanması olgusu var. Rusya bu yorgunluğu aynı şekilde yaşamıyor.

1990'ların başında, sosyalist blokun çöküşüyle birlikte "tarihin sonu"nun geldiği, serbest piyasa ekonomisinin ebedî bir liberal demokrasiyi yaratacağı fikri hakimdi. 1990'lar öyle geçti, 2000'lere öyle girildi. 2005'te, Almanya başbakanı Schröder, veda konuşmalarından birinde şöyle demişti: "Serbest piyasa ekonomisi demokrasiyi ciddi olarak tehdit ediyor." Schröder'in ardından Merkel dönemi başladı. Güvenlik politikalarının dönüşünün neoliberalizmin sonuçlarından biri olduğunu söylemek doğru olmaz mı? Ve mesela, 13 Kasım saldırısı veya daha öncekiler güvenlik devleti siyasetine güzel bir kılıf, sağlam bir gerekçe sağlamış oldu ve aslında neoliberal dinamiklerle başlayan güvenlikçi siyaset Ortadoğu kriziyle beraber bir meşruiyet kazandı denebilir mi? Buna paralel olarak, AB'ye katılan Doğu Avrupa ülkelerinde otoriter rejimlerin ortaya çıktığını, otoriterliğin açıkça övüldüğünü de görüyoruz. Mesela Macaristan lideri Orban, "Tayyip Erdoğan'ı örnek aldığını" söyledi.

90'lı yıllarda beni en çok ilgilendiren konulardan biri şuydu: Türkiye, İsrail ve Rusya'nın her üçünde de demokratik sistemin şeklî kurumları korunuyordu, fakat buna rağmen aynı zamanda devletin özerkliği akıl almaz biçimde genişletilebiliyordu. Hatta Türkiye'de bir bakan kendi devletini devlet terörü uygulamakla suçlayabiliyordu, bunda bir sorun yoktu. Fakat aynı zamanda devletin özerkliği de asla o kadar geniş olmamıştı. 90'lı yıllarda Türkiye, Rusya ve İsrail'de uygulanan modeller daha sonra dünyanın birçok yerinde uygulanmaya başladı. Sanırım kriz yalnızca ekonomik değil yani. Ekonomik boyut tabii ki çok önemli. Kaldı ki Schröder'in kendisi de piyasa ekonomisinin hakim olması için elinden geleni yapmıştı. Alman sosyal demokrasisinde en ciddi kopuş Schröder döneminde gerçekleşti. Alman sosyal devletini bayağı zayıflattı Schröder. Bu ekonomik boyuta şunları da eklemek gerekiyor: Ortadoğu'da Vestfalyan devletin çöküşü. Bu çöküşü yalnızca Ortadoğu'da değil, Afrika'nın önemli bir kısmında da görüyoruz. 20. yüzyılda yaratılan devletlerin çok büyük bir kısmı ciddi bir dezentegrasyon sürecinde. Ve devletin çökmesi toplumun çökmesini de beraberinde getiriyor. Genellikle sol düşüncede devlet pek sevilmediği için, devletin çöküşünün toplumu özgürleştireceği düşünülür, fakat bunun tam tersi oldu. Devletlerin çökmesi, toplumun fragmantasyonuna sebep oluyor. Bu fragmantasyon pek dikkatimizi çekmiyor, ama toplumların varolup olmayacağı da belli değil. Avrupa'daysa ciddi bir dezentegrasyon süreci var. Bu süreç yalnızca yabancıları ya da yabancı kökenden gelenleri içermiyor. Fransa'da İslâm'a geçmiş birçok kişi şu anda Suriye'de savaşıyor. Bu dezentegrasyon krizi hem ekonomik, hem de siyasi olarak toplumun çok büyük bir kısmını içeriyor. Siyasi olarak dünyaya bir anlam verememe, başka bir dünya tahayyül edememe durumu söz konusu. Tüm bu faktörlerin bir araya gelmesiyle batı demokrasilerin yaşadığı ciddi krizi görüyoruz. Güvenlik sistemine geçiş dünya tarihinde daima böyle gerçekleşti. Bu krizleri aşamamaya bir cevap olarak ortaya çıkıyor. Çünkü bu şekilde devletlerin meşruiyetini sağlayabiliyorsunuz, devlete itaatın oluşmasını sağlayabiliyorsunuz.

Sözünü ettiğiniz dezentegrasyon sürecine Fransa özelinde baktığımızda, hem siyasi, hem

"Türk Devletinin Kürtlere Karşı Açtığı Savaşı Durdurun" protestosu. Londra, 6 Mart 2016.

ekonomik ve genel olarak sosyal bir çıkmazın içinde olunduğunu görüyoruz. Bu durumun nasıl çözüme ulaştırılabileceğine dair herhangi bir öneri, olumlu öngörü yok gibi. Özellikle de 13 Kasım saldırılarının yarattığı travmanın ardından bu sorunun masaya yatırılamıyor olması çok endişe verici değil mi?

Tabii çok endişe verici. Fransa'da olup biten aslında İngiltere'de, İsveç'te de oluyor. O yüzden Fransa'nın özelliği, öznelliği yok diyebiliriz. Sorunlardan biri Fransa'nın, İngiltere'nin ya da Almanya'nın kendilerini millî çerçevelerinin dışında düşünebilmelerinin mümkün olmaması. Mesela Fransa'daki ekonomik sorunların Fransa tarafından ya da Fransa çerçevesi içinde çözülemeyeceğini herkes biliyor, fakat aynı zamanda Fransa dışında bir tahayyül gelişemiyor. Fransa'da bir sendikal hareketin artık mümkün olamayacağını herkes biliyor, ama Avrupaî bir sendikal hareket düşünülemiyor. Syriza gibi bir hareket ortaya çıkıyor, fakat Yunanistan çerçevesinde kalmak zorunda kaldığı için ister istemez başarısızlığa uğruyor. Kısacası, sorunlardan biri şu: Avrupa kendisini koruyabilecek mi? Yeniden oluşturabilecek mi? Ve Avrupa siyasi bir anlam kazanabilecek mi? İkinci sorun, sağ ve sol arasında en ufak bir farkın kalmamış olması. Açıkça görebiliyoruz ki, demokratik bir toplumun ikili bir ayağı olması gerekiyor. Bu ayaklardan biri konsensüs, çünkü konsensüs olmadan toplumun kimliğini ve dış sınırlarını belirleyebilmesi mümkün değil. İkincisi de *dissensüs*. Uzlaşmazlık olmadan da toplumun kendisini yenileyebilmesi, yeni toplumsal alternatifler oluşturabilmesi, belli bir dinamizm kazanabilmesi mümkün değil. Konsensüs olmayınca toplumun dağılma ihtimali oldukça yoğun, ama *dissensüs* olmayınca da toplumun otoriter veya totaliter bir nitelik kazanması kaçınılmaz olabiliyor. "*Dissensüs*"ten kastettiğimiz ihtilâf, bölünme, kopuş, anlaşmazlık. Fakat meşrulaştırılan bir anlaşmazlık, bir kopuş. Yani müzakere imkânlarını sağlayan bir kopuş. Demokratik bir toplum sadece birleşik değil, aynı zamanda bölünen bir toplumdur. Demokrasi bölünme de yaratır, birleşme değil. ama belli noktalarda bölünmelerin en azından nasıl müzakere edileceği, ya da nasıl meşrulaştırılacağı konusunda bir birleşme olması gerekir.

Konsensüsü yaratan da zaten o kopuşların kabul edilip aralarındaki buluşma noktalarının ortaya çıkarılması değil mi?

Evet. Toplumu o kopuşlar üzerinden okuyabilmek, meşrulaştırabilmek, o kopuşları toplumu yenileştirici kaynaklara dönüştürmek.

Balibar'ın kulağını bir kez daha çınlatalım. O daha çok ihtilâf ayağına ağırlık veriyor. Demokrasinin ancak ihtilâfla, çatışmayla mümkün olabileceğini söylüyor. Konsensüsün ihtilâfların sonucu olarak ortaya çıktığını söylüyor. Fakat sizin anlattıklarınızdan ortaya çıkan bir muhalefet krizinin mevcudiyeti. Toplumsal muhalefet zayıf, etkisiz. Belki de bu, demin sizin de söylediğiniz gibi, yeni bir ufuk önerememesinden kaynaklanıyor. O bakamadığı ufuk ulusal sınırlar içindeki çözüm arayışlarının ötesine geçememek mi?

Avrupa'da gördüğümüz sorunlardan biri, demin dediğim gibi, ulusal sınırların aşılamaması. Bunu hem ekonomide, hem dış politikada görüyoruz. İkinci olgu da Yunanistan'ı, hatta kısmen Türkiye'yi de içeriyor: Avrupa demokrasileri şu anda orta sınıf demokrasileri. Orta sınıflar değişik talepleri dile getirseler bile

korkak bir durumda. Çünkü bazıları statülerini kaybetmekten korkuyor, orta sınıflaşmanın verdiği dinamikler bireyselleşme yaratıyor. Toplumdan çekilip bireye dönme olgusu son derece yoğun olarak yaşanıyor. Bu orta sınıflaşmayla beraber ortaya çıkan bir diğer olguysa işsizleşme. Marx'ın Hindistan köylüleri üzerine yazdığı yazılardaki gibi, artık sömürülmeye bile değmeyen milyonlar var. İşsizlik sömürülmeye bile değmeyen milyonlarca insanlık bir kitle yaratıyor. Bunun dinamik bir kitle oluşturabilmesi mümkün değil. İşçi sınıfı dinamik bir kitleydi, çünkü somut zeminlerde buluşabiliyordu. Bir fabrikada, atölyede buluşabiliyordu. İşsizlik altı ay içinde işsizi sosyalizasyon çevrelerinden tümüyle kopartan bir süreç. Sanıyorum ki, Avrupa toplumlarının yaşadığı krizin temelinde bu sınıfsal olgu da var. Bir yandan orta sınıflaşma, diğer yandan orta sınıflaşmanın tek alternatifi olarak ortaya çıkan işsizlik.

Varoufakis'in bir Avrupa partisi (Democracy in Europe Movement / DiEM 25) kurma girişimini nasıl değerlendiriyorsunuz?

Varoufakis'e katılmamak mümkün değil. Bir Avrupa partisi olmadan kalkıp Fransa veya Yunanistan'da dengeleri değiştirebilmek, taşları yerinden oynatabilmek mümkün değil. Yunanistan örneği gerçekten de çok önemli. Gerçi Syriza'nın başarısı belki tamamen yozlaşmış elitlerin iktidarına son verip yeni bir iktidar oluşmasına imkân sağlayabildi. Atina son derece dinamik bir şehir, Selanik de öyle. Fakat aynı zaman da şunu da görüyoruz: salt Yunanistan çerçevesinden yola çıkarak ekonomik bir siyaset oluşturabilmek imkânsız. Avrupa ekonomisine entegre olduğu için, para kaynakları olmadığı için, ekonomik krizin on milyonluk bir ülke tarafından aşılabilmesi mümkün değil. Halbuki beş yüz milyon kişilik bir sahada çok daha değişik ekonomik alternatifler düşünmek mümkün. Ama Varoufakis nereye varabilecek, sorun orada. Çünkü orta sınıflar merkez sağ ve merkez sol dışında alternatiflere pek ağırlık vermiyor. İşsizlerde görülense daha ziyade popülizme kaymaları. Varoufakis'in bakışı hem doğru, hem zorunlu. Avrupa'da artık millî bir siyaset, millî bir sendika, millî bir tahayyül bana mümkün gözükmüyor. Varolan AB'ye alternatif olarak başka bir AB'nin mümkün olabileceğini gösteren bir girişim Varoufakis'inki. Ancak, başka bir AB şimdilik mümkün değil. Dediğim gibi, orta sınıflar olgusu, işsizlik meselesi, ekonomik krizin bir sistem haline gelmesi, ekonomik krizin aynı zamanda itaat üretici ya da hareketsizleştirici bir faktör olarak kullanılması, güvenlik meselesi var. Yarın mesela 13 Kasım Paris saldırıları gibi dört-beş saldırı daha olursa, Avrupa'nın tümünde bir güvenlik rejimi meşruiyet görür. Engeller son derece fazla. Fakat aynı zamanda bazen kaybedilecek savaşlara da girişmek gerekiyor. İslamî jargonda şehadet savaşları vardır. Kaybedilen bir savaşın kaybedilmiş olmasına rağmen savunulması. 1920 ve 30'lara baktığımız zaman son derece cılız İngiliz ve Fransız demokrasilerinde demokrasinin geleceğine inanan kimse yok. Herkes geleceğin totaliter bir gelecek olacağından emin. Almanya Fransa'ya göre, Rusya İngiltere'ye göre çok daha başarılı ve kalan cılız muhalefet biraz şehadet muhalefeti yapıyor. "Biz kaybettik, ama demokrasi için yine de mücadele etmek lâzım" diyen bir muhalefet. Raymond Aron bile 1930'larda demokrasinin geleceğinden emin değil. Ama, kaybedilecek bir savaş söz konusu olsa dahi, o mücadeleden kaçınmamak gerektiğini düşünüyor. Belki bizim de bu şekilde düşünebilmemiz gerekiyor. Bir yığın savaş kaybedildi ya da kaybedilme tehlikesi ciddi olarak mevcuttu. Demokrasinin ebedî olduğunu kesinlikle söyleyemeyiz. Yarın otoriter rejimlerin dünyaya hakim olmayacağından emin olamayız. Türkiye gibi bir ülkede toplumun bütünüyle çökmeyeceğinden emin olamayız. Fakat bununla birlikte, bazı savaşlara girişmek gerekli.

Ortadoğu'ya dönelim... ABD'nin Ortadoğu politikasına ilişkin Mike Whitney'in Globalresearch'te 24 Şubat'ta yayınlanan, sendika.org'da çevrilen makalesinde önemli saptamalar var: ABD'nin Rusya'yı kazanamayacağı bir savaşın, bir bataklığın içine çekmeye çalıştığını ve bu amaçla Türkiye'nin sinir uçlarıyla oynayarak Rusya'nın başını çektiği koalisyona karşı sınır çatışmalarına kışkırttığını söylüyor. Ve ABD'nin bir taşla iki kuş vurmak istediğini, böyle bir askerî girişiminin Erdoğan rejimini zayıflatmasını ve tasfiyesine yol açmasını hedeflediğini ileri sürüyor.

ABD'nin Rusya'yı Avrupa'dan uzaklaştırmak istediği kesin. Fakat ABD'nin bir dış stratejiye sahip olduğundan kesinlikle şüpheliyim. Özellikle Obama dönemi bunu çok açık şekilde gösterdi. ABD'nin dış siyaseti yok. Afrika'ya yönelik, Asya'ya yönelik bir dış siyaseti var. Ama Ortadoğu'ya yönelik bir dış siyaseti olduğundan emin değilim. ABD açısından İran meselesini çözmek son derece önemliydi. Orada epeyce ilerleme kaydedildi. Onun dışında ABD Suriye'deki krizin hiçbir aşamasını okuyamadı. Hatta IŞİD olgusunu da okuyamadı. Tek bir örnekle yetinmek gerekirse, 4 Ocak 2014'te Felluce şehri düştü. Bu şehrin düşüşü hem ABD'de, hem Avrupa'da küçücük bir gazete haberi dışında yankı yaratmadı. Musul 10 Haziran'da düştü. Halbuki 5 Ocak'ta bir şeyler yapılabilseydi büyük bir ihtimalle IŞİD'in gelişmesi engellenebilirdi. Yani, en büyük güçler

Kobanî için düzenlenen gösteri. Münih, 18 Ekim 2014.

de dahil olmak üzere, dünya güçleri tamamen kör olabiliyor.

Söz konusu makalede, ABD'nin IŞİD'in varlığını pek umursamadığı, hatta biraz da işine geldiği söyleniyor. Tabii en azından Batı'ya karşı dişleri sökülmüş bir haliyle.

Şurası çok açık: eğer IŞİD bir intihar stratejisi içinde olmasaydı, Avrupa'da da bir yığın kişi bir IŞİD devleti olmasından pek de rahatsız olmazdı. Rahatsız olunan konu IŞİD'in belli bir bölgenin dışında saldırılarda bulunması ve IŞİD olsun, El-Kaide olsun, radikal bir İslâmcı örgütün hem Amerika'da, hem Avrupa'da şiddet üretmesi. Bu onları yakından ilgilendiriyor. Onun dışında tabii ki IŞİD'i kabul edebilirlerdi. Suudî Arabistan gibi bir IŞİD devleti olması onları pek rahatsız etmezdi. Fakat yeniden Rusya'ya dönersek, şu anda ABD'yi ilgilendiren Rusya'nın Avrupa'da mümkün olduğunca az aktif olması. ABD şunu çok iyi biliyor: uzun bir dönemde Ortadoğu'ya yatırım yapan Rusya'nın ekonomik olarak bunu kaldırıp kaldıramayacağı bilinmiyor. Soğuk Savaş'ın bitmesinin tek nedeni değildi belki ama, nedenlerinden biri silahlanma olgusuydu, Afganistan olgusuydu. Rusya bu oyuna gelecek mi gelmeyecek mi, ondan da pek emin değilim. Hiç kimse 2014'te Rusya'nın kalkıp Suriye'ye bu kadar yoğun bir askerî yatırım yapabileceğini tahmin edemiyordu. En azından bunu yapabilecek askerî imkanlara sahip olduğu pek düşünülmüyordu. 2016'da bu gerçekleşti. Suriye Rusya için kesinlikle yeni bir Afganistan değil. Rus askerleri doğrudan savaşa katılmıyor. Ya da katılınca hava bombardımanlarıyla katılıyor. IŞİD'in elinde şu anda ABD'nin Afgan direnişçilerine destek olmak için verdiği silahlar yok. Uçak düşürmelerini mümkün kılacak silahlar yok. ABD'nin kalkıp Suriye için Rusya'yla savaşa gireceğine ihtimal vermiyorum. Nükleer güçlerle karşı karşıyayız. Raymond Aron bunu çok açıkça ifade ediyordu: "Barış mümkün değil, ama savaş da ihtimal dışı". Nükleer güçlerin savaşa tutuşmaları bana kesinlikle imkânsız gözüküyor. ABD Kırım'ın ilhakını kabul etmek zorunda kaldı. Herkes kabul etmek zorunda kaldı zaten. 2013 Eylül'ü çok manidar geliyor bana. 2013 Eylül'ünde Esad'ın kimyasal silah kullanması, ABD'nin müdahale etme tehdidinde bulunması ve son dakikada Lavrov ve Kerry arasında varılan anlaşma. Bu anlaşma aslında her şeyi gösteriyordu. O anlaşmadan sonra Putin'in kullandığı dil, o metinler çok ilginç. Tamamen erilliğe dayanan metinler. "Avrupa'da ve ABD'de onur yok. Bunlarda erillik, erkeklik kalmamış, dişileşmişler" söylemi. Çarlık Rusya'sına dönüş aynı zamanda biraz da bu. O anlaşmadan sonra Rusya'nın çok kesin bir şekilde şu noktaya vardığını görüyoruz: ABD'de bu korkaklar hiçbir şey yapamaz! Kırım'ın ilhakı bundan hemen sonra oluyor. Rusya'nın Suriye müdahalesi de giderek artan bir şekilde sürüyor. ABD'de ya da dünya çapında güç dengelerini görüyoruz, ama iç Amerika'daki dengeleri pek görmüyoruz. Şu anda izolasyonizm eğilimi yoğun bir şekilde güçleniyor.

Obama gelirken de öyleydi, değil mi?

Evet ve Obama aslında belli bir noktada izolasyonist bir çizgi izleyebildi. Ama şu anda onun çok ötesinde. Seçimler üzerine bir tahmin yapabilmek mümkün değil... Donald Trump ve Putin arasında çok büyük bir yakınlık var. İşbirliğine varan bir yakınlık. Trump'un İslam üzerine konuşmalarını birçok kişi İslâmofobi olarak algıladı, ama aslında değil, ya da

İslâmofobi boyutu da var. Kabaca şöyle diyor: "Bizim kalkıp bunlarla ilgilenmemiz için hiçbir neden yok. Bırakalım kendi kendilerini katletsinler. Amerika'da, batıda bir tesiri olmasın. Onun dışında ne halleri varsa görsünler". Bunu aslında birçok kişi söylüyor. Sadece İslamofoblar değil. İslâm aleminin binlerce intihar saldırısını düzenlemesini açıklayabilmek kolay değil. Fransa'da bunu Sykes-Picot'yla açıklamak mümkün değil, Cezayir savaşıyla açıklamak mümkün değil, az gelişmişlikle de açıklamak mümkün değil. Yani bir yığın kişi bu konumda. Yarın mesela Trump gibi biri iktidara gelirse Rusya'ya bakış en azından ilk başta olumlu olarak değişebilir.

Trump'ın iktidara gelmesi zayıf bir ihtimal olarak gözüküyor...

Fakat aynı şey Ted Cruz için de geçerli. Çok daha bilinçli bir İslâmofobiye sahip olmakla birlikte Cruz da öyle. Cruz Trump'in çok daha medeni, ama çok daha radikal bir versiyonu.

Konuşmanın başında Suriye muhalefetinin öngörülerinden bahsettiniz. AKP hükümetinin 2002-2003'te dışişleri bakanlığını yapan Yaşar Yakış, 23 Nisan 2012'de, Neşe Düzel'e verdiği söyleşide özetle şöyle diyor: 1- Bu ihtilaf Suriye'nin kuzeyinde, Türkiye'nin güneyinde bir Kürt bölgesi yaratacak. 2- Şam-Lazkiye bölgesinde Bir "Cebel Alevi" cumhuriyeti – 2012'de "butik devlet" lafı henüz yok– kurulacak. 3- Suriye genelinde Vahabîlik ön plana çıkacak. Yaşar Yakış, Türkiye'nin Arap dünyasındaki imajının sanıldığı kadar parlak olmadığını anlattığı bu söyleşinin finalinde, "Esad bir yıl içinde gider diye kimseyle bahse girmem" diyor. Düşmesi konusunda asla iddiaya girmem" diyor. Oysa 2012'de, Esad'ın gidişi an meselesi olarak görülüyordu.

O öngörüler gerçekleşmekte. Suriye'nin üçe bölünmesi mümkün. Fakat orada da krizin ne kadar derin olduğunu ve nasıl yazdan yaza nitelik değiştirdiğini görüyoruz. Kriz ilk başta Suriye içi krizdi. Şu anda varılan noktada, öncelikle bir fragmantasyon krizi. İkincisi, bir Arap iç savaşının parçası olmuş durumda. 2011'de bir Arap iç savaşından bahsetmek mümkün değildi, şu andaysa Arap ülkelerinin çok önemli bir kısmını içeren bir savaşla karşı karşıyayız. Nasıl ki 1914 için Avrupa iç savaşından bahsediliyorsa, buna benzer bir iç savaş görüyoruz. Üçüncüsü, İran, Türkiye ve Suudî Arabistan'ın en büyük sorumluğunu taşıdıkları bir mezhep savaşından söz etmek gerekiyor. Ortadoğu'nun sınırlarının mezhebî temelle yeniden tanımlanması. Ve dördüncüsü, Rusya'nın girişiyle savaşın uluslararası bir boyut kazanması. Söz konusu olan aynı zamanda bir çetrefilleşme süreci. Bu çetrefilleşme nereye kadar devam edecek? Ardından bir basitleşme gelecek mi? Bunları pek göremiyorum şu anda. Ama 2011 Mayıs'ında 300 kişi öldürülmüştü Suriye'de ve bizler korku ve dehşet içindeydik, nasıl olur da 300 kişi öldürülebilir diye. Şu anda ölü sayısı büyük bir ihtimalle 300 bin. Uluslararası bir kuruluş 470 bin rakamını söylüyor.

Ve yalnızca Türkiye'de de yaklaşık üç milyon mülteci...

Lübnan'da bir milyondan fazla... Yani eğer Suriye savaşı Fransa'da olmuş olsaydı, bu 900 bin ölü, 32-33 milyon iç ya da dış göçmen ve Lille, Marsilya, Lyon gibi şehirlerin düşmüş olacağı anlamına gelirdi.

Türkiye'nin Suriye politikasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Türkiye'de ciddi bir şekilde rasyonalitenin imhasına şahit oluyoruz. Bu durum Türkiye'yi tamamen öngörülemez bir ülke haline getiriyor. Bu Avrupa'yı, Amerika'yı korkutan, Rusya'yı büyük bir ihtimalle sevindiren bir olgu. Çünkü bu denli öngörülemez bir ülkeyle savaş mantığını devam ettirebilmek çok daha kolay olur. O yüzden Türkiye'nin stratejisi tamamen bir cinnet stratejisi. Kobanî meselesine dair birçok kişi yazmıştı: Kobanî Türkler ve Kürtler arasındaki barışın bir koşulunu oluşturabilir diye. Yeni bir ittifak kurulmasının fırsatını oluşturabilir. Kobanî, ondan sonra Cizre ve diğer şehirler Kürt hareketinin çok büyük bir kısmının İran'a yaklaşması sonucunu doğurdu. Mesela yarın İran, Rusya, Ermenistan ve PKK ittifakını ihtimal dışı görmüyorum. Halbuki bu bir kader değildi. Rus uçağının düşürülmesi Türkiye'nin –o berbat kelimeyle– stratejik çıkarları açısından bile büyük bir felaket oldu. Türkiye o iç rasyonaliteyi yeniden üretebilecek mi, pek bilemiyorum.

Rojava'da Irak'taki Kürdistan Federe Devleti konusundakine benzer bir "rasyonalite" aslında mümkündü. Irak'ta yapılan pekala Suriye'deki Kürtlerle yapılabilirdi. "Komşularla sıfır sorun" politikasından buraya nasıl gelindi?

Şöyle bir olgu var: Davutoğlu 2009'da Dışişleri'ne geliyor. 2010'da "komşularla sıfır sorun" siyaseti izleniyor. Erdoğan Kasım 2010'da Kaddafi İnsan Hakları Ödülü'nü alıyor. Ondan sonra olup bitenler Türkiye için ilk başta bir şok. Fakat 2012'ye gelindiğinde, Türkiye bir imparatorluk olmasa bile, AKP'ye benzer partiler arasında ve kendisinin yöneteceği bir koalisyonun oluşabileceğini düşünüyor. Libya'da Müslüman Kardeşler, Tunus'ta Nahda, Mısır'da Müslüman Kardeşler, Suriye'de Müslüman Kardeşler... Strateji bu şekilde genişleyince ve sınır PYD tarafından kontrol edilince, Türkiye'nin bu son penceresi de kapanıyor. Ve o pencerenin kapanmasını Türkiye'nin yeniden tanımlaması mümkün değil... Aslında

Davutoğlu'nu okuduğumuz zaman, özellikle *Stratejik Derinlik*'te onun görüşünün "sıfır sorun" falan olmadığını görüyoruz. Davutoğlu şunu söylüyor: 19. ve 20. yüzyıl modernlik yüzyıllarıydı, Allaha şükür modernlik bitti, artık globalizasyondayız ve globalizasyon genel İslamcı çerçevenin dışında çıkarak da neredeyse sosyal darwinist bir savaşı gerektiriyor. Bu savaşı kazanabilmek için de güçlü olmak gerekiyor. Ama güç sadece fizikî güç değil. Onun dışında Davutoğlu'nun gayet açık bir şekilde derin stratejiden anladığı, Türkiye yönetiminde bir Ortadoğu. Türklüğün İslâm'dan yola çıkarak yeniden tanımlanması ve İslâm'ın Türklükten yola çıkarak, Türk liderliğinden yola çıkarak yeniden tanımlanması, Türk muhafazakârlığında da, Millî Görüş'te de, Gülencilikte de, Davutoğlu'nun düşünce evreninde de varolan bir olgu.

Fakat 2010 şartları buna imkân vermiyordu. Çünkü binlerce İslâmcı mahpusu katleden Kaddafi'ye yakınlaşma olgusu mevcuttu o zaman. 2011 buna imkân tanıdı. 2011'de, Arap ihtilallerinden hemen sonra, İstanbul'da bir toplantı düzenlenmişti. Arap aleminden çok sayıda İslâmî entelektüel katılmıştı. Onların söylediği tek bir olgu var: "Biz ne bir Osmanlı vilayetiyiz, ne de bir Avrupa müstemlekesiyiz." Sanıyorum o noktada AKP okumayı doğru yapamadı. AKP model olarak algılanıyordu. "AKP'nin başardığını biz niye başaramayalım" fikri ortaya çıktı. Fakat kimse Türkiye hakim güç olsun görüşüne kapılmadı.

Şöyle bağlayalım: Bu bir sokak röportajı olsaydı, bir TV kanalı olarak sizi yolda durdurup "Suriye'de ne olacak?" diye sorsaydık, otuz saniye süreniz olsaydı, ne cevap verirsiniz?

Otuz saniyede şunu söyleyebilirim: Suriye'de ne olacağını bilmiyorum. Şu çok açık: Suriye'de son beş yılda her yaz ihtilâf kılıf değiştiriyor. Savaşın boyutu o kadar şiddetli ki, kısa bir dönemde varolan tüm dinamikler eriyip gidiyor, çok daha şiddetli dinamiklere geçmek zorunda kalıyor. O yüzden buna "*malédiction estivale*" [yaz laneti] diyorum. Suriye'de bir yaz laneti var. Her yıl, her yaz Suriye ihtilâfı yeniden tanımlanıyor. Bu koşullarda 2017'yi görebilmek çok zor benim açımdan. Eğer Rusya ve ABD arasında bir anlaşma olursa belki bir istikrara varılabilir, fakat ondan bile şüpheliyim.

KÜLTÜR: SERGİ / ÜÇ KUSURLU İŞLEM: AŞİRET, MEKTEP, MEDENİYET

Denetim toplumunun grisi

Söyleşi: Ayşegül Oğuz

Anadolu'nun çok kültürlülüğü, militarizm, eğitim ve ceza temasıyla resim dünyasını oluşturan genç sanatçı İhsan Oturmak 12 Şubat – 13 Mart tarihleri arasında İstanbul'daki ilk kişisel sergisi Üç Kusurlu İşlem: Aşiret, Mektep, Medeniyet'i Depo'da sergiledi. İhsan Oturmak'la sergisi kapsamında "muktedir"in "mektep"le ilişkisini, buradan nasıl bir "medeniyet" inşa edildiğini konuştuk...

Üç Kusurlu İşlem: Aşiret, Mektep, Medeniyet'in çıkış noktası nedir?

İhsan Oturmak: Her şeyden önce ilk başta kendimi, nerede olduğumu, toplumdaki yerimi merak ediyordum. Bu fikirlerin üzerine gitmeye başladığımda, özellikle üniversitede okurken, Anadolu'dan gelenlerin değişimlerine tanık oluyordum. İstanbul'a geldiklerinde çok farklı bir kültürle karşılaşıyorlar. Bu kültüre adapte olmaya çalışırken yaşadıkları değişimi anlamlandırmaya çalışıyordum. Kişi bu yeni yerde, kültürde dikkat çekmeden kamufle olmak istiyor. Farklı biri gibi davranmak dikkat çekmemesini sağlıyor ve kendini öyle kabul ettirmek ona yeni bir kimlik kazandırıyor. Bu fikirler bir süre sonra sorularımı derinleştirme ihtiyacını doğurdu. Bunun sebebini ararken çocukluktan gelen bir altyapının olabileceğini düşündüm. İnsanlar değişmeye küçük yaşta başlatılıyor, bu hissiyat o dönemde oluşturuluyor, ama bu ancak büyüdükten sonra ortaya çıkıyor. Özellikle kendi hayatımda geriye doğru gitmeye çalış-

İhsan Oturmak
1987'de Diyarbakır'da doğdu. 2012'de Marmara Üniversitesi Resim İş Öğretmenliği Bölümü'nden mezun oldu. Çalışmalarında militarizm, eğitim, ceza, inkılap ve ihtilal gibi konular üzerine eğiliyor, bu kavramları açabilmek için 2011'den bu yana çeşitli bölgelerdeki köy okulları, camiler ve cezaevlerinde araştırmalar yaparak belge niteliği taşıyan materyaller topluyor. İlk kişisel sergisini 2015'te Londra Karavil Contemporary'de açan İhsan Oturmak Rotary, Akbank Sanat ve Art Revolution Taipei gibi sanat yarışmalarında ödüller kazandı.

Portreler arası diyalog, Nizam (önde)

tım, değişimin ilkokul eğitimiyle alâkalı olabileceğini düşündüm. İlkokulları araştırmaya başladım.

Resimlerinde bu fikirler kendini nasıl ele vermeye başladı?

Düşüncelerim, hissettiklerim ve yaşadıklarımla yaptığım işler arasında bir paralellik oluşuyor, ben de zaten buna gayret ediyorum, ama bunların yansımalarını hep daha sonra görüyorum. Bir şehirdeyken o şehrin atmosferini yaşıyorum, fakat o şehrin benim üzerimdeki etkisini kavrayamıyorum. Oradaki atmosferi kavrayabilmek için ona başka şehirden, başka bir tarihten de bakmam gerekiyor. Bulunduğum coğrafyada rutin bir atmosfer yaşıyordum. Ne yaşadığımın farkında değildim. Ne zaman ki bölge değiştirmeye başladım, üzerinden zaman geçmiş oldu, daha önce içinde olduğum durumu da kavramış oldum. Yer ve zaman değiştirerek ailemle nasıl vakit geçirdiğimi hatırlamaya, sokağımı düşünmeye başladım. Arkadaşlarımı, kaçtığım okulu, aldığım dersleri, dövüştüğüm çocukları, aslında her şeyi hatırlamaya başladım. Ve böylelikle bir önceye merak duymaya başladım. Merak etmeye başlayınca ister istemez bunların etkilerini işlerimde gördüm.

Diyarbakırlısın. Seni şekillendiren okul yıllarında Diyarbakır nasıl bir yerdi?

Ben üç defa okula gittim. Okul çağına geldiğimde her çocuk gibi okula başladım, ancak o yıl siyasi sebeplerden ötürü okul süresiz kapatıldı. Okulu bırakmış bulundum. 90'lı yıllardan bahsediyorum. Diyarbakır'a, Benusen mahallesine taşındık. Orada başladığım okula 15 gün sonra bu sefer de ben gitmek istemedim. Okulu bıraktım. Daha sonra, ailemin ısrarıyla, okul hayatımı üniversite eğitimine kadar tamamladım. İlkokul birinci sınıfa başladığımda dokuz-on yaşına gelmiştim. İlkokul üçüncü sınıfa geldiğimde yaşıtlarımın okul forması değişti, çünkü onlar ortaokul öğrencisi olmuştu artık. Bende de önlük fobisi oluşmaya başladı. Ortaokula gittiğimde onlar lisedeydi.

Bu hengamenin içinde resim yeteneğini nasıl keşfettin?

Keşfetmedim, hep resim yapıyordum. Kendimi ifade etmenin en basit yolu oydu. Kendimi bildim bileli, kâğıt kalem bulduğum anda resim yapıyorum.

Öğretmenlerin bu yeteneğinin nasıl farkına vardı?

Ortaokulda bir resim hocamız vardı, kendisi evinde de resim yapardı, evdeki yağlıboya çalışmalarını genelde sınıfta bizimle birlikte tamamlardı. Onun bana verdiği ilk malzeme tavsiyeleriyle yağlıboya resimle tanıştım. İlk yaptığım resim karlı bir çiftlik manzarasıydı. Boyayı kullanabildiğimi ilk o zaman keşfettim.

Oynamak istemiyorum, Islahat-ı elifba ve tekerrür (duvarda)

Resim okuma isteği uyanmıştı içimde. Tembel bir öğrenci değildim, derslerimde başarılıydım, fakat Diyarbakır'daki Güzel Sanatlar Lisesi'nin varlığını öğrendikten sonra oraya girmiştim bile.

1990'lardan çıkıp 2000'lere gelirken Güzel Sanatlar Lisesi öğrencisi olmak nasıl bir durumdu, okul nasıldı?

Diyarbakır'da Güzel Sanatlar Lisesi'nde okumak başkadır. Diyarbakır'la bütünleşmeyen bir okuldur. Diyarbakır'ın siyasi tavrının dışında, bir alt-kültür tavrı var. Bu etnik altkültürün altyapısını kırdan kente gelenler oluşturuyor. Bu alt-kültür oradaki yaşamı, eğitim durumunu etkiliyor. Siyasi atmosfer de gündelik hayatı çok belirliyor. Oradaki okullarda bu hâkim nüfusu görmek çok olağan, ama Güzel Sanatlar Lisesi oraya göre entelektüel kaçan bir okul gibi duruyor. Okuldaki çocukların çoğu zaten oralı olan çocuklar değil, birçoğu tayinle gelen öğretmen, asker çocukları. Diyarbakır'da piyano sesi duyduğunuz bir okul herkese nasip olmuyor. Her şey güzel, müzik, resim... Ama Diyarbakır gerçekliğinden çok uzak. İlk gittiğim zaman çok büyüleyiciydi. Oraya gittiğimde farklı bir kültürle tanıştığımın farkındaydım. Resmi sevdiğimi biliyordum, resim yapmayı öğrenmek istiyordum, buna can atıyordum. Resmi kendi hayatından bir çıkış olarak da görüyorsun, bir anda kendine bir kapı, bir yol açmaya başlıyorsun.

Türkçe senin duygu dilin değil, sanat ise duygunun hâkim olduğu bir alan. Dilde yaşadığın bölünme hali resmine nasıl yansıyor?

Resmin dili, dini, imanı yoktur. Görsel dünyayı algılamanla ilgilidir, belki de bu yüzden resmi seçtim. Kendimi sözle ifade etmeyi seven biri değilim zaten. Kendimi görsel olarak anlatabildiğimin farkına vardım. Türkçeyi şiveli konuşuyorum, Kürtçeyi de güzel konuşmuyorum. Şu anda en iyi resmin dilini kullanıyorum.

Üç Kusurlu İşlem'i şekillendiren bir önemli unsur da topladığın fotoğraflar, değil mi?

Geçmiş merakım bir süre sonra fotoğraflara ilgi duymamı sağladı. İnsanları fotoğraflar aracılığıyla tanımaya başladım. İnsanlar nasıl yaşıyordu? Toplumda varolma biçimleri nasıldı? Topladığım fotoğrafların arkalarına düşülen notlara başta dikkat etmiyordum, ama bir süre sonra onlar da bu işin bir parçası oldu. Her yerden sıradan insanların fotoğraflarını topluyordum. 1940'lardan bir fotoğraf örneğin, Ayşe'nin, Fatma'nın, Ermeni bir kızın.... Okullarda çekilmiş öğrenci fotoğraflarına meraklıydım. Fotoğrafları toplamam iki yıla yakın sürdü, hâlâ devam ediyorum. Bu fotoğraflarla başka dönemlere ait fikirler elde ediyorsun. Bir kitap belki 70'lerin veya 90'ların

Zaman içinde Musul, Kudüs, Basra, Halep, Diyarbakır, Bağdat. Karakalem

çok güzel olduğunu söyler, ama fotoğraflar aynı şeyi söylemiyor. Fotoğraflardaki tekil insanların ifadeleri, sözleri bana hakiki geliyor. Fotoğraflardan birinde bir kız ve yanında iki çocuk var, bir sınıfta çekilmiş. Ama arkasındaki yazıyı 24 yaşında yazmış. Şöyle diyor: "Meğer öğretmenimiz komünistmiş..." Benim için önemli olan fotoğraflarda karşılaştığım çocukların zihni, onların nasıl kuşatıldığı.

Uzun süre köy okullarını dolaşıyorsun. Köy okullarında ne arıyordun?

Gittiğim okullarda ne aradığımı bilmiyordum, bazen kapanmış bir okulu merak edip incelemek istiyordum. Bazen gittiğim okullarda çocukların resmini yapıyordum. Batman, Diyarbakır, Siirt, Mardin'de onlarca okulu gezdim. Gezerken bazen daha eski tarihli olabilecek şeyleri merak edip onlara odaklanıyordum, bazen isimlere takılıyordum. Örneğin bir köyün Kürtçe ismi Heştdêr, yani Sekiz Kilise anlamına geliyor. Orada zamanında sekiz kilise varmış, bugün kalıntıları tabii ki var, ama başka hiçbir şey kalmamış. Başka bir yerde köy mezarlığıyla Ermeni mezarlığı karşı karşıya. Bunlar basit bilgiler, zaten yürüdüğün an bu ayağına çarpıyor.

Bu tarih ve fotoğraf laboratuarı seni Abdülhamit dönemine nasıl götürdü?

1930'lar sonrası eğitim politikalarıyla ilgili olarak şöyle bir şeye dikkat ettim: Okulların evrensel stratejileri olduğu gibi, bölgesel bazı stratejileri de var. Bunu özellikle köy okullarına giderken fark ettim. Okuma fişlerinde, yazılarda, tebeşirlerde, konuşma şekillerinde bunun izlerini ararken daha önce benzer stratejileri denemiş başka okulların olabileceği ihtimalini de düşündüm. Ama böyle bir okulun cumhuriyetten önce olabileceği ihtimali üzerinde hiç durmadım. Tabii o arada sokakta bulabileceğiniz görsel yazı azalıyor, ister istemez kütüphaneleri incelemek zorunda kalıyorsunuz. Hamidiye Alayları'nı araştırırken öğrendim ki, bu alaya mensup bir aşiret reisi Abdülhamit'e telgraf çekiyor, neden İstanbul'daki Mekteb-i Aşiret-i Hümayun'a bizim çocuklarımız da alınmıyor diye. Bu telgraf üzerine, Abdülhamit tarafından 1892'de açılan bu okula aşiretlerin zengin çocukları da alınmaya başlanıyor. Bu okul, Osmanlı Devleti'nin uğradığı büyük toprak kaybına rağmen elinde kalan bölgelerdeki devamlılığını sürdürmek için aşiretlerle ilişkisini güçlendirmek için kuruluyor. Bu okuldaki eğitim 15 yıl sürüyor, her yıl elliye yakın öğrenci mezun ediyor. Bölgesel gücü elinde bulunduran ailelerin çocuklarının gittiği bir okul.

Serginin adı neden Üç Kusurlu İşlem? Bu ismi vermenin hikâyesi nedir?

Serginin ismini koyarken temelinde benzer kusurları taşıyan sorunları bir araya getirme fikrinden yola çıktım. Özellikle eğitim terimlerinden olan "girdi - işlem-çıktı" bana esin kaynağı oldu. Tüm toplum yapılanmalarının eğitme içgüdüsünü varsayarak, bu durumun disiplinden ziyade denetimle ilişkili olduğunu gördüm. Bu denetimin evrensel uygulamaları olduğu gibi, bölgesel hedefleri taşıyan yönlerini de gözardı edemedim. Yakın tarihten günümüze devam ettiği gibi, Osmanlı döneminde de var olan bir durum. Yani şöyle diyebilirim, aşiret ve bölgeleri "girdi", mektebi "işlem" ve medeniyeti de "çıktı" olarak tanımladığımda, genel sorunun denetim olduğunu bir nevi ispatlamaya çalıştım.

Yenileşim

Bu okullardan mezun olan öğrenciler memleketlerine döndüğünde toplumun önde gelen figürleri haline geliyor. Sen de zaten yaptığın portrelerle onları anıyorsun. Kimlerin portrelerini yaptın? Kim bu insanlar?

Aşiret mektebinde amaç Osmanlı sevgisini aşılamak ve bu aşiretlerin sahibi olduğu toprakları elde tutmaktı. Bu sevgi aşılaması belli bir dönem karşılık buluyor, daha sonraki zamanlarda bazı figürler bu sevgiye zıt tepki veriyor. Okulu kavramaya çalışırken, bu zıt figürlerin okulda olduğu gibi, okuldan sonraki hayatlarında da ön planda olduklarını gördüm. Bunların başında Cibranlı Halit geliyor. Devlete karşı tavır alan bir örgüt kuruyor, faaliyetleri dikkat çekiyor ve öldürülüyor. Molla Hıdır, Hayri Bey gibi isimlerin de benzer hikâyeleri var. Son yaptığım işlerden biri olan Aferin'de de bu zıtlıklar üzerinde durmaya çalıştım. Nasıl oluyor da senin sevgi verdiğin insan senin istemediğin biri haline dönüşüyor? Merak ettiğim buydu; zıtlığın, karşıtlığın durumunu anlamaya çalıştım.

Bu okulda dinî eğitiminin yanı sıra modern bir müfredat da var. Resimlerini yaptığın siyasi figürler memleketlerine döndüklerinde nasıl bir faaliyet içinden sivriliyorlar örneğin?

Örgütleniyorlar. Bu örgütlenme biçimi dönemin iktidar anlayışına büyük zararlar verebilecek duruma geliyor. Tabii, onları örnek alabilecek başka aşiretler de var. Tüm o aşiretlerin böyle bir kolektif harekete dahil olabileceklerini düşündüğümüzde, o dönemin iktidarı açısından hiç de hoş görülmese gerek.

"Mektep" ve "medeniyet" sözcükleri senin için ne ifade eder hale geldi?

Eskisinden farklı olarak "mektep"i bir mekândan ziyade bir işlem yeri gibi algılıyorum. "Medeniyet"i de bir denetim yöntemi gibi. Bu kavramları yola çıkmak için birer araç olarak gördüm aslında.

Resimlerinin bir hüznü var. Tektip kıyafetlerin içinde duran çocuklar, yetişkinler...

Resmimde ilk dönemlerde grisi az olan renkler kullanıyordum, ama fikirlerim, hayata bakış açım değiştikçe resimlerimde gri ve tonları öne çıktı. Bu renk ve tonların insanların ifadesi üzerinde etkili olduğunu da gördüm. Aslında bu ayrışmayı yaptığım zaman resmin benden daha uzak bir yerde durduğunu hissettim. Böyle durması da iyi hissettiriyor. Gerçeğin içinde değilim, içindeymişim gibi davranıyorum.

Öğretmen, eğitimci olmak bu hikâyeye ne kattı peki?

Okulu bitirince eğitimci olabileceğimi düşünüyordum, ama eğitim üzerine işler üreteceğimi bilmiyordum. (gülüyor) Öğretmenliğimi kendi resmim üzerinde yaptım diyebilirim. Hâkim olduğum bir konu üzerinden işler üretmek öğrenmem gerekenleri minimuma

indirdi. Sonuçta soruların bildiğin yerden çıkması iyi olabiliyor.

Aynı zamanda cezaevinde resim dersleri veriyorsun. O nasıl bir deneyim?

O farklı bir deneyim, tıpkı köy okullarına giderken edindiğim deneyim gibi. Seni nereye götüreceğini bilmiyorsun, ama denemek istiyorsun. Haftanın iki günü cezaevine gidiyorum. Toplamda 16 saat orada kalıyorum. Bir koğuşu atölyeye çevirdik. Engellenme hissini çok merak ediyorum. Zaten hayatta engelleniyoruz, ama cezaevi bunun en üst boyutu. Orada resim öğretirken tepende kamera var, yanda infaz memuru seni gözetliyor. Öğretmeye çalışırken gözetlenme fikrini, hareketlerine dikkat etme tecrübesini yaşamak istiyordum. Bu aslında toplumda yaşadığımız denetimin ağırlaştırılmış hali. Şu anda denetlendiğin zaman kendini kötü hissediyorsun, ama öyle bir yere girdiğin zaman denetlenme seviyesi büsbütün artıyor. İster istemez oradan dışarı çıktığın an kendini daha özgür hissediyorsun. Halbuki değilsin. Baskı arttıkça bir alt boyutu seni özgür hissettiriyor, halbuki ikisinde de denetleniyorsun. Her yıl öğrenci sayım değişiyor. Mahkûmlar sürekli cezaevi değiştirdiği için uzun süreli çalışmalar yapamıyoruz. İlk başlarda boncuk işi yapmaya, arabesk işler üretmeye bayılıyorlar, bu da sanırım ezberlerindeki görsel hafızadan geliyor. Öncelikle o kültürü yıkmaya çalıştım, çünkü o kültür onları çok sıradanlaştırmış, psikolojik olarak da onları çok etkilemiş. Epey yol alıyorlar, bir öğrenciyle yedi ay kaldıktan sonra gerçekten güzel bir iş çıkıyor ortaya.

İNSAN MANZARALARI: HALİL İBRAHİM DİNÇDAĞ'IN ÇİĞNENEN ONURU VE MÜCADELESİ

Futbolda bir devrim

Söyleşi: Merve Erol

2009 yılında eşcinsel olduğunun askerlik raporuyla belirlenmesi üzerine profesyonel hakemlik hakkı engellenen Halil İbrahim Dinçdağ'ın Türkiye Futbol Federasyonu'na açtığı dava zaferle sonuçlandı.

Futbol dünyanın her yerinde erkeklerin egemenliğinde bir oyundur desek, herhalde malûmu ilan etmiş oluruz. Ancak bu popüler oyun evrenselleştiği ve endüstriyelleştiği oranda, kadın futbolu gibi somut demokratik kazanımların ötesinde, ırkçılık karşıtı kampanyalarda olduğu gibi, nefret söylemlerinin, ayrımcılıkların karşısında siyaseten doğrucu prensiplerin en verimli yayılma alanlarından biri de olabiliyor. Gerçi futbolun en görünen yüzünde, Şampiyonlar Ligi, Dünya Kupası gibi organizasyonlarda bu türden vurguların dozu artsa da, dünyanın bin türlü liginde böylesi vitrinlerdeki gibi bir atmosfer olduğunu söylemek herhalde mümkün değil. Ama gay'likle bu oyunun icrasının, oyundan alınan zevkin bir ilintisini aramak dünyanın her yerine özgü bir şey de değil. Gay'liği ifşa olan futbolcuyu veya hakemi göz göre göre dışlamak da öyle.

Bir de tabii futbolun, oynandığı toplumun aynası olduğu olgusu var. Türkiye Süper Ligi ve diğer liglerimiz bu açıdan mükemmel bir ders özeti niteliğinde. Nitekim cinsel yönelimle spor hazzı arasında bir korelasyon bulmaya çalışan sığ homofobi, belki de buraya has bazı özellikler yüzünden, kendini resmî kravatıyla en iyi Türkiye'de gösterdi. 2009'da Trabzon il hakemi Halil İbrahim Dinçdağ, ordunun zorunlu askerliği dayatırken eşcinselliği "hastalık" sayıp "çürüğe" ayırmasına cevaz veren raporunun futbolun bürokratik katlarında fark edilmesiyle birlikte fiilî bir ayrımcılığa maruz kaldı, maçlardan alıkonuldu, meslekten dışlandı, profesyonel hakemlik sınavlarına sokulmadı, Trabzon gibi bir yerde kimliği açık edilerek adeta ortada bırakıldı.

Şöyle anlatıyor o süreci Dinçdağ: *"2008 yılında askere çağırdılar, gittim, rapor aldım. Döndüğümde Trabzon İl Hakem Kurulu bana bir ay boyunca görev verdi, daha 'şu tarihler arasında askerlikten muaf tutulmuştur' yazısını görmemişlerdi. Bunu fark edince görev vermeyi kestiler. Sorunumun sağlık sorunu olmadığını defalarca söyledim, raporumu gösterdikleri doktorlar 'hakemlik yapmasında sağlık yönünden sakınca yoktur' dedi, buna rağmen bana hakemlik yaptırmadılar. Merkez Hakem Kurulu da hiçbir incelemeye gerek duymadan 'şu maddeye göre hakemlik yapamaz' diyerek hakemliğimi bitirdi. Böyle başladı her şey."*

Böylece hakemlik müessesesi, yani futbol maçının hukuk ve adalet kurumu, dışlayıcı ve ayrımcı militarist dili ve kabulü spor sahalarına aynen devşirmiş oluyordu. Böylece toplumun bünyesine tamamen sinmiş, milyonları ilgilendiren bir oyunda en büyük iltifatı "adam gibi adam", "on numara adam" olan bir bürokratik elit, kamu adına davranarak bir ayrımcılık şahikasına, bir nefret suçuna imza atabiliyordu. Halil İbrahim Dinçdağ yılmadı, bir hukuk mücadelesine girişti. Türkiye Futbol Federasyonu'na açtığı tarihî dava Aralık ayında, 19. duruşmada sonuçlandı.

"Haklıydım, haklılığım tescillendi"

Halil İbrahim Dinçdağ davasının neticesi, toplumsal güvenilirliği yerlerde sürünür hale gelmiş Türkiye hukuku açısından kısmî bir devrim niteliğinde. Mahkemenin Futbol Federasyonunu tazminata mahkûm etmesine rağmen Dinçdağ kararda eksiklikler olduğu

Halil İbrahim Dinçdağ
1976 yılında Trabzon'da doğdu. İlk ve ortaokulu köyde, liseyi şehir merkezinde okudu. On yıllık futbol hayatının ardından 14 yıl aktif hakemlik yaptı. 17 yıl yerel radyo ve televizyonlarda programlar hazırlayıp sundu. Halen İstanbul'da yaşamaktadır.

görüşünde:

"Davayı özel hayatın ihlâlinden dolayı, cinsel ayrımcılık yapıldığını iddia ederek 2010 yılında açmıştık, altı yıla yakın sürdü, 29 Aralık 2015'te neticelendi. Gerekçeli kararda bu süre içerisinde görev alamadığım kabul ediliyor ama, cinsel ayrımcılık ve özel hayatın ihlâli diye bir ibare yok. Yani böyle bir şeyin olmadığı söyleniyor gerekçeli kararda. Temyize başvurduk, bunun bir ayrımcılık olduğunun söylenmesini istiyoruz. Bu sürede hiçbir şekilde çalışamadığım gibi gerekçeleri de itirazımızda sunduk. Artık Yargıtay'dan gelecek kararı bekleyeceğiz. Gerekirse Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne kadar bu davayı taşıyacağız. Yine de bu aşamada önemli olan, davayı kazanmaktı. Haklıydım, haklılığım tescillenmiş oldu. Bununla beraber, bu süre içinde, çalıştığım işten çıkarıldım, iş de bulamadım. Sosyal medyada '1500 liraya iş bulabilir, suçu kendinde arasın' diye yazanlar oluyor, bulaşıkçılık da dahil 150'nin üzerinde iş başvurusu yaptım. Bu olaylar olduğunda üç gün dışarıda, banklarda kaldım. Yine bu süre içerisinde kanser oldum ve atlattım, annemi yine kanserden kaybettim. Maddi manevi, her türlü tahribat var. Bunun karşılığı bu komik tazminat rakamları olmamalı. Bari gerekçeli karar doğru düzgün yazılsaydı, o da yok."

Tazminat altı sene zarfında kendi klasmanında bir hakemin Trabzon'da kazanabileceği ortalama miktar baz alınarak hesaplanmış. 14 yıllık hakemlik hayatının ardından 33 yaşında birdenbire toplumsal dışlanmaya maruz kalmanın verdiği ağır yükün bu hesaba katılmaması bir garabet elbette. Yine de, kararın olumlu tarafları hem kişisel hem toplumsal açıdan büyük:

"Her ne kadar 'cinsel ayrımcılık yok' dese dahi, bence bu karar futbolda bir devrimdir. Bu karar futbolda erkek egemen bakış açısının duvarlarını yıktı. Ayrıca, aşırı homofobinin olduğu yerlerin çok dikkatli incelenmesi gerektiğini düşünüyorum. Endüstriyel futbol en popüler spor dalı, bu sporun içinde ve izleyicisi olan milyonlarca insan arasında eşcinsel yok mu? Futbol alanı bir sahnedir, heteroseksüellik maskesini takıp sahneye çıkıyorlar, ama perde arkasında kendi kimliklerine dönüyorlar. Kimse kalkıp eşcinsel olduğunu söylemek zorunda değil, ama olanın da dışlanmaması lâzım. 14 yıl bu mesleği yaparken eşcinsel olarak yaptım. 'O zaman' demiştim federasyondakilere de, '14 yıl boyunca yönettiğim bin iki yüz küsur maçı da iptal edin.' Tabii hiç ses çıkmadı, görmezlikten, duymazlıktan geliyorlar. Onlar böyle oldukça ben de onların gözüne gözüne soktum. Bu davanın pek çok konuda emsal teşkil edeceğine inanıyorum. Bir işveren cinsel veya herhangi bir ayrımcılıktan dolayı elemanını işten çıkaracağı zaman bir kere düşünüyor idiyse, şimdi üç kere düşünecek."

© Şahan Nuhoğlu

Şok ve aktivist tedavi

Askerlikten sağlık sorunları nedeniyle muaf tutulduğunu esas kabul edip Halil İbrahim Dinçdağ'ın profesyonel hakem olma imkânını ortadan kaldıran Futbol Federasyonu'nun kararına itiraz için Tahkim Kurulu'na başvuran Dinçdağ'ın dilekçesi hemen ertesi gün spor medyasının eline düşünce, Dinçdağ da dört bir yandan gelen basın salvosunun, röportaj taleplerinin hedefi olmuştu. Ancak bu tanınırlık biçimi sadece futbol dünyasında değil, yakın çevresinde de problem olabilecek nitelikteydi elbette. Trabzon'da, dindar bir çevrede büyüyen Dinçdağ'ın lisede cemaat yurtlarında kalmışlığı var; abisi ve ablası ilahiyat fakültesi mezunu. Ancak, uzaktan bir ilk bakışın düşündürebileceğinin aksine, ailesinden ve yakın çevresinden köstek değil, destek gör-

müş. Konuşmakta uzun süre zorlandığı babası dahi hakkını araması gerektiğini söyleyerek arkasında durmuş. Türkiye'de şiddete yatkınlık ve namus kaygısının belirleyiciliği dikkate alındığında sıradışı denilebilecek bu davranış, öğrendiği ve sürdüregeldiği din anlayışına uygun Dinçdağ'a göre: "*Muhafazakârlıktan, dindarlıktan ne anlıyoruz, bu çok önemli. Hep şunu söylüyorum: Bu ülkede dindarlardan zarar gelmez, 'dinidar'lardan zarar gelir. Kendi çıkarları ve menfaatleri doğrultusunda dini kullanan, insanlara empoze etmeye çalışan zümrelerin bir araya geldiği bir düzendeyiz.*"

Federasyonla olan mücadelesi ayyuka çıktığında radyodaki işini kaybetti, hakemlik mesleğinden oldu, yaşadığı şehri değiştirdi, ama yılmadı Halil İbrahim Dinçdağ. Bu açıdan bir tür Don Kişot gibi, ama hak bildiği yolda yalnız dahi yürüse mücadelenin gücünü göstermesi açısından da Türkiye'de benzerine çok rastlanmayan bir örnek, özellikle cinsiyet ayrımcılığıyla ilgili davalarda. Gerçi Dinçdağ bu süreçte arkasına büyük bir toplumsal desteği almakta da gecikmedi:

"Pat diye birdenbire aktivizmin içine girmiş oldum. İlk kez başıma böyle bir şey geliyor tabii, kimse böyle bir şey yaşamaz normalde, nasıl bir durumun içinde düştüğümü önce tam anlayamadım. Hakemlik hayatı aktif olarak devam ederken böyle bir şey yaşayan tek örneğim zaten. Sonraları fark ettim ki, ben hayatım normal devam ederken de aktivistmişim. Haksızlığa uğrayan hakem arkadaşların, iş arkadaşlarımın haklarını arardım sürekli. Her zaman haksızlıklara itiraz eden biriydim, ama bu olayla birlikte her geçen gün olgunlaştım, piştim, çok şey öğrendim. En tepeden açılmış biri olarak sıradan açılmış birinin yaşadıklarını analiz edecek, neler yapılması, nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini anlatabilecek bir tecrübeye eriştim. Sosyal medyadan bana ulaşan çok insan oluyor, özellikle aileler, anneler. Çocuklarına nasıl davranmaları gerektiğini soruyorlar. Davayı bırakmamamı, benden güç aldıklarını söyleyenler var. Bu da bana güç veriyor."

Gazoz Ligi, Efendi Lig ve zevkine hakemlik

Bu kararın ardından Dinçdağ hakemlik haklarının iadesi için Merkez Hakem Kurulu'na başvuracak. Bu yaşananlardan sonra Dinçdağ'a profesyonel hakemlik hakkını yaş sınırına rağmen yeniden vermek Türkiye'nin maço futbol kültürünün terbiye görmesi açısından ancak büyük bir ödül olur. Hem bu süre zarfında antrenmanından geri kalmış da değil:

"*Tabii ki yeniden hakemlik yapmak isterim, ama sağlığım elverir mi, onu bilmiyorum. Aslında Gazoz Ligi ve Efendi Lig'de de tatmin oluyorum. Bu bir ego tatmini değil. Eğleniyorum, sporumu yapıyorum, güzel insanlar tanıyorum. 14 yıllık hakemlik hayatım boyunca bu olaylardan dolayı ve bu liglerde edindiğim kadar çevre edinmiş değildim.*"

Gazoz ve Efendi ligleri, bu aralar Beylerbeyi Stadı'nda oynanan, sezon başında belirlenen bir fikstüre, her hafta değişen bir puan tablosuna sahip organizasyonlar. Profesyonel takımlar gibi eşten dosttan toplama her takım 11 kişi sahaya çıkıyor, üç puan esası uygulanıyor, ofsaytlar dikkatli gözlerle süzülüyor. Bazen bu takımlarda bir Süper Lig kadrosuna koysanız sırıtmayacak kabiliyette oyuncular olmakla beraber, profesyonel lisansı olanların oynaması yasak. Bunun dışında, hırs, açgözlülük, gereksiz sertlikle yıldırma, küfür, rakibi küçümseme, yani futbol endüstrisinde ne varsa reddediliyor, maçlar "gazozuna" veya sembolik bir kupa uğruna oynanıyor, dostluğun kazanması ümit ediliyor. Halil İbrahim Dinçdağ, kuruluşlarından beri bu iki kardeş organizasyonun orta hakemliğini yürütüyor, bu da haftanın beş günü üçer maçta santrada yerini alması ve düdüğünü konuşturması demek.

"Hakem camiası öyle bir hale geldi ki..."

Bu işle fiilen uğraşan tecrübeli bir isim olarak Türkiye'deki hakemlik üzerine söyleyecekleri var elbette. Son yıllarda hep olduğu gibi bu sene de kulüp başkanlarının, gazete köşelerinin birincil meselesi hakemler ve hatalarıyken üstelik:

"Türkiye'de hakem camiası öyle bir hale geldi ki, yöneticilere itiraz edemezsin, yöneticiler de dediğim dedik. Merkez Hakem Kurulu başkanlığına Bülent Yavuz gelmeden önce bıyıklı hakemler vardı, o gelince bütün bıyıklar kesildi örneğin. Bir arkadaşlarının başına bir şey geldiğinde sesleri çıkmayan bir camia haline geldiler. Kendi iç dünyalarında itiraz etseler de, görev almamaktan korkuyorlar. Bir il hakemi klasman hakemine saygı duymak, o ne derse onu yapmak zorunda, böyle bir hiyerarşi var."

Üstelik bu sene hakem camiası bazı ilginç gelişmelere de sahne oluyor. Yolsuzluklardan maden facialarına, onlarca, yüzlerce vakada standart demokrasilerin istifa mekanizması asla işlemezken bir hakem bir maçtaki hatalı kararlarından dolayı istifa edebildi mesela: *"Deniz Çoban yanlış karar verdi, vicdanına yediremedi, istifa etti. Ama ondan daha fazlasını yapanlar istifa etmeyip hakemlik yapmaya de-*

vam ediyor bu ülkede. Onurlu bir duruş sergiledi Deniz Çoban, ama kaçmak yok derim ben hep, o da orada kalıp mücadelesini vermeliydi. Kaçmak en kolayı; kaçıp gittin, yine ortam onlara kaldı. Hakemlik yaptırmıyorlarsa gözlemci olacaksınız, yine kalacaksınız orada. Ama maalesef kin ve nefret üzerine oturan, bizden olan / olmayan diye ayrılan bir camia haline geldi. Son 10-15 yıldır da babadan oğula geçen bir saltanata dönüştü."

"Hakem psikiyatrdır, sosyal bilimcidir"

Öte yandan, ilk defa çıktığı derbi maçında yaptığı fahiş hatalar sonucunda kamuoyunun büyük tepkisini çeken bir hakemin elindeki kırmızı kartı alıp bizzat ona doğrultan futbolcu da gördük. Futbol sahalarında pek rastlanmayan bu hareket dünya basınına bolca malzeme olduğu kadar Trabzon kulübü tarafından tişörtlerin üzerine de bastırıldı:

"Futbolcunun yaptığı bana göre saygısızlık, ama belli bir patlamanın sonucu tabii ki. En eskilerden bugüne kadar gelip bakın, Süper Lig'de 16 maç yönetmiş olup da FIFA kokartı alan başka bir hakem var mıdır? Bir tek Deniz Ateş Bitnel var. Daha derbi maçı yönetmemiş hiç. Gençtir, yeteneklidir diyorsunuz, ne oldum delisi oluyor. Ve maalesef Galatasaray-Trabzon maçında çok çok kötü bir yönetim sergiledi. İpin ucunu kaçırdı, kontrolü sağlayamadı. Ben onun adına da üzüldüm şahsen. Ama sadece Süper Lig'de değil, görünmeyen liglerimizde öyle hatalar oluyor, o kadar çok takımın, insanın canı yanıyor ki. Aslında hakem psikiyatrdır, bir sosyal bilimcidir. Galatasaray-Trabzonspor maçında top Özer'in yüzüne çarpıyor, hakem el veriyor. Öyle görmüş olabilir. Özer'e 'kusura bakma, yanlış görmüş olabilirim' demiş olsa idi, Özer de 'tamam hocam' deyip gidecekti. Ama sen ısrarla azarlar gibi el işaretleri yapar, bağırır, yüzünü öyle sertleştirirsen, futbolcuyu kışkırtmış olursun. Sadece Deniz Ateş Bitnel değil, birçok başka hakemin de üslûbu böyle. Hakem sporcunun psikolojisini çok iyi bilmek durumundadır. Tam tersine, 'ben buradayım, benim dediğim olur' demek istiyorlar, ama bunu da ağababalarından öğreniyorlar. Baktın ki sporcu seni rencide ediyor, senin zaten kartın var, kullanırsın, raporunda da yazarsın. Ama raporunu sonra değiştirmeyeceksin. Raporlar çok fazla değişiyor Türkiye'de. O maçta bu kadar infial olmasa Deniz Ateş Bitnel'in alacağı puan en az 8'di. Avrupa'daki maçlarda bizim hakemlerimiz çizgi hakemliği dahil görevlerini en iyi şekilde yerine getiriyorlar, ama bana ne! O zaman ya buradaki ligi önemsemiyor ya da diyorlar ki buradaki maçı böyle yönet. Bir insanın göbeği hakemlikte mi kesilmiştir? Birkaç maça daha gidebilmek için kendi arkadaşlarını dahi satan bir camiadır hakemlik camiası."

33 yaşında yeniden doğdum

Halil İbrahim Dinçdağ, başına gelenlerin adı konuncaya ve hakları tam anlamıyla iade edilinceye kadar hukuk mücadelesini sürdürecek. Dayatmalar karşısında yılmanın, susmanın bir işe yaramadığının, ama tek başına dahi kalınsa mücadeleden vazgeçilmezse bunun büyük bir toplumsal faydaya dönüşeceğinin canlı bir timsali bugün. Bu yüzden de, muhafazakâr bir toplumun önüne atıldıktan sonra bu maceradan başı dik çıktığı için keyfi yerinde:

"Düşünün, 33 yıllık hayatımı futbol federasyonunun yapmış olduğu ayrımcılıkla silmek zorunda kaldım. 33 yaşında yeniden doğdum, emeklemeye, yürümeye başladım, şimdi koşuyorum. Herhalde deparı da atarım yakında. (gülüyor)"

HBSD'DEN HABERLER

Kadına yönelik şiddetle etkin mücadele için kurumlar arası koordinasyon ve bütçe şart

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 26-27 Şubat'ta, Kadir Has Üniversitesi'nde "2010'larda Erkek Şiddetine Karşı Kadın Sığınakları ve Dayanışma Politikaları: Türkiye'den ve Avrupa'dan Deneyim Paylaşımları" başlıklı uluslararası bir konferans düzenledi. Konferansa 11 ülkeden 40 kadın ve LGBTI örgütünden 200 kişi katıldı.

Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, Heinrich Böll Stiftung Derneği ve TACSO'nun finansal desteği ile gerçekleştirilen konferansta Almanya, Avusturya, İsveç, Polonya, Macaristan, İngiltere, Bulgaristan, Polonya, Hollanda, İspanya ve Türkiye'den kadına yönelik şiddet alanında mücadele eden kadın örgütlenmelerinin deneyimleri paylaşıldı.

Şiddetten uzak yaşamlar kurmak için gerekli destek mekanizmaları

Konferansın ilk oturumu olan Dayanışma Merkezleri panelinde, Tamar Çıtak Viyana Aile İçi Şiddete Karşı Müdahale Merkezi çalışmalarını aktardı. Neşe Hacısalihoğlu ise şiddet yaşayan kadınların 7/24 erişebildikleri psikolojik, hukukî ve sosyal destek alabildikleri Hürriyet Acil Yardım Hattı modeli deneyimini paylaştı.

Sığınakların ele alındığı oturumda Almanya Bağımsız Kadın Sığınakları Bilgi Merkezi'nden Britta Schlichting "kadınlardan kadınlara destek" şiarıyla yürüttükleri sığınaklardaki temel prensipleri ve günlük işleyişi aktardı. Berna Ekal ise Türkiye'deki belediye sığınakları üzerine yaptığı etnografik çalışmasından yola çıkarak kamu sığınaklarında verilen desteğin hak temelli değil, devlet ve vatandaşın paternalist bir ilişki içinde bulunduğu bir çerçeve içinde olduğunu ortaya koydu. Feministler tarafından da belediyeler ve devletten sığınak talep edilirken sığınakların kalan kadınlar üzerinde kurdukları iktidarın niteliğinin düşünülmesinin gerekliliğini ifade etti.

Konferansta şiddetten uzakta yaşamlar kurarken kadınların yaşadığı zorluklar ve ihtiyaç duydukları desteklerin neler olduğu İngiltere ve Türkiye'den deneyim paylaşımlarıyla ele alındı.

Hilary Abrahams, İngiltere'deki sığınaklarda gerçekleştirdiği araştırmasına referansla şiddetin kadınların hayatlarında sebep olduğu duygusal, maddi kayıpları ve kadınların şiddet yaşantısından çıkabilmek için ne tür desteklere ihtiyaç duyduklarını paylaştı. Abrahams'a göre, kadınlar yeni bir hayat kurabilmeleri için öncelikle güvenli ve uygun kalacak yere, kısa ve uzun vadeli duygusal desteğe, destek alabilecekleri yakın ilişkileri yeniden kurmaya ihtiyaç duyuyorlar.

Mor Çatı psikologlarından Feride Güneri şiddet uygulayan erkeklerin ne tür yöntemlerle şiddeti sürdürülebilir kıldıklarını ve kadınların şiddet yaşantısından çıkabilmek için neler yapabileceklerini aktardı. Burcu Yakut Çakar ise kadınların ekonomik olarak güçlenmesini sağlayacak refah sisteminin Türkiye'de mevcut olmadığını belirtti. Çakar kadınların yoğun olarak ev bakımı emeği verdiklerini, birikimlerinin ve mal varlıklarının da erkeklerle eşit oranda olmadığını, aileyi önceliklendiren ve kadını "erkeğe bağımlı" olarak tanımlayan mevcut refah rejiminin, kadınların şiddetten uzak yaşam kurmalarını sağlayacak bir refah ağı değil, refah kıskacına dönüştüğünü ifade etti.

Mücadele modelleri ve uluslararası hukuk politikaları

Konferansın ikinci gününde kadına yönelik şiddetle mücadele modelleri, uluslararası hukuk politikaları ve kadın örgütlerinin yerel ve uluslararası ağlara ilişkin deneyimleri paylaşıldı.

Carol Hageman White, Avrupa ülkelerinde kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmalarını değerlendirdiği konuşmasında bağımsız kadın örgütlerinin dahil olduğu modellerin başarıya ulaştığını vurguladı. İsveç Ulusal Kadın Sığınakları Organizasyonu'ndan (Roks) Zozan İnci, hakim düşüncenin aksine kadına yönelik şiddetin İsveç'te de yaygın bir toplumsal sorun olduğunu paylaştı. İsveç Ulusal Suç Önleme Konseyi'nin 2013 rakamlarına göre, İsveç'te her 20 dakikada bir kadın şiddete maruz kalıyor, her gün 100 kadın tecavüze maruz kalıyor, tecavüzlerin ise sadece yüzde 23'ü kayıt altına alınabiliyor.

Türkiye'de kadına yönelik şiddetle mücadele mekanizmalarını EŞİTİZ ve Mor Çatı'dan konuşmacılar aktardı. Mor Çatı'dan Açelya Uçan ve Perihan Meşeli, yasaların kağıt üzerinde kaldığını, uygulanmadığını ve şiddete maruz kalan kadınların kurumlara başvurduklarında kötü muameleye maruz kaldıklarını, bu muamelelerin de kadınların bir daha o kuruma başvurmalarını engellediğini söyledi.

EŞİTİZ'den Hülya Gülbahar Türkiye'de devletin kadına yönelik şiddetle mücadeleye gerekli bütçeyi ayırması gerektiğinin altını çizdi. Gülbahar ayrıca, hükümetin kadınlar üzerinde kurduğu baskıya ve sürekli kadın hareketini marjinalize etme çabalarına karşın kadınların kadın örgütlerine güveninin yüksek olduğunu dile getirdi.

Bulgaristan Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Vakfı'ndan Albena Koycheva Bulgaristan'da iç mevzuatın uluslararası sözleşmelerle uyumlaştırılması ve değişikliklerin uygulamalara yansıması konusunda yaptıkları çalışmaları aktardı. Koycheva yasa uygulamalarının düzenli olarak izlenmesi ve şiddet uygulayıcılarının yasanın sınırlarını test ettiğini de göz önünde bulundurmak gerektiğini dile getirdi. İstanbul Sözleşmesinin bağlayıcı bir sözleşme olduğunu vurgulayan Koycheva, sözleşmenin uygulanmasında devletlerin özen yükümlülüğü bulunduğunu hatırlattı.

Kadınlara Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddete Karşı Uzman-

lar Komitesi'nden (GREVIO) Biljana Brankoviç de İstanbul Sözleşmesi'nin tüm dünyadaki feminist hareketin kullanabileceği bir mücadele aracı olduğunu, söyledi. Macaristan'dan Enikó Pap ise şiddetle mücadelede devletlerin kadın örgütlerini tanıması, teşvik etmesi ve desteklemesinin gerekliliğini vurguladı. Karolina Wieckiewicz üreme hakları ve kadına yönelik şiddete ilişkin uluslararası yükümlülükleri Polonya'dan örneklerle aktardı. Polonya'da kürtajın yasak olmasının merdivenaltı kürtaja neden olduğunu, bu durumun kadınların hayatlarını tehdit ettiğini aktardı.

Konferansın son oturumunda kadına yönelik şiddetle mücadelede uluslararası feminist ağların nasıl kurulup işlevsel hale getirebileceği tartışıldı. Bu oturumda Mor Çatı'nın da bileşenlerinden olduğu WAVE (Avrupa Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele) ağının çalışmaları konuşuldu. Düzenli olarak ülke raporları oluşturan WAVE, farklı ülkelerdeki durumu görebilmek ve birlikte hareket edebilmek için önemli bir zemin sağlıyor.

Dünya Sığınaklar Konferansı'nın örgütlenme sürecini aktaran Riekje Kok, şiddetle mücadelede güçlü bölgesel ağlara duyulan ihtiyacı vurguladı. La Via Campesina Uluslararası Çiftçi Hareketi'nden Sandra Moreno Cadena ise dünyada tarımda çalışan işgücünün yüzde 80'ini kadınların oluşturmasına rağmen tarım arazilerinin sadece yüzde 2'sine sahip olduklarını vurgulayarak Avrupa'da kırsaldaki kadınların haklarını savunmanın, kadınların bedenlerini ve topraklarını savunma mücadelesi olduğunu aktardı. Cadena ayrıca La Via Campesina'da kadınların diğer feminist ağlarla da ilişkilenerek oluşturdukları örgütlenme deneyimlerini paylaştı.

İki gün süren konferans, kadına yönelik şiddetin yaygınlığını, buna karşı mücadelede bağımsız kadın örgütlenmelerinin varlığını ve kurumlar arası koordinasyonun önemini, Avrupa ve Türkiye örnekleri üzerinden bir kere daha gözler önüne serdi.

Şiddete maruz kalan kadınlara sunulacak desteklerde dayanışma merkezi, sığınak ve acil yardım hattı başta olmak üzere, ilgili kurumların eşgüdümlü çalışabildiği ve bağımsız kadın örgütlerinin de dahil olduğu bir modelin gerekliliği tüm ülke deneyimlerinden ortaya çıkan önemli sonuçlardan biri oldu.

Ekolojik toplulukların yapısal ve güncel "fotoğrafını" çektik

Ekolojik çiftliklerden kolektif yaşam formlarına, şehirlerde kurulan gıda topluluklarından yeni, yaratıcı topluluk deneyimlerine kadar geniş bir yelpazedeki oluşumlar, özlerinde taşıdıkları ve çoğu zaman etraflarına da yaydıkları umut nüveleriyle birlikte dünyada hızla yayılıyor. Türkiye de bu hızlı yaygınlaşmadan nasibine düşeni alan bir coğrafyada.

Ülkenin içinde bulunduğu sosyo-politik belirsizlikler, özellikle gıda konusunda yaygın olan güvensizlik hali, ekoloji ile ekonominin dönüşerek değişme sürecinde olan etkileşimi, sağlıklı gıdaya ulaşmak, kırsala dönüş veya gidiş hareketinin hızla büyümesi, ama ciddi engellerle karşılaşması, topluluk halinde yaşam kültürünün/bilgisinin eksikliği gibi sayısız etmen, tüm bu toplulukların oluşum ve gelişim süreçlerini oldukça ilginç şekillerde etkiliyor.

Ormanevi Kırsalda Sürdürülebilir Gelecek Derneği, aktif bir öznesi olduğu bu sürece katkı anlamında bir süredir tasarladığı projeyi HBSD'nin desteği ile bu yıl hayata geçirdi: Ekolojik Topluluklar Envanteri. Bugüne dek bir çok oluşumun hikâyesi sözlü- yazılı, derli toplu-dağınık bir biçimde anlatılmıştı. Ancak, verilere dayanan, tutarlılığa sahip tanımlarla yapılmış, somut göstergelere dayalı yapısal bir araştırmanın eksikliği önemli bir sorundu. Ormanevi de çalışmasını bu minvalde tasarladı, en azından bu seferlik olsun "ruha" değil, "bedene" odaklandı –tabii ruhu da es geçmeden.

Projenin başında sistematik ve somut bir göstergeler dizgisi, toplamda 60'a yakın soruya denk gelen bir araştırma iskeleti oluşturuldu. Farklı ölçek ve yöntemlerle üretim yapan toplulukları da, işin şehir ayağında bunları "tüketen" gıda topluluklarını da içeren çalışmada Güneşin Aydemir gönüllü olarak danışmanlık yaptı. Ormanevi Kolektifi'nin son aşama gönüllüsü/kolektif üyesi adayı olan Naime Sürenkök de çalışmanın araştırmacılığını üstlendi ve Türkiye'de 50'nin üzerinde topluluk ve oluşumla görüştü. Kısa zamanda zahmetli ve zor bir işin üstesinden başarıyla geldi, toplamda 200 saate yakın sesli materyal, 400 sayfayı aşkın yazılı materyal topladı ve derledi.

Çalışma, Türkiye'deki öncül çalışmaların ardından, yapısı gereği bir ilk olma özelliği taşıyor. Çalışmayla derlenip sunulan bilgiler, ekoloji hareketi ve toplulukların hangi adımları atmaları gerektiği, hareketi yaygınlaştırmak için neler yapılabileceği konusunda çok önemli bir işlev görecektir.

Projenin ham bilgilerinin oluşup derlenme süreci 2015 sonunda nihayete erdi ve düzeltim, yayıma hazırlama süreci başladı. Projenin sonucunda ortaya çıkan e-kitaba ekotopluluk.org adresinden ulaşabilirsiniz. Bu e-kitap, yeni içeriklerin girmesiyle belli aralıklarla güncellenecek, yeni edisyonları yüklenecek.

Şener Ailesi, Tekelioğlu Köyü, Manisa

Perspectives / Alternatif dergisinin daha önceki sayılarına ve diğer yayınlarımıza www.tr.boell.org adresinden ulaşabilirsiniz.

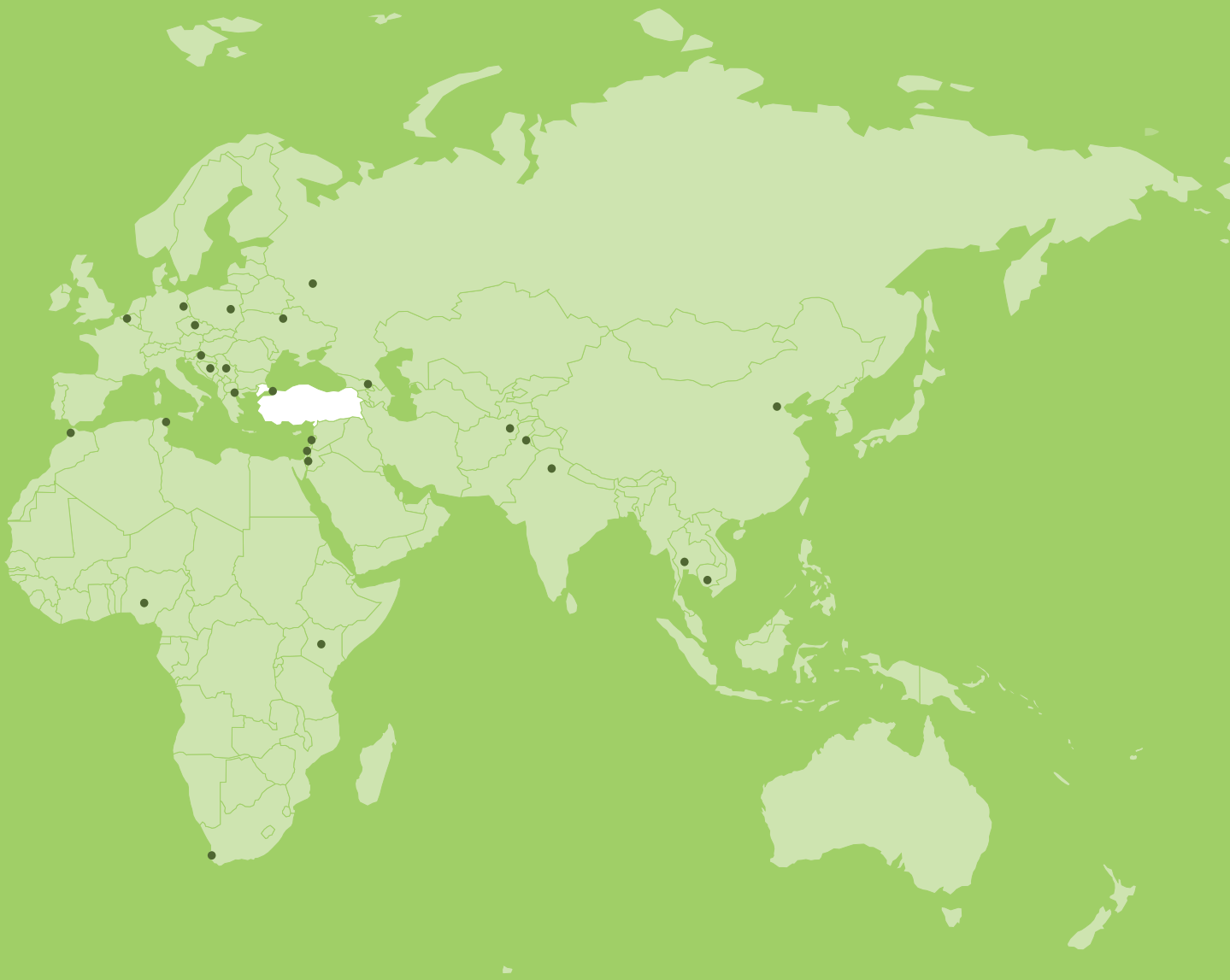

Heinrich Böll Stiftung Derneği
Türkiye Temsilciliği
İnönü Cad. Hacı Hanım Sok.
No.10/12 Gümüşsuyu İstanbul

T + 90-212-2491554
F +90-212-2450430
W www.tr.boell.org
E info@tr.boell.org